

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katarína Strýčková

**Európska únia – normatívna mocnosť?
Testovanie Európskej susedskej politiky
v Stredomorí 2003-2010**

Diplomová práca

Praha 2014

Autor práce: **Katarína Strýčková**

Vedúci práce: **Mgr. Tomáš Weiss, M.A., Ph.D.**

Rok obhajoby: **2014**

Bibliografický záznam

STRÝČKOVÁ, Katarína. *Európska únia – normatívna mocnosť? Testovanie Európskej susedskej politiky v Stredomorí 2003-2010*. Praha, 2014. 96 s. Diplomová práca (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálnych vied, Inštitút mezinárodných štúdií. Katedra západoevropských štúdií. Vedúci diplomovej práce Mgr. Tomáš Weiss, M. A., Ph.D.

Abstrakt

Teória *Normative Power Europe* Iana Mannersa definuje Európsku úniu ako normatívneho aktéra medzinárodných vzťahov. Táto normatívnosť pramení podľa Mannersa z vnútornej podstaty EÚ, ktorej sila spočíva v jej schopnosti premeniť svoje okolie vo svoj obraz, a tým formulovať, čo je a čo nie je v medzinárodných vzťahoch považované za „normálne“. Po spracovaní Mannersovej trojstrannej analýzy a definovaní normatívnych cieľov, prostriedkov a výsledkov normatívneho správania práca testuje koncept normatívnej mocnosti v južnej vetve Európskej susedskej politiky, a to najpravdepodobnejším prípadom, ktorým je politika pre podporu demokracie a ľudských práv v Tunisku. Závěry analýzy všeobecne poukážu na nesúlad medzi strategickými cieľmi, ktoré EÚ sleduje, a normatívnymi prostriedkami, ktoré k dosiahnutiu týchto cieľov používa. Práca tak odhaľuje, že EÚ spoluprácou v Stredomorí dosahuje zmiešaných výsledkov – pokroku v oblasti ekonomicko-sociálnej na strane jednej a stagnáciu respektíve zhoršovanie situácie v oblasti politickej. Tento nesúlad reflektuje nekoherentnosť a nekonzistentnosť európskych politik, a preto vcelku nemôžeme správanie EÚ voči Stredomoriu v skúmanom období hodnotiť ako normatívne.

Abstract

Normative Power Europe theory presented by Ian Manners defines the European Union as a normative actor in international relations. According to him, EU's ability to change what passes for "normal" in international relations originates from its internal set-up which the EU uses to shape its environment and international norms in its own image. After first studying Manner's tripartite analysis and defining normative goals, means and impact of the normative

policy, the thesis then proceeds to test normative theory in the European neighbourhood, particularly in the Euro-Mediterranean Partnership, by analysing EU's democracy and human rights promotion in Tunisia. It identifies discrepancy between EU's goals and means and discovers that on the one side, Euro-Mediterranean cooperation improves socio-economic development, however on the other it impedes the political one. This finding reflects incoherence and inconsistency of the EU's policies in the Mediterranean and arrives to the conclusion that EU is not a normative power in its neighbourhood policy.

Klíčové slová

Európska susedská politika, Euro-stredomorské partnerstvo, Ian Manners, normatívna mocnosť, demokracia a ľudské práva, Tunisko.

Keywords

European Neighbourhood Policy, Euro-Mediterranean Partnership, Ian Manners, normative power, democracy and human rights, Tunisia.

Rozsah práce: 190 103 znakov

Prehlásenie

1. Prehlasujem, že som predkladanú prácu spracovala samostatne a použila len uvedené pramene a literatúru.
2. Prehlasujem, že práca nebola využitá k získaniu iného titulu.
3. Súhlasím s tým, aby práca bola sprístupnená pre študijné a výskumné účely.

V Prahe dňa 14. decembra 2013

Katarína Strýčková

Pod'akovanie

Na tomto mieste by som chcela poďakovať vedúcemu práce Mgr. Tomášovi Weissovi, M.A., Ph.D. za jeho cenné rady, pripomienky a povzbudivý pedagogický prístup.

Obsah

ÚVOD	3
Vymedzenie témy a štruktúra práce	3
Rozbor literatúry a preklad pojmov	6
1. EU AKO AKTÉR MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV: CIVILNÁ, JEMNÁ ČI NORMATÍVNA MOCNOSŤ?.....	8
2. NORMATIVE POWER EUROPE: ETICKÝ AKTÉR MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV?	15
2.1 Mannersova trojstranná analýza.....	16
2.1.1 Normatívne princípy.....	16
2.1.2 Normatívne nástroje.....	20
2.1.3 Normatívne výsledky.....	25
3. METODOLÓGIA	29
3.1 Operacionalizácia premenných	34
3.2 Voľba prípadu	38
3.2.1 Prvá premenná: Nedemokratickosť.....	39
3.2.2 Druhá premenná: Strategický význam pre Francúzsko a Španielsko	40
3.2.3 Tretia premenná: Úroveň angažovania sa v Euro-stredomorskej spolupráci.....	42
3.2.4 Štvrtá premenná: Ekonomická závislosť na EÚ	44
3.2.5 Najpravdepodobnejší prípad: Tunisko	45
4. EÚ A PODPORA DEMOKRACIE A ĽUDSKÝCH PRÁV V STREDOMORÍ: MÍENIKY, VÝZVY A CIELE	49
5. EÚ A PODPORA DEMOKRACIE A ĽUDSKÝCH PRÁV V TUNISKU: NORMATÍVNE ALEBO STRATEGICKÉ PARTNERSTVO?	54
5.1 Stav demokracie a ľudských práv v Tunisku pred Akčným plánom: Správa o Tunisku	54
5.2 Akčný plán pre Tunisko 2005: strategické či normatívne ciele?	57
5.2.1 Očakávania.....	57
5.2.2 Analýza.....	58
5.3 Národný indikatívny program 2005-06: od kondicionality ku good governance	62
5.3.1 Očakávania.....	62
5.3.2 Analýza.....	63
5.4 Analýza Správ o pokroku 2007-2010: nová stratégia – staré výsledky	67
5.4.1 Očakávania.....	67
5.4.2 Analýza.....	68
6. DISKUSIA	76
ZÁVER	81
SUMMARY	84
POUŽITÁ LITERATÚRA.....	85

Knižné publikácie.....	85
Články v odborných časopisoch.....	85
Dokumenty Európskej únie.....	90
Elektronické zdroje	93
Webové stránky.....	95

Úvod

Vymedzenie témy a štruktúra práce

Definovať charakter Európskej únie ako politického aktéra patrí dodnes k tým náročnejším otázkam medzinárodných vzťahov. Zložitý systém rozdelenia kompetencií, viacúrovňová štruktúra fungovania a viacrýchlostný vývoj spolupráce medzi členskými štátmi v jednotlivých politických oblastiach spolu z EÚ vytvárajú veľmi komplexný a analyticky náročný predmet výskumu. Možnosť vysvetliť fungovanie a správanie EÚ prostredníctvom jednej univerzálnej teórie naráža u akademikov často na problémy. Výsledkom tak je, že EÚ býva najčastejšie popisovaná ako aktér medzinárodných vzťahov *sui generis* – teda ako akýsi nevídaný jav existujúci v globálnej politike sám o sebe. Jedným z takýchto pokusov o vysvetlenie roly EÚ v medzinárodných vzťahoch je aj teória *Normative Power Europe (NPE)* predstavená verejnosti Ianom Mannersom v roku 2002.¹ Podľa neho je EÚ normatívna mocnosť, pretože má schopnosť formulovať, čo je a čo nie je v medzinárodných vzťahoch považované za normálne. Táto jej schopnosť z nej robí špecifického aktéra medzinárodných vzťahov, ktorý dokáže jednoducho len svojou pouhou existenciou formovať okolie vo svoj obraz. Manners preto tvrdí, že nie je dôležité, ani tak čo EÚ robí alebo hovorí, ale skôr čím je.²

Paralelne s predstavením tejto teórie koincidovalo spustenie projektu Európskej susedskej politiky (*European Neighbourhood Policy, ENP*), ktorý mal za hranicami EÚ vytvoriť oblasť mieru, stability a prosperity.³ Úzkou spoluprácou so susednými štátmi založenou na zdieľaných princípoch a spoločných hodnotách mala EÚ svojim susedom bez perspektívy členstva ponúknuť atraktívnu alternatívu – všetko okrem inštitúcií (*everything but institutions*). Zeme východnej Európy a južného a juhovýchodného Stredomoria sa tak v podstate cez noc stali najbližšími európskymi partnermi s privilegovaním postavením „prvých medzi rovnými“. Bezprostredná geografická blízkosť a intenzita ich kontaktov s EÚ z nich robia najpravdepodobnejšie ciele európskeho normatívneho vplyvu.

---

¹ Manners, Ian, Normative Power Europe: A Contradiction in Terms? *Journal of Common Market Studies*, 2002, vol. 40, no. 2, s. 235-258.

² Ibidem, s. 252.

³ Wider Europe — Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours. In: European External Action Service: European neighbourhood policy [online]. 2003 [cit. 2013-08-29]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf

Z tohto dôvodu som si vybrala ENP za oblasť môjho výskumu. Sústredila som sa konkrétne na Stredomorie, ktoré je politicky menej vyspelé než východná Európa, čo z neho robí vhodného kandidáta, na ktorom bude možné normatívny vplyv EÚ najlepšie demonštrovať. Tematickou oblasťou, kde budem európske správanie testovať sú politiky k podpore demokracie a ľudských práv. Klásť si budem predovšetkým tieto otázky: „*Aké ciele EÚ v Stredomorí sleduje?*“, *Aké prostriedky k tomu používa? Sú výsledky európskych politík normatívne? Ktoré faktory vplývajú na charakter normatívneho správania EÚ v Stredomorí?*

Záver analyzy demokratizačných politík EÚ všeobecne poukážu na nesúlad medzi strategickými cieľmi, ktoré EÚ sleduje, a normatívnymi prostriedkami, ktoré k dosiahnutiu týchto cieľov používa. EÚ tak spoluprácou v Stredomorí dosahuje zmiešaných výsledkov – pokroku v oblasti ekonomicko-sociálnej na strane jednej a stagnáciu respektíve zhoršovanie situácie v oblasti politickej. Tento nesúlad tak reflektuje nekoherentnosť a nekonzistentnosť európskych politík, a preto vcelku nemôžeme správanie EÚ voči Stredomoriu v skúmanom období hodnotiť ako normatívne.

Všeobecne práca predstavuje dielo značne teoretické, ktoré si okrem vyššie zmienených otázok tiež stanovuje za cieľ čo najjasnejšie definovať charakteristické znaky a črty normatívnej moci. Mannersova teória NPE predstavuje pomerne hmlistý a nejasne definovaný koncept a to aj napriek tomu, že je prítomná v akademickej literatúre už viac než jednu dekádu. Práca sa tak na mnohých miestach zaoberá otázkami filozoficko-etickými, ktorých odpoveď značne záleží na tom, kto a prečo sa pýta, ako to tvrdí aj sám Manners.⁴

Početné výzvy tiež pramenia z veľmi komplexného charakteru ENP ako takej. Jej fungovanie sa neriadi striktne ani pravidlami politiky rozširovania ani pravidlami spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky. ENP tak levituje niekde medzi praxou a teóriou, bezpečnosťou a demokraciou, záujmom a hodnotami. Podobne komplikuje analýzu ENP aj počet rôznych aktérov participujúcich na jej tvorbe. Od európskych inštitúcií po členské štáty, každý z nich disponuje iným setom kompetencií a nástrojov, ktorými sa snaží naplniť svoje individuálne záujmy. ENP tak predstavuje pole výskumu, ktorého neustály vývoj a reorganizácia tak

---

⁴ Manners, Ian. As You Like It: European Union Normative Power in the European Neighbourhood Policy. In: Whitmann, Richard; Wolff, Stefan. *The European Neighbourhood Policy in Perspective*. Palgrave Macmillan, 2010, s. 44.

poskytujú pre akademickú analýzu viac výziev a nástrah než pevných operných bodov. Je preto dôležité, aby čitateľ pristupoval k predkladanej práci s týmto vedomím.

Prácu som sa rozhodla rozdeliť do piatich kapitol. Prvá kapitola pojednáva o role EÚ v medzinárodných vzťahoch a porovnáva EÚ s ostatnými doteraz známymi mocenskými konceptmi (civilná, vojenská a jemná mocnosť) a to definovaním štyroch deliacich línií medzi EÚ a nimi.

Po odstránení pochybností o role EÚ v medzinárodných vzťahoch v prvej kapitole pokračuje druhá kapitola samotnou definíciou EÚ ako normatívnej mocnosti tak, ako ju sám Manners postavil. Kapitola definuje pomocou Mannersovej trojstrannej analýzy normatívne ciele, nástroje a výsledky a určí, za akých podmienok môžeme hovoriť o normatívnom politickom správaní.

Tretia kapitola je technickou časťou práce. Jej cieľom je definovať metodológiu výskumu, definovať hlavné hypotézy, určiť ich operacionalizáciu a v neposlednom rade, vybrať najpravdepodobnejší prípad, na ktorom bude normatívne správanie EÚ testované.

Predmetom štvrtej kapitoly bude poskytnúť stručný prehľad demokratizačných politík EÚ v Stredomorí a definovať hlavné oblasti výskumu - demokraciu a ľudské práva- na ktorých bude normatívnosť politík EÚ testovaná.

V piatej kapitole následne prebehne samotné empirické testovanie teórie NPE a to najpravdepodobnejším prípadom, ktorým bude Tunisko. Správanie EÚ bude testované prostredníctvom Mannersovej trojstrannej analýzy definovanej v druhej kapitole. EÚ *ciele* budú testované porovnaním Správy o Tunisku s tuniským Akčným plánom, *nástroje* analýzou Národného indikatívneho programu 2005-2006, a *výsledky* EÚ politík rozborom štyroch Správ o pokroku v Tunisku z rokov 2006 až 2010.

V závere práca zhrnie výsledky a zistenia dosiahnuté analýzou a poskytne k nim relevantnú diskusiu.

Rozbor literatúry a preklad pojmov

Mannersova NPE predstavuje v akademických kruhoch pomerne vyzývavý koncept, a tak existuje na túto tému veľké množstvo pomerne dostupnej literatúry. Na prvý pohľad sa môže tento stav javiť ako výhoda, pretože netrvá dlho nájsť relevantné zdroje, na strane druhej sa však veľké kvantum literatúry všeobecne ťažko prečesáva a bádateľ sa v ňom môže veľmi ľahko utopiť. Práca si vyžadovala veľa čítania, predovšetkým sekundárnej literatúry. Zdroje však boli dostupné a prevažne vierohodné.

V teoretickej časti práce som sa opierala predovšetkým o sekundárnu literatúru, konkrétne články z odborných časopisov, najčastejšie z časopisu *Democratization, International Affairs, Journal of Common Market Studies a Mediterranean Politics*. Cennými zdrojmi boli tiež pracovné dokumenty z medzinárodných konferencií konaných pod vedením výskumných centier ako *European University Institute (EUI), The Center for European Policy Studies (CEPS) a Istituto Affari Internazionali (IAI)*.

Naopak v časti praktickej som logicky čerpala zo zdrojov primárnych, konkrétne dokumentov vypracovaných Komisiou, Radou a Parlamentom týkajúcich sa Tuniska. Väčšinu z týchto dokumentov som získala z online stránok Nástroja európskeho susedstva a partnerstva (*European Neighbourhood and Partnership Instrument, ENPI*), online stránok európskych inštitúcií, alebo online databázy európskych právnych dokumentov *EUR-Lex*. Až na správy z Parlamentu, väčšina týchto dokumentov bola málo dôveryhodná, pretože nereflektovala skutočný stav demokracie a ľudských práv a slobôd v Tunisku a ich prípadné porušovanie obišla diplomatickým mlčaním, respektíve veľmi politicky korektným zhrnutím situácie bez vysvetlenia či hlbšej debaty o príčine stavu. Preto som pre získanie reálneho stavu demokracie v zemi konzultovala online dostupné správy medzinárodných organizácií k podpore slobody, demokracie a ľudských práv ako *Amnesty International, Freedom House, Transparency International a Human Rights Watch*. Hlbokú sondu do euro-stredomorských vzťahov poskytujú tiež stránky výskumných centier EÚ zameraných na výskum euro-stredomorských vzťahov ako *EuroMeSCo a Euro-Mediterranean Human Rights Network*.

Drvivá väčšina použitých zdrojov je cudzojazyčná, prevažne anglická alebo francúzska. Z toho dôvodu sa v práci vyskytuje viac anglicizmov, než by mohol bežný čitateľ tolerovať. Aj keď som sa snažila čo najviac pojmov prekladať do slovenčiny, niektoré z nich som sa predsa len rozhodla ponechať v originálnom znení, a to buď preto, lebo som k nim nedokázala nájsť

adekvátny slovenský ekvivalent, alebo preto, lebo som bola presvedčená, že by prevedením do slovenského znenia stratili svoj výstižný pôvodný význam. Takýmito pojmami sú napr.: *one size fits all*⁵, a *our size fits all*⁶, ktoré majú indikovať snahu EÚ merať svojich partnerov podľa jedného rovnakého respektíve európskeho metra; pojem *the others* indikuje ostatných v psychologickom aj filozofickom význame, ktorí stoja k opozícií k hodnotenému objektu, ale zároveň tvoria časť jeho podstaty; *good governance* všeobecne indikuje spravodlivú a transparentnú štátnu správu; a *mainstreaming* je v tejto práci použitý ako spôsob šírenia noriem, ktoré EÚ vkladá do všetkých foriem styku so svojimi partnermi.

---

⁵ Börzel, Tanja A., Risse Thomas, „One Size Fits All“! EU Policies for the Promotion of Human Rights, Democracy and the Rule of Law. Paper prepared for the Workshop on Democracy Promotion, Stanford University, Stanford, 2004, s. 1-32.

⁶ Bicchi, Federica, 'Our size fits all': normative power Europe and the Mediterranean. Journal of European Public Policy, 2006, vol. 13, no. 2, s. 286-303.

1. EU ako aktér medzinárodných vzťahov: civilná, jemná či normatívna mocnosť?

V posledných dekádach predstavujú otázky o role (*actorness*) EÚ v medzinárodných vzťahoch značnú časť akademickej debaty zaoberajúcej sa európskymi štúdiami. Predstavená bola séria konceptov, ktoré sa usilovali zachytiť meniaci sa charakter EÚ ako medzinárodného aktéra. EÚ tak bola charakterizovaná ako civilná mocnosť (*civilian power*)⁷, jemná mocnosť (*soft power*)⁸, civilizačná mocnosť (*civilizing power*)⁹, malá mocnosť (*small power*)¹⁰, normatívna (*normative*)¹¹ či etická mocnosť (*ethical power*)¹², ba dokonca aj ako postmoderný imperiálny vzor (*empire by example*)¹³. Všetky tieto koncepty vznikali ako výsledok porovnávania EÚ s tzv. *the others* formujúc hneď niekoľko deliacich línií (*cleavages*), ktorých postupným skladaním bolo EÚ vyčlenené unikátne postavenie v spektre medzinárodných vzťahov ako aktérovi *sui generis*. O ktoré deliace línie sa jedná? Aký typ aktéra z EÚ vytvárajú? Nájst' odpovede na tieto otázky bude predmetom tejto kapitoly.

Prvou deliacou líniou je línia *instrumentálna*, ktorá rozdeľuje medzinárodných aktérov podľa toho, aké nástroje používajú k dosahovaniu svojich cieľov. Podľa nej existujú dva typy aktérov: vojenská mocnosť (*military power*, často označovaná aj *hard power*), ktorá používa tradičné nástroje fyzickej sily ako armádu, vojenskú techniku či rôzne formy diplomatického donucovania, zastrášovania a vytvárania vojenských aliancií¹⁴; a civilná mocnosť (*civilian power*), ktorá sa naopak vzdáva použitia vyššie zmienených nástrojov a techník a dáva radšej prednosť multilaterálnej spolupráci a vyjednávaníu, prostredníctvom ktorých dokáže

---

⁷ Duchêne, François, The European Community and the Uncertainties of Interdependence, in M. Kohnstamm and W. Hager (eds), *A Nation Writ Large? Foreign Policy Problems before the European Community*, 1973. London: Macmillan.

⁸ Nye, Joseph S., Soft Power. *Foreign Policy*, 1990, no. 80, s. 153-171.

⁹ Sjørusen, Helene, What kind of power? *Journal of European Public Policy*, 2006, vol. 13, no. 2, s. 169-181.

¹⁰ Toje, Asle, The European Union as a Small Power, or Conceptualizing Europe's Strategic Actorness. *Journal of European Integration*, 2008, vol. 30, no. 2, s. 199-215.

¹¹ Manners, Ian, Normative Power Europe: A Contradiction in Terms? *Journal of Common Market Studies*, 2002, vol. 40, no. 2, s. 235-258.

¹² Aggestam, Lisbeth, Introduction: Ethical Power Europe? *International Affairs*, 2008, vol. 84, no. I-II, s. 1-11.

¹³ Zielonka, Jan, Europe as a global actor: empire by example? *International Affairs*, 2008, vol. 84, no. 3, s. 471-484.

¹⁴ Nye Joseph, Soft Power... s. 167.

domestikovať vzťahy medzi aktérmi a vytvoriť tak medzinárodný rámec pre mierové riešenie potencionálnych problémov medzi nimi.¹⁵

Debata o civilnej a vojenskej mocnosti bola výsledkom usporiadania vzťahov v Európe počas Studenej vojny, kedy bol civilný charakter EÚ vnímaný ako protiklad k vojenskej sile bipolárnych mocností USA a ZSSR. Historická skúsenosť Európy s dvomi svetovými vojnami ako výsledkami nekontrolovateľných závodov v zbrojení prinútila európske štáty namiesto súperenia spolupracovať. Na princípe vzájomnej závislosti spôsobenej prepojením ekonomickej spolupráce tak „vojna v Európe nemala byť len nemysliteľná, ale aj materiálne nepredstaviteľná“.¹⁶ Podporovanie medzinárodných inštitúcií a práva, ekonomická integrácia a predovšetkým nenásilné riešenie problémov sa stali základnými vlastnosťami EÚ ako civilnej mocnosti (*Civilian Power Europe, CPE*).¹⁷

Koncept CPE bol však čoskoro podrobený kritike zo strany neorealiztov, podľa ktorých preto aby EÚ mohla byť aktérom medzinárodných vzťahov, musí mať jasnú identitu (*presence*), seba kontrolujúci exekutívny systém (*procedure*) a praktické nástroje k vykonaniu svojej politiky (*capability*).¹⁸ V realistickom videní sveta je medzinárodný systém anarchický, a tak primárnym cieľom všetkých jeho aktérov je prežitie a bezpečnosť vlastného teritória. K naplneniu tohto cieľa tak aktéri potrebujú nie len jasnú predstavu o hraniciach ich teritória (fyzických aj ideologických), ale predovšetkým efektívne fungujúci exekutívny systém a nástroje (predovšetkým vojenské), ktoré by dokázali tento cieľ zabezpečiť.

Neorealistická kritika CPE z konca Studenej vojny smerovala hlavne na neschopnosť EÚ garantovať si bezpečnosť vlastného teritória a okolia. Podľa Adriana Hyde-Price tak bolo prežitie CPE v bipolárnom systéme vytvorenom Studenou vojnou nevyhnutne závislé na pomoci USA ako tradičnom predstaviteľovi vojenskej sily.¹⁹ Práve vďaka americkej vojenskej pomoci mala EÚ privilégium nestarať sa o zbrojenie a sústrediť sa na rozvoj civilných nástrojov ako diplomatické vyjednávanie, multilateralizmus a ekonomická integrácia. Ekonomická atraktivita

---

¹⁵ Duchêne, François (1973) in Tocci, Nathalie, *Profiling Normative Foreign Policy: The EU and its Global Actors*, CEPS Working Document No. 279, 2007, s. 1.

¹⁶ Manners, Ian, The normative ethics of the European Union. *International Affairs*, 2008, vol. 84, no. 1, s. 48.

¹⁷ Manners, Ian, Normative Power Europe...s. 236-237.

¹⁸ Hill, Christopher, The capability-expectations gap or conceptualising Europe's international role. *Journal of Common Market Studies*, 1993, vol. 31, no. 3, s. 308.

¹⁹ Hyde-Price, Adrian, „Normative“ power Europe: a realist critique. *Journal of European Public Policy*, 2006, vol. 13, no. 2, s. 224.

EÚ, ako jeden z najvplyvnejších nástrojov CPE, tak vzrastala priamo úmerne s predlžujúcim sa obdobím mieru v Európe garantovaným USA.

Avšak s koncom Studenej vojny a vyprchaním sovietskej hrozby sa EÚ stala nezávislým aktérom medzinárodných vzťahov, ktorý si musel garantovať vlastnú bezpečnosť. Neschopnosť EÚ vyriešiť balkánske konflikty súvisiace s koncom Studenej vojny a rozpadom Juhoslávie tak podľa Christophera Hilla reflektuje medzeru medzi očakávaniami členských štátov EÚ na jednej strane a schopnosťou EÚ sa projektovať v medzinárodných vzťahoch na strane druhej (*capability-expectations gap*).²⁰ Hedley Bull je vo svojej kritike civilnej mocnosti ešte kritickejší, keď považuje koncept CPE za pouhý oxymoron (*contradiction in terms*).²¹

Neschopnosť reagovať na hrozby globalizovaného multipolárneho sveta prinútili EÚ prehodnotiť otázku zbrojenia. So vznikom Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky EÚ (*Common Foreign and Security Policy, CFSP*) a následne Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky (*European Security and Defence Policy, ESDP*) EÚ získala „[...] schopnosť nezávisle konať, ktorá je podporená spoľahlivou vojenskou silou, prostriedkami a pripravenosťou ju použiť v prípade, keď bude nutné odpovedať na medzinárodné krízy“.²²

Môže byť EÚ naďalej označovaná za civilnú mocnosť, keď je ochotná v istých prípadoch použiť vojenské nástroje? Koncept CPE totiž vznik CFSP/ESDP vysvetliť nedokáže.²³ Aký typ mocnosti teda je? Nie je mocnosť civilná, pretože povoľuje možnosť zbrojiť a teda aj použiť donucovacie vojenské nástroje. Zároveň však nie je klasickou vojenskou mocnosťou, pretože naďalej podporuje primárne nenásilne riešenie konfliktov a multilaterálnu spoluprácu v rámci medzinárodného práva. Taktiež môžeme tvrdiť, že nadobudnutím vojenských kapacít EÚ čiastočne prekonáva kritiku neorealitov a stáva sa teda legitímnym aktérom medzinárodných vzťahov. Akým typom aktéra je?

Roy H. Ginsberg tvrdí, že realistická kritika EÚ sa príliš sústreďuje na CFSP a ignoruje tak oblasť, v ktorej EÚ dosiahla ďalekosiahle výsledky - v komunitnom pilieri. Aj keď uznáva, že CFSP nebola veľmi úspešná, neznamená to, že sa EÚ nemôže profilovať ako úspešný medzinárodný

---

²⁰ Hill, Christopher, *The capability-expectations gap...*s. 315.

²¹ Bull, Hedley, *Civilian Power Europe: A Contradiction in Terms?* *Journal of Common Market Studies*. 1983, vol. 21, no. 2, s. 149-170.

²² European External Action Service. *About CSDP - The Cologne European Council* [online]. [cit. 2013-08-28]. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/csdp/about-csdp/cologne_council/index_en.htm

²³ Aggestam, Lisbeth, *Introduction: Ethical...*s. 3.

aktér v iných sférach, ako napríklad v environmentálnej či nukleárnej politike. Tvrdí, že skutočná sila EÚ spočíva v pokročilej integrácii v jej ekonomickej, menovej a colnej oblasti, ktorá funguje ako magnetická sila. EÚ tak radšej ostatných aktérov k sebe priťahuje, než by ich od seba odpudzovala a tlačila do medzinárodných opozičných koalícií voči nej.²⁴

Metafora o príťažlivej sile politík nebola v medzinárodných vzťahoch novinkou. Už skôr ju použil Joseph Nye pri definícii ním vytvoreného modelu moci, ktorá vďaka svojej príťažlivej sile (*power of attraction*) dokáže „[...] presvedčiť ostatných k tomu, aby chceli to isté, čo chce ona“. Jemná mocnosť (*soft* alebo aj *co-optive power*), ako Nye takúto mocnosť pomenoval, tak stojí v opozícii voči vojenskej moci, ktorá naopak „ostatných núti robiť to, čo chce ona“, čím tak skôr používa donucovaciu silu (*power of coercion*).²⁵

Jemná mocnosť operuje v globalizovanom svete lepšie, pretože na rozdiel od civilnej moci nezavrhuje použitie vojenských nástrojov.²⁶ Nye uznáva, že vojenská kapacita je naďalej významnou súčasťou celkovej sily štátu a posledným zdrojom moci v boji o fyzické prežitie. Zároveň si však všimá, že aj napriek tradičnému videniu sveta, kde sú hlavnými aktérmi štáty, vo svete stále viac prevládajú iní aktéri, mnohokrát neštátni, ktorí nemajú síce vojenskú moc, ich schopnosť projektovať sa v medzinárodných vzťahoch sa však prejavuje inak – napríklad ekonomicky. Navyše je dnes v globalizovanom svete len málo problémov, v ktorých štáty riešia vlastné fyzické prežitie.²⁷ Takáto situácia dáva jemnej moci v medzinárodnej politike značný potenciál.

Môže byť EÚ jemná mocnosť? Na prvý pohľad tento model vyhovuje EÚ viac než CPE model. Jemná mocnosť v otázke použitých nástrojov síce podobne ako CPE dáva prednosť nehmateľným nástrojom ako príťažlivosť jej kultúry, ideológie či inštitúcií a ostatných aktérov uprednostňuje k spolupráci radšej presvedčiť než násilne donútiť, avšak na rozdiel od civilnej moci nezavrhuje budovanie a použitie donucovacích vojenských či diplomatických nástrojov.

---

²⁴ Ginsberg, Roy H., Conceptualizing the European Union as an International Actor: Narrowing the Theoretical Capability-Expectations Gap. *Journal of Common Market Studies*, 1999, vol. 37, no. 3, s.446.

²⁵ Nye, Joseph S., *Soft Power*... s.167.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibid*, s. 159.

Jemná mocnosť dokáže ostatných presvedčiť, že to, „čo chce ona/aká je ona, chcú v skutočnosti mať/byť aj oni“.²⁸ Koncom 90. rokov tak Nyeov model dokázal vysvetliť podstatu EÚ ako aktéra medzinárodných vzťahov snád' najlepšie zo všetkých ostatných ponúkaných modelov. EÚ preto bola často označovaná za jemnú mocnosť ako protiklad k americkej vojenskej moci. Napriek tichej nespokojnosti zo strany USA sa tieto dve sily vzájomne dopĺňali. V spoločných misiách NATO USA zvyčajne prebrala bremeno vedenia vojenskej časti misie, po ktorej zvyčajne nasledovali civilné misie k podpore (*peace-building*) a udržaniu (*peace-keeping*) mieru, ktoré mnohokrát neboli o nič jednoduchšie.

Avšak útoky z 11. septembra 2001 a následná vojna proti terorizmu nielenže zvýšili tlak zo strany USA k tomu, aby EÚ vybudovala vlastné efektívne vojenské kapacity, ale následná hrozba teroristických útokov na európskej pôde dala pojmu národná bezpečnosť nový rozmer. Medzinárodný islamský terorizmus predstavoval nový typ hrozby, hrozby fluidnej, ktorú nebolo možné identifikovať s konkrétnym štátom či územím, a ktorá mohla zasiahnuť z radov európskeho moslimského obyvateľstva. Obranná línia pred takýmto typom hrozby sa potrebovala posunúť ďalej, za geografické hranice EÚ.

Európska susedská politika niesla tradičné znaky jemnej/civilnej mocnosti: mierové riešenie problémov prostredníctvom medzinárodného dialógu a spolupráce, ku ktorej boli partneri motivovaní politickými a hlavne ekonomickými stimulmi.²⁹ Aj keď EÚ už v minulosti vzťahy s arabskými štátmi Stredozemného mora mala ošetrované Barcelonským procesom, ENP predstavovala komplexný prístup k európskemu susedstvu. Hĺbka a intenzita spolupráce bola ušitá na mieru každému susednému štátu podľa jeho potrieb/ochoty spolupracovať, čím sa podarilo prekonať prekážky ekonomicky a politicky rôznorodého regiónu, ktoré dovtedy brzdili pokrok multilaterálnej regionálnej spolupráce. Tento prístup umožnil EÚ presvedčiť susedné štáty, že medzi nimi a EÚ existujú zdieľané hodnoty a spoločné princípy³⁰, a teda ako by povedal Nye: „to, aká je ona/čo chce ona, takými chcú byť/to chcú mať aj oni“.³¹ Svedčí o tom aj samotný názov ENP ako projekt pre rozšírenú Európu (*Wider Europe*).³²

---

²⁸ Ibid, s. 168.

²⁹ Wider Europe — Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours. In: European External Action Service: European neighbourhood policy [online]. 2003 [cit. 2013-08-29]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf

³⁰ Ibidem.

³¹ Nye, Joseph, Soft...s. 168.

³² Wider Europe – Neighbourhood: A new Framework for...

ENP zároveň predstavovala ďalšiu výhodu. Niesla v sebe najefektívnejší nástroj EÚ k zaisteniu vlastnej bezpečnosti – tzv. schopnosť transformovať (*transformative power*). Mark Leonard tvrdí, že „...akonáhle sú zeme vtiahnuté do jej (EÚ) sféry, budú zmenené navždy... Európa nemení ostatné zeme hrozbou útoku: jej najsilnejšou zbraňou je hrozba, že s nimi preruší kontakt.“³³ Táto transformačná sila bola pôvodne súčasťou Európskej politiky rozširovania (*Enlargement policy*), vďaka ktorej dokázala EÚ efektívne pretransformovať svojich budúcich členov podľa európskych noriem. Predstavovala tak najsilnejšiu jemnú zbraň EÚ. ENP tak mala v sebe kombinovať dve funkcie: vytvoriť tzv. kruh priateľov (*ring of friends*)³⁴, ktorý by za európskymi hranicami vytvoril akúsi nárazníkovú zónu stability a ekonomickej prosperity, a zároveň prekonať únavu z rozširovania (*enlargement fatigue*) prameniacej z piateho rozšírenia EÚ.

Voči takémuto vystupovaniu sa však čoskoro vzniesla kritika, označujúca EÚ ako necitlivého exportéra hodnôt (*value exporter*).³⁵ Börzelová a Risse na príklade Európskej politiky na podporu demokracie, ľudských práv a právneho štátu obviňujú EÚ z toho, že nerešpektuje lokálne špecifiká svojich partnerov. Jej politika je formovaná podľa európskeho modelu, do ktorého sa snaží vtesnať všetkých ostatných medzinárodných aktérov bez ohľadu ich ideologický základ, technologické schopnosti či úroveň demokratického vývoja, na ktorom sa nachádzajú. Jednoducho povedané *one size fits all*.³⁶

Na podobnom základe stojí aj kritika Federici Bicchiovej, ktorá vo svojej analýze južnej vetvy ENP, tzv. Euro-stredomorského partnerstva (*Euro-Mediterranean Partnership, EMP*) zisťuje, že EÚ sa nechová ako jemná či civilná mocnosť, ale skôr ako civilizačná mocnosť, pretože vníma EMP ako mandát k civilizácií nedemokratických arabských režimov. Na rozdiel od Börzelovej a Risseho tak Bicchiová tvrdí, že EÚ nielen že nereflektuje regionálne špecifiká týchto štátov, ale sa ich navyše snaží pretvoriť vo svoj obraz – tzv. *our size fits all*.³⁷

---

³³ Leonard, Mark, Europe's Transformative Power, 2005. In: Haukkala, Hiski, A normative power or a normative hegemon? The EU and its European Neighbourhood Policy. *Paper prepared for EUSA 10th Biennial Conference*, Montreal, 2007, s. 8.

³⁴ Wider Europe — Neighbourhood: A New Framework...s. 4.

³⁵ Börzel, Tanja A., Risse Thomas, *One Size Fits All! EU Policies for the Promotion of Human Rights, Democracy and the Rule of Law*. Paper prepared for the Workshop on Democracy Promotion, Stanford University, Stanford, 2004, s. 30.

³⁶ Ibid., s. 28.

³⁷ Bicchi, Federica, 'Our size fits all': normative power Europe and the Mediterranean. *Journal of European Public Policy*, 2006, vol. 13, no. 2, s. 287.

Kritika Börzelovej, Risseho a Bicchiovej vyrastá z nového pohľadu na EÚ ako aktéra medzinárodných vzťahov. V roku 2002 sformuloval Ian Manners model *Normative Power Europe*³⁸, ktorý vniesol do debaty o role EÚ v medzinárodných vzťahoch nový rozmer. Manners tvrdí, že EÚ je normatívna mocnosť, pretože "má schopnosť formulovať čo je a čo nie je v medzinárodných vzťahoch považované za normálne".³⁹ Jej sila spočíva v "jej schopnosti uviesť normy a princípy, na základe ktorých sama stojí, do medzinárodných vzťahov ako 'normálne'".⁴⁰ NPE teda neustále "usiluje o pretvorenie medzinárodných vzťahov a svojich partnerov vo svoj obraz." Podľa Mannersa z roku 2000 teda "nie je dôležité, čo EU robí alebo hovorí, ale čím je."⁴¹

Mannersov model NPE rysuje v debate o EÚ ako aktérovi medzinárodných vzťahov hneď ďalšie tri deliace línie: prvá línia delí aktérov podľa typu ich záujmov, druhá podľa výsledkov ich politík, a tretia podľa charakteru medzinárodného systému, s ktorým sa stotožňujú. Vrstvenie týchto línií spôsobuje, že EÚ je tak čím ďalej, tým viac vykresľovaná ako unikátny aktér, ktorý v medzinárodnom systéme nemá obdoby.

Manners sa vytvorením modelu NPE snažil uniknúť z debaty ohľadom roly EÚ v medzinárodných vzťahoch tvrdením, že EÚ formuje medzinárodný systém a jeho aktérov, bez ohľadu na to či je, alebo nie je aktérom tohto systému v realistickom pojatí. Či už ako civilná, jemná alebo normatívna mocnosť, na začiatku nového milénia už nikto nemôže spochybňovať jeden fakt: a to že EÚ definitívne je legitímnym aktérom medzinárodných vzťahov.⁴²

V nasledujúcej kapitole sa za použitia zvyšných troch deliacich línií budem snažiť dokázať, že posledný z predstavených modelov – Mannersov model *Normative Power Europe* – je tým, ktorý dokáže najlepšie vysvetliť podstatu EÚ ako aktéra medzinárodných vzťahov *sui generis*.

---

³⁸ Manners, Ian, Normative Power Europe: A Contradiction in Terms? *Journal of Common Market Studies*, 2002, vol. 40, no. 2, s. 235-258.

³⁹ Ibid., s. 253.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Ibid., s. 252.

⁴² Börzel, Tanja A.; Risse, Thomas, Venus Approaching Mars? The European Union as an Emerging Civilian World Power, *Paper Prepared for the APSA Conference*, 2007, Chicago, s. 1.

2. Normative Power Europe: etický aktér medzinárodných vzťahov?

Predmetom tejto kapitoly bude objasniť, čo môžeme rozumieť pod pojmom *Normative Power Europe*. Použitá bude Mannersova trojstranná analýza, ktorú autor vytvoril pri definovaní svojho modelu NPE. V roku 2002 vychádzala podstata NPE ani nie tak z toho, akým spôsobom sa EÚ projektovala v medzinárodných vzťahoch, ale akým typom aktéra bola. Toto videnie pramenilo zo situácie, v akej sa EÚ nachádzala na prelome milénií: novo vzniknutá CFSP/ESDP robila z EÚ aktéra, ktorý sa ešte len učil, ako aplikovať vojenskú silu za podmienok, keď spúšťa stláča odrazu desať prstov namiesto jedného. Neefektivita rozhodovacieho procesu v CFSP však nebola jediným problémom. EÚ sa taktiež nemohla rovnať s ostatnými veľmocami ako USA a ZSSR v počte a kvalite vojenských kapacít, kde Washington a Moskva ako bývalé bipolárne mocnosti stále disponovali oveľa silnejšou a početnejšou technikou.

Na strane druhej však EÚ dokázala ovplyvniť ostatných aktérov inak, a to jednoducho prostredníctvom svojej existencie. Namiesto toho, aby so svojimi partnermi súperila, uprednostňovala radšej s nimi spolupracovať, čo dokazuje aj jej úspech v medzinárodných a nadnárodných inštitúciách v otázkach ekonomických, environmentálnych či nukleárných. EÚ tak bola aktérom prevažne pasívnym, ktorý prostredníctvom svojej prítlačivej sily dokázal zainteresovať svojich partnerov do spolupráce, v ktorej problémy a nezhody boli riešené mierovou cestou.

Čo však ale s partnermi, ktorí spoluprácu odmietali, resp. o ňu nemali záujem? V globalizovanom svete, kde rozhodnutie jedného štátu môže mať dopad na celý medzinárodný systém, už EÚ nemohla len pasívne stáť a dúfať, že svojich nepriateľov k sebe pritiahne atraktivitou svojho úspešného ekonomického modelu. Rovnako sa začínali postupne objavovať rozdiely vo vnímaní globálnych hrozieb medzi ňou a jej rovnako ekonomicky úspešnými, ba dokonca úspešnejšími spojencami, ako napr. USA v otázkach environmentálnych. Akú váhu, ak vôbec nejakú, mala európska prítlačivá sila voči takýmto partnerom?

So vzrastajúcimi záujmami v globalizovanom svete tak EÚ potrebovala dokázať jednať aktívne, mnohokrát proti vôli ostatných. Bolo preto dôležité už nie len to, akým aktérom EÚ bola, ale aj to, akým spôsobom svoje ciele v medzinárodnej politike dosahovala. Manners tak svoj model

NPE dopĺňa o podmienku, že pokiaľ má byť EÚ normatívna mocnosť, nie je dôležité už len to, čím EÚ je, ale aj to, čo robí a ako to robí.⁴³ Dôležité už tak nie sú len princípy, na základe ktorých EÚ stojí, ale aj nástroje, ktoré k podpore a ochrane týchto princípov používa, a nakoniec aj dopad, aký jej činy a politiky majú na ostatných. Upravuje tak svoju trojstrannú analýzu doplnením, že EÚ je normatívna mocnosť, pretože ide ostatným príkladom (*lives by example*), vo svojom jednaní prostriedky volí primerane (*is reasonable*) a dopad jej politik spôsobuje čo najmenej škôd (*least harm*).⁴⁴

2.1 Mannersova trojstranná analýza

Za pomoci trojstrannej analýzy budú na nasledujúcich stranách načrtnuté zostávajúce tri deliace línie, na základe ktorých sa Manners snažil dokázať, že model NPE dokáže najlepšie vysvetliť podstatu EÚ v medzinárodných vzťahoch a teda že EÚ je normatívna mocnosť.

2.1.1 Normatívne princípy

Podľa Mannersa stojí normatívna podstata EÚ na sérii deklarácií, zmlúv, politik, kritérií a podmienok, ktoré boli postupne vytvárané od jej vzniku. Na základe nich je normatívna báza EÚ tvorená piatimi princípmi: mier, sloboda, demokracia, ľudské práva a právny štát. Týchto päť princípov je absolútne kľúčových pre *acquis communautaire* a *acquis politique*. Okrem nich Manners definuje ďalšie štyri princípy: sociálna solidarita, anti-diskriminácia, udržateľný rozvoj a good governance. Tieto princípy vyplývajú z politického zriadenia a činnosti EÚ. Manners ich označuje za vedľajšie (*minor*), pretože sú ťažšie dokázateľné.⁴⁵

Akým spôsobom tieto princípy vytvárajú silu EÚ? Minimálne pri pohľade na prvých päť princípov by sme mohli tvrdiť, že normatívnou mocnosťou by ľahko mohli byť aj USA, či ďalšie demokratické zeme alebo medzinárodné organizácie s podobnými stanovami. V čom sa teda NPE od takýchto aktérov odlišuje?

Manners tvrdí, že sila NPE spočíva v jej schopnosti uviesť normy a princípy, na základe ktorých stojí, do medzinárodných vzťahov ako 'normálne'. Na rozdiel od ostatných aktérov to EÚ dokáže

---

⁴³ Manners, Ian, *The normative ethics...*s. 45.

⁴⁴ *Ibid.*, s. 47.

⁴⁵ Manners, Ian, *Normative Power Europe: A Contradiction...*s. 242.

dosiahnuť primárne nenásilnou formou, jednoducho prostredníctvom vzorového správania (*living by example*) v medzinárodných vzťahoch.⁴⁶

Tento model funguje predovšetkým v prípadoch, keď môže NPE použiť svoju prítlačlivú silu, to znamená v prípadoch, keď ostatní aktéri majú aktívny záujem s ňou spolupracovať, ako napr. v prípade ENP. Nákazlivosť európskych noriem (*power of contagion*) ako univerzálne platných a podporovaných tak spôsobuje, že partneri sa snažia NPE imitovať (*mimétisme*), jednoducho byť ako ona.⁴⁷

Ako už bolo vyššie spomenuté, Börzelová, Risse a Bicchiová kritizujú EÚ zo zneužívania jej ENP ako nástroja, ktorý nastoľuje kultúrnu dominanciu nad jej susednými štátmi. Jan Zielonka a Hiski Haukkala sú ešte viac kritickejší, keď EÚ obviňujú z neoimperialistických tendencií⁴⁸ a regionálneho hegemonizmu⁴⁹. Podľa nich sila NPE pramení zo série asymetrických bilaterálnych vzťahov, ktoré dávajú EÚ ekonomickú moc nad jej susedmi pri transfere princípov a noriem z EÚ na nich.⁵⁰

Pred tým, než EÚ odsúdime je ale dôležité si všimnúť fakt, že hodnoty ako mier, sloboda, demokracia, ľudské práva a právny štát nie sú hodnotami čisto európskymi alebo západnými. Je pravdou, že v západných demokratických kultúrach sú tieto hodnoty najviac viditeľné, neznamená to ale, že ostatné kultúry sa s týmito princípmi nestotožňujú. Občania ktorých štátov netúžia žiť v mieri, disponovať právami a žiť v demokratickej spoločnosti s fungujúcim právnym systémom? Manners preto odmieta túto kritiku a tvrdí, že hodnoty, ktoré NPE šíri sú hodnotami univerzálnymi, pretože sú vlastné všetkým jedincom a sú všeobecne uznávané v rámci OSN systému a teda aplikované univerzálne po celom svete.⁵¹

Práve v tomto bode spočíva ďalšia deliaca línia medzi normatívnou mocnosťou a ostatnými aktérmi. Ja som ju nazvala *záujmová*, pretože delí aktérov podľa toho, aké záujmy vo svojej politike majú, resp. aké ciele sledujú. Zatiaľ čo ostatní aktéri sledujú záujmy vlastné, racionálne, normatívna mocnosť sleduje podľa Mannersa záujmy univerzálne, vlastné všetkým aktérom

---

⁴⁶ Manners, Ian, *The normative ethics...*s. 46.

⁴⁷ Diez, Thomas; Manners, Ian, *Reflecting on normative-power Europe*. In Berenskoetter, F., Williams, M.J. (eds), *Power in World Politics*. Routledge, New York, s. 178.

⁴⁸ Zielonka, Jan, *The Ideology of empire...*s. 12.

⁴⁹ Haukkala, Hiski, *A normative power or...*s. 3.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ Manners, Ian, *The normative ethics...*s. 46.

a nie len jej samej. Hodnoty ako mier, sloboda, demokracia, ľudské práva a právny štát sú hodnotami kozmopolitnými, ktoré sú blízke všetkým aktérom medzinárodných vzťahov, bez ohľadu na ich kultúru, ideológiu či politické usporiadanie.

Na podobnom princípe spočíva aj tvrdenie Nathalie Tocciovej, ktorá tvrdí, že pri posudzovaní normatívnosti cieľov je potreba rozlišovať medzi strategickými cieľmi (*possession goals*) a univerzálnymi cieľmi (*milieu goals*), kde za strategické ciele považuje tie, ktoré sa týkajú národného zisku/profitu a za univerzálne ciele tie, ktoré sa týkajú všeobecne prostredia v ktorom aktér operuje.⁵² V zahraničnej politike aktéri sledujú strategické záujmy vtedy, ak usilujú o dosiahnutie prípadne o ochranu jednej alebo viacerých záležitostí, ktoré majú pre nich istú hodnotu. Takým to cieľom je napríklad členstvo v RB OSN alebo rôzne colné výhody. V takýchto prípadoch aktér súperí s ostatnými, najčastejšie preto, lebo počet alebo rozsah týchto cieľov je limitovaný.⁵³

Na strane druhej stoja univerzálne ciele ktoré štát nesleduje preto, aby získal komparatívnu výhodu nad ostatnými, ale preto, aby zlepšil podmienky okolia za jeho hranicami. Ak by neexistovali univerzálne ciele, Arnold Wolfers tvrdí, že mier by nikdy nebol zahraničnopolitickým cieľom.⁵⁴ Podpora medzinárodného práva či formovanie medzinárodných organizácií prispieva ku všeobecnej prosperite medzinárodného prostredia, v ktorom všetky aktéri operujú. Tocciová preto tvrdí, že normatívne správanie je teda také, ktoré usiluje o zlepšenie medzinárodného prostredia prostredníctvom podpory medzinárodného práva a medzinárodných organizácií.⁵⁵

A tak aj keď podobne ako jemná a civilná mocnosť dosahuje normatívna mocnosť svoje ciele primárne nenásilnou formou, rozdiel medzi nimi spočíva v záujmoch, ktoré sledujú. Hlavnými záujmami soft a civilnej mocnosti sú strategické ciele, a to či už bezpečnostného, ekonomického alebo civilného charakteru. Neznamená to však, že NPE nesleduje takéto ciele, avšak na rozdiel od jemnej, civilnej a vojenskej mocnosti sú záujmy ako ochrana a šírenie spomínaných

---

⁵² Tocci, Nathalie, *Profiling Normative Foreign Policy...*s. 4.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Wolfers, Arnold, *Discord and Collaboration: Essays on International Politics*, Chapter Five: The Goals of Foreign Policy, 1962, in: Tocci, Nathalie, *Profiling Normative Foreign Policy...*s. 4.

⁵⁵ Tocci, Nathalie, *Profiling Normative Foreign Policy...*s. 4.

princípov pre ňu prvoradé, resp. „*stojá v centre jej vzťahov ako medzi jej členskými štátmi, tak aj s ostatnými aktérmi*“.⁵⁶ NPE tak primárne sleduje univerzálne ciele.

Na základe uvedeného môžeme sformovať prvú tézu NPE:

T1: EÚ je normatívna mocnosť, pretože v jej vzťahoch s ostatnými aktérmi sú univerzálne princípy ako mier, sloboda, demokracia, ľudské práva a právny štát jej primárnym záujmom.

Taktiež je na tomto mieste potrebné rozobrať otázku použitia vojenskej sily pri ochrane týchto princípov. Manners tvrdí, že na rozdiel od CPE, NPE nestojí v opozícii k vojenskej sile. Vojenské nástroje môžu byť použité ako zdroj posledného východiska, kedy ostatné normatívne nástroje zlyhali.⁵⁷ Čím viac však normatívna mocnosť vojenské nástroje používa, tým ťažšie je ju možné odlíšiť od tradičných aktérov medzinárodných vzťahov. Rozdiel medzi vojenskou a normatívnou mocnosťou je teda podľa Mannersa v ochote a frekvencii použitia vojenských nástrojov.⁵⁸

Manners je preto presvedčený, že EÚ je normatívna mocnosť, pretože na rozdiel od civilnej mocnosti v prípade ochrany a podpory spomínaných princípov povoľuje použitie vojenských nástrojov, avšak len v situáciách uvedených v článku 43 Zmluvy o Európskej únii (ZEÚ). Takýmito situáciami sú napr. spoločné odzbrojovacie operácie, humanitárne a záchranné akcie, operácie na odvrátenie konfliktu a udržanie mieru či stabilizačné post-konfliktné misie.⁵⁹ K týmto misiám však vždy musí mať mandát OSN.⁶⁰ Podľa Mannersa v prípade EÚ tak normatívna (nevojenská) sila predeterminuje použitie fyzickej (vojenskej) sily.⁶¹ Na základe toho vzniká druhá téza NPE:

T2: EÚ ako normatívna mocnosť princípy ako mier, sloboda, demokracia, ľudské práva a právny štát šíri primárne nenásilnými prostriedkami, avšak v prípadoch zmienených v článku 43 ZEÚ EÚ môže použiť vojenské prostriedky, vždy však s mandátom OSN.

Debata o tom, či použitie vojenských nástrojov môže byť považované za normatívne, je veľmi komplexná a dá sa na ňu nahliadať z viacerých uhlov pohľadu. Samotný Manners použitie

---

⁵⁶ Manners, Ian, Normative Power Europe: A Contradiction...s. 241.

⁵⁷ Manners, Ian, Normative Power Europe Reconsidered: Beyond the Crossroads, Journal of European Public Policy, 2006. Vol. 13, No. 2, s. 193.

⁵⁸ Diez, Thomas; Manners, Ian, Reflecting on normative power...s. 180.

⁵⁹ Treaty establishing a Constitution for Europe, 2004.

⁶⁰ Manners, Ian, Normative Power Europe reconsidered...s. 197.

⁶¹ Manners, Ian, The EU as a Normative Power in the Global Polity, Response to Thomas Diez, PSA, 2005, s. 13.

vojenských nástrojov zo začiatku odmietal, avšak neskôr s postupom doby a nárastom angažovanosti EÚ v medzinárodných vzťahoch ich použitie postupne schvaľoval, aj keď len za určitých podmienok. Tvrdí, že na rozdiel od civilnej mocnosti, ktorej definícia je závislá na kontexte Studenej vojny, je NPE evolučná a odráža v sebe postupne sa vyvíjajúci historický kontext, hybridné politické zriadenie a politicko-právne usporiadanie EÚ.⁶² A tak zatiaľ čo militarizácia EÚ bola v roku 2000 nezlučiteľná s konceptom NPE, v post-9/11 dobe nemusí podľa neho vyzbrojovanie automaticky znamenať redukciu normatívnej sily EÚ.⁶³

Podobne sa dá na debatu o NPE nahliadať z dvoch koncov – podľa charakteru politických výsledkov a podľa charakteru prostriedkov, akými sú dosahované. Niekedy použitie normatívnych prostriedkov môže priniesť nenormatívne výsledky. Napríklad použitie sankcií môže mať niekedy rovnaké dopady na populáciu než vojenský zásah či vojna. Alebo naopak, nenormatívne nástroje môžu vyvolať normatívne výsledky, ako napríklad spolupráca s diktátormi môže priniesť postupné uvoľnenie ich režimov. Ako teda hodnotiť normatívne správanie?

Doteraz sme prevažne diskutovali a hodnotili NPE v situáciách, kedy v medzinárodných vzťahoch vystupovala ako aktér pasívny, angažujúci svojich partnerov prostredníctvom svojej príťažlivej sily, jednoducho povedané, sústredžovali sme sa na to, akou EÚ bola a nie čo robila. Ako ale hodnotiť normatívnosť správania v prípadoch, keď EÚ musí voči ostatným aktívne jednať, mnohokrát aj keď o to sami nemajú záujem? Ako hodnotiť normatívnosť politik EÚ? Aby sme dokázali zodpovedať na tieto otázky, musíme sa bližšie pozrieť na nástroje NPE.

2.1.2 Normatívne nástroje

Zvýšenie záujmu o to, čo NPE robí a ako to robí než o to, čím EÚ je, spôsobilo v úvahách o NPE analytický obrat. Manners v roku 2008 používa pri popise činnosti NPE termín etická mocnosť (*ethical power*), ktorým posúva debatu o NPE do filozoficko-etickej roviny. Tvrdí, že EÚ nie je len normatívna ale zároveň aj etická mocnosť, pretože spôsob, ktorým normy a princípy šíri, je etický, to znamená spoločensky správny spôsob.⁶⁴ Manners odmieta nahradiť pojem 'normatívna mocnosť' pojmom 'etická mocnosť', pretože ten druhý je podľa neho príliš

---

⁶² Manners, Ian, *The EU as a normative...*s. 9.

⁶³ Manners, Ian, *Normative power Europe reconsidered...*s. 1.

⁶⁴ Manners, Ian, *The normative ethics...*s. 46.

zjednodušujúci a odkláňa pozornosť od najdôležitejšej schopnosti EÚ, a to normalizovať a formovať spravodlivejší kozmopolitný svet.⁶⁵ Nadalej preto preferuje pojem normatívna mocnosť. Pojem etická mocnosť používa len v prípadoch, kedy sa snaží zdôrazniť charakter správania EÚ.

Aký je to teda podľa Mannersa etický spôsob šírenia noriem, resp. aké nástroje považuje za normatívne a teda etické?

Manners uvádza šesť normatívnych spôsobov, ktorým EÚ šíri svoje normy a princípy:

1. *contagion* tzv. nákazou alebo neúmyselným šírením ideí z EÚ na ostatných politických aktérov, príkladom je Mercosur ako nadnárodné regionálne združenie štátov vytvorené po vzore EÚ;
2. *informational diffusion* alebo mieneným šírením informácií, kedy dochádza k prenosu ideí z EÚ na ostatných aktérov prostredníctvom verejnej komunikácie ako napríklad zverejnením novej politickej iniciatívy EÚ alebo iniciatívy predsedníctva EÚ či Európskej komisie;
3. *procedural diffusion* alebo mieneným šírením procedúr, ktorá vzniká inštitucionalizáciou vzťahov medzi EÚ a treťou stranou ako napríklad vytvorením medziregionálnej spolupráce, napr. Juhoafrického rozvojového spoločenstva (*Southern African Development Community*), členstva EÚ v medzinárodnej organizácii (napr. vo WTO) alebo samotným rozširovaním EÚ;
4. *transference* alebo prenosom ideí v prípadoch, v ktorých EÚ ponúka svoje tovary, prístup na trh, pomoc a technickú asistenciu tretím stranám prostredníctvom širokých materiálnych alebo finančných prostriedkov. Ako príklad je možné uviesť šírenie noriem prostredníctvom politiky cukru a biča (*carrots and sticks*), kde EÚ požaduje prijatie jej noriem tretími stranami ako cenu za zisk európskej finančnej či asistenčnej pomoci napr. z EIDHR fondu (*European Instrument for Democracy and Human Rights*). Takýto prístup je nazývaný aj pozitívna kondicionalita;
5. *overt diffusion* alebo fyzickým šírením, ktorý vzniká v prípade fyzickej prítomnosti EÚ v tretích štátoch alebo medzinárodných organizáciách, napríklad prostredníctvom

---

⁶⁵ Ibidem.

ambasád členských štátov, delegácií Európskej komisie či jej prezidenta v tretích zemiach alebo monitorovacích misií ako to bolo v prípade bývalej Juhoslávie;

6. *cultural filter* alebo kultúrny filter je skôr faktor, ktorý šírenie noriem ovplyvňuje. Ako príklad kultúrneho filtra, je možné uviesť šírenie demokratických noriem v Číne, ľudských práv v Turecku či environmentálnych noriem v Británii prostredníctvom tzv. politického učenia sa (*political learning*).⁶⁶

Tieto nástroje môžeme považovať za jemné nástroje NPE, pretože šíria normy a idey nenásilnou formou prostredníctvom prítlačivej sily. Ako sme už ale skôr spomínali, so vzrastajúcou angažovanosťou sa v medzinárodnej politike musí NPE byť schopná konať aktívne aj vtedy, ak o to ostatní aktéri nemajú záujem. NPE model povoľuje použitie nátlaku a fyzickej sily, avšak len ako sekundárneho typu nástrojov, v prípade obrany normy či princípu. V takýchto prípadoch tak EÚ musí nevyhnutne použiť donucovaciu silu. Ako ale môžeme označiť použitie nátlaku či tvrdej fyzickej sily za etické?

Na tomto mieste sa môžeme opäť vrátiť k Mannersovi, podľa ktorého sa NPE správa eticky za troch podmienok: keď ide ostatným príkladom (*lives by example*), nástroje volí primerane situácií (*is reasonable*) so zreteľom na to, aby spôsobila čo najmenej škôd (*least harm*). Tocciová preto tvrdí, že je dôležitejšie sa sústrediť na to, ako EU svoje prostriedky používa, a nie až natoľko na to, aké prostriedky používa.⁶⁷ Čo teda konkrétne pod týmito podmienkami môžeme rozumieť?

„Ísť ostatným príkladom“ je prvá z podmienok normatívnej/etickej mocnosti. Manners pri jej definícii vychádza z aristotelovskej etiky, ktorá sa pri hodnotení správania sústreďuje na cnosť a morálny charakter činov. Cnostné a morálne správanie je tak podľa neho charakterizované vlastnosťami ako striedmosť, opatrnosť, statočnosť a spravodlivosť.⁶⁸

Ak EÚ ide ostatným príkladom, znamená to podľa Mannersa, že vo svojej CFSP praktikuje striedmu a spravodlivú politiku. V praxi sa to teda prejaví dôrazom na dodržiavanie koherentnej a konzistentnej politiky: koherentná v zmysle, že normy a princípy, ktoré šíri, nie sú čisto normami európskymi ale normami kozmopolitnými, ktoré sú vlastné všetkým aktérom; a konzistentná v zmysle, že normy a princípy, ktoré EÚ šíri, aj sama dodržiava a riadi sa nimi,

---

⁶⁶ Manners, Ian, *Normative Power Europe: A Contradiction...*s. 245.

⁶⁷ Tocci, Nathalie, *Profiling Normative Foreign Policy...*s. 5.

⁶⁸ Manners, Ian, *The normative ethics...*s. 56.

teda že existuje konzistencia medzi jej internými predpismi a jej externými politikami a činnosťami.⁶⁹

Druhou podmienkou normatívneho/etického správania je, že EÚ „volí nástroje a politiky voči ostatným primerane“. To znamená, že šíri normy a princípy prostredníctvom dialógu a spolupráce s tretími stranami, iniciovaním a organizovaním pravidelných stretnutí, napríklad prostredníctvom prístupových jednaní, stabilizačný/asociačných dohôd, ENP, vzťahmi s ACP štátmi (*Africa, Caribbean and Pacific countries, ACP*), a cez GSP Plus dohody (*Generalized System of Preferences 'Plus'*). Pod dialógom môžeme rozumieť obojstranne zainteresovaný dialóg medzi EÚ a tretími krajinami, napríklad formou asociačných koncilov či vyjednávania akčných plánov.⁷⁰

Poslednou podmienkou normatívneho/etického správania je „spôsobovať čo najmenej škôd“, ktorú Manners vysvetľuje ako schopnosť myslieť reflexívne, kde EÚ berie v úvahu záujmy tretích zemí a nie len tie svoje. Podľa Mannersa by teda EÚ vo svojich politikách mala podporovať záujmy tretích strán (*local ownership*) a pozitívnu kondicionalitu.⁷¹

Vráťme sa teda k pôvodnej otázke: za akých podmienok je použitie vojenských nástrojov etické, resp. normatívne? Na základe už vypovedaného vieme, že NPE nie je možné zredukovať len na civilnú či vojenskú mocnosť podľa toho, aké nástroje používa, pretože mnohokrát použitie jedného či druhého typu nástrojov slúži len ako prostriedok k dosiahnutiu normatívneho výsledku, ktorý je primárnym záujmom NPE. Tým však zároveň nemôžeme sklznúť k utilitárnemu machiavellizmu a povoliť použitie vojenských nástrojov vždy, keď sa jedná o ochranu demokracie či ostatných základných princíпов. Ako teda medzi vojenskými nástrojmi normatívne/eticky voliť?

Manners rozlišuje medzi dlhodobými civilnými nástrojmi a krátkodobými vojenskými nástrojmi.⁷² Príkladom môžu byť misie k udržaniu mieru (*peace-making*) ako civilný (vojenská sila použitá pasívne k ochrane) a misie k nastoleniu mieru (*peace-keeping*) (vojenská sila použitá aktívne) ako vojenský nástroj. Na príklade Iraku a Afganistanu Manners dokazuje, že je veľmi náročné dodržať deliacu líniu medzi týmito dvomi príkladmi, pretože misie k udržaniu

---

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ Ibid., s. 58.

⁷¹ Ibid., s. 59.

⁷² Manners, Ian, *Normative power Europe reconsidered...*s. 8.

mieru mnohokrát pod vplyvom radikalizácie prostredia sklznu k misiám k nastoleniu mieru, ktoré všeobecne Manners považuje za nenormatívne teda neetické. Tvrdí, že čím väčšími vojenskými kapacitami bude EÚ disponovať, tým viac bude strácať na svojej normatívnej sile, pretože bude viac inklinovať ku krátkodobému silovému riešeniu.⁷³ Čo je teda pri použití vojenskej sily smerodajné?

Po zamyslení sa nad vyššie zmieneným prichádzam k záveru, že rozhodujúcim v prípade voľby medzi nástrojmi je čas. V prípadoch, kedy by použitie dlhodobých civilných nástrojov spôsobilo viac škôd (materiálnych aj nemateriálnych) než použitie krátkodobých vojenských nástrojov, je normatívne/etické použiť vojenskú fyzickú silu. Jediným takýmto príkladom je podľa Mannersa genocída.⁷⁴

Manners preto rozlišuje medzi situáciami uvedenými v článku 43 ZEÚ (konkrétne spoločné odzbrojovacie operácie, humanitárne a záchranné akcie, vojenské poradné a pomocné operácie, prevencia konfliktov a operácie k udržaniu mieru), kedy použitie pasívnej obrannej vojenskej sily považuje za etické a situáciami toho istého článku (bojové akcie pri riešení krízových situácií vrátane nastolenia mieru a post-konfliktných stabilizačných misií), kedy aktívne použitie vojenských nástrojov považuje za neetické, okrem jediného príkladu a to genocídy. Vo všetkých zmienených prípadoch však musí mať EÚ k akcii mandát OSN a misie musia prebehnúť v súlade s medzinárodným právom.⁷⁵

Na základe zmieneného tak môžeme sformulovať tretiu a štvrtú tézu NPE:

T3: 'Contagion', 'diffusion (informational, procedural)', 'transference', 'overt diffusion' a 'cultural filter' predstavujú šesť normatívnych/etických spôsobov, ktoré EÚ používa k šíreniu noriem a princípov. Pri ich vykonávaní sa EÚ snaží ísť tretím stranám príkladom, nástroje volí primerane so zreteľom na to, aby spôsobila čo najmenej škôd.

T4: Použitie vojenskej sily je považované za etické/normatívne len v nasledujúcich prípadoch článku 43 ZEÚ: spoločné odzbrojovacie operácie, humanitárne a záchranné akcie, vojenské poradné a pomocné operácie, prevencia konfliktov a operácie k udržaniu mieru. V ostatných prípadoch je použitie vojenskej sily považované za etické/normatívne len v prípade genocídy.

---

⁷³ Ibid., s. 18.

⁷⁴ Ibid., s. 14.

⁷⁵ Ibid., s. 20.

Nezáleží na tom, koľko akademickej akrobacie bolo vykonané, definícia normatívnosti/etickosti politického správania nebude nikdy jednoznačná. K tomuto tvrdeniu sa prikláňa aj Tocciová a Youngs, keď tvrdia, že určiť charakter politiky je mnohokrát nemožné, pretože strategické a normatívne ciele sú často prepojené, ba dokonca vzájomne podmienené.⁷⁶ Ako môžeme overiť, že EÚ koná normatívne/eticky, keď schváli inváziu do zeme s tvrdením, že sú v nej porušované ľudské práva? Alebo keď namiesto toho aby sankcionovala zeme ako Bielorusko či Líbya pre porušovanie týchto práv radšej s nimi jedná a usiluje mierovou cestou ich ovplyvniť? Tocciová na tieto otázky odpovedá tvrdením, že pokiaľ chceme dosiahnuť normatívne správanie, musia byť nielen ciele, ale aj nástroje a výsledky politík normatívne.⁷⁷ Vyššie sme si ukázali, aké sú to normatívne ciele a nástroje. Nasledujúce riadky rozoberú, ako hodnotíme normatívnosť politických výsledkov.

2.1.3 Normatívne výsledky

Otázka normatívnosti politických výsledkov bola načatá už v predchádzajúcej časti o normatívnych nástrojoch. Hodnotiť normatívnosť nástrojov bez toho, aby sme poznali následky ich použitia je totiž nemožné. Aj preto vychádza Mannersove hodnotenie následkov EÚ politík z konzekvencionálnej etiky, ktorá hodnotí morálny význam konania podľa výsledkov, ktoré toto konanie/resp. nekonanie vytvára.⁷⁸ Na rozdiel od deontologickej etiky, ktorá sa sústreďuje na motiváciu aktéra, konzekvencionálna etika analyzuje dopad akcií na iných. Manners je presvedčený, že pri hodnotení následkov EÚ politík je nutné vychádzať z etiky konzekvencionálnej, pretože vytvára spojenie medzi aktérovými zámermi/motiváciami a následkami jeho činov.⁷⁹

Z toho teda vychádza aj posledná Mannersova podmienka normatívneho/etického správania. Ako už bolo spomenuté, „spôsobovať čo najmenej škôd“ znamená myslieť reflexívne, teda pri svojom rozhodovaní brať v úvahu záujmy tretích strán. Príkladom reflexívneho správania je zohľadnenie záujmov ostatných vo svojich činoch, to znamená, že EÚ vo svojej politike bude voliť také nástroje, aby podporovaním a šírením určitej normy posilnila primárne postavenie

---

⁷⁶ Youngs, Richard, Normative Dynamics and Strategic Interests in the EU's External Identity, *Journal of Common Market Studies*, 2004, vol. 42, no. 2, s. 419. Tocci, Nathalie, *Profiling Normative Foreign Policy...*s. 4.

⁷⁷ Tocci, Nathalie, *Profiling Normative Foreign Policy...*s. 9.

⁷⁸ Manners, Ian, *The normative ethics...*s. 58.

⁷⁹ *Ibidem*.

ostatných a nie seba – teda aby jej správanie bolo *other-empowering* radšej než *self-empowering*.⁸⁰

Týmto argumentom tak vzniká tretia deliaca línia medzi EÚ a *the others*, línia, ktorú ja pomenúvam *impaktová*, pretože delí aktérov medzinárodných vzťahov na dva typy: tých, ktorých politiky majú dopad normatívny, to znamená, že ich cieľom je posilniť/ochrániť istú normu/princíp; a tých, ktorých politiky majú dopad nenormatívny, racionálny, teda ktorých politiky smerujú k vlastnému zisku, resp. zvýhodneniu sa na úkor ostatných.

Pri pohľade na doteraz predstavené typy mocností stavia táto línia vojenskú, civilnú aj jemnú mocnosť do jasnej opozície voči normatívnej mocnosti, pretože bez ohľadu na to, aké nástroje vo svojich politikách používajú, či už vojenské alebo civilné, dopady politik týchto aktérov smerujú k jednému jedinému cieľu a to posilniť/zvýhodniť seba samého.⁸¹

Na strane druhej stojí normatívna mocnosť, ktorá naopak svojimi politikami usiluje o posilnenie univerzálnych princípov a noriem podporovaných a rozširovaných medzinárodnými inštitúciami či jedincov a skupín, ktorých tieto princípy a normy chránia resp. posilňujú.⁸² Znamená to, že normatívna mocnosť podporuje aj také politiky, ktoré sú pre ňu nevýhodné za cenu ochrany a podpory vyšších princípov a noriem. Ako príklad môžeme uviesť EÚ embargo na dovoz zbraní, ktoré bolo na Čínu uvalené po krvavom potlačení protestov na Tiananmenskom námestí v roku 1989. Toto embargo nepoškodzuje len Čínu, ale aj samotných európskych producentov zbraní, keďže následkom neho Čína nakupuje väčšinu svojho arzenálu od Ruska. Aj napriek úsiliu členských štátov ako Francúzska, Belgicka či Českej republiky, ktorí sú tradičnými producentmi zbraní, však EÚ naďalej embargo drží s cieľom posilnenia stavu ľudských práv a slobôd v Číne. EÚ tak touto politikou posilňuje skôr ostatných než seba alebo svoje členské štáty.

Etická sila EÚ tak spočíva v jej snahe normalizovať spravodlivejší kozmopolitný svet. Manners tvrdí, že kozmopolitika je posilňovanie jednotlivcov v konkrétnych podmienkach ich života. Normatívna mocnosť sa tak podľa neho odlišuje od ostatných aktérov medzinárodných vzťahov svojou snahou normalizovať spravodlivejší kozmopolitný svet, teda prepojiť komunitarizmus s kozmopolitizmom. Tvrdí, že tradičný kozmopolitizmus sa opiera o univerzálne práva, zatiaľ

---

⁸⁰ Ibid., s. 59.

⁸¹ Ibidem.

⁸² Ibidem.

čo komunitarizmus o práva sociálne v konkrétnom regióne. Opierajúc sa o Pascala Lamyho, že kozmopolitika znamená myslieť globálne, ale konať lokálne⁸³, Manners odvodzuje, že spravodlivejší kozmopolitný svet bude teda taký, v ktorom komunitárne sociálne práva jedného prijímajú kozmopolitné individuálne práva druhého, kde sa jednoducho lokálna a globálna politika stretávajú.⁸⁴ O takýto svet usiluje práve NPE.

Týmto sa dostávame k poslednej štvrtej deliacej línii, ktorú som nazvala *svetonázorová*. Táto línia delí aktérov podľa typu medzinárodného systému, s ktorým sa stotožňujú. Na jej základe sú aktéri rozdelení na aktérov vestfálskych, teda tých, ktorí vnímajú svetovú politiku ako systém vzťahov medzi národnými štátmi, a aktérov post-vestfálskych, teda tých, ktorí svet vnímajú ako jednu ľudskú spoločnosť, bez ohľadu na ich štátnu príslušnosť, národnosť či kultúru. Na základe takejto optiky tvorí normatívna mocnosť aj svoju politiku: politiku etickú, ktorou sa snaží posilňovať a rešpektovať práva a slobody jedincov v každodenných podmienkach ich života.

Na základe toho môžeme sformulovať piatu tézu NPE:

T5: Normatívne správanie je také, kde nevyhnutne existuje spojenie medzi zámerom, typom a výsledkom použitia tohto nástroja. Jednoducho povedané, aby bolo správanie považované za normatívne, musí sledovať nie len normatívne ciele, ale aj nástroje používať normatívne/eticky a výsledky takýchto činov musia byť tiež normatívne teda eticky správne, tak aby posilňovali ľudí v každodenných podmienkach ich života bez ohľadu na ich štátnu príslušnosť, národnosť či kultúru.

Skladáním štyroch deliacich línii– *inštrumentálnej, záujmovej, impaktovej a svetonázorovej* – sa tak EÚ uvoľňuje miesto v medzinárodnej politike ako unikátnemu fenoménu, aktérovi *sui generis*. Žiaden z ostatných svetových aktérov doteraz nevykazoval tieto znaky normatívnej moci. Niektorí môžu protestovať a tvrdiť, že politika USA v medzivojnovom období bola normatívna, a to predovšetkým vďaka prezidentovi Woodrowovi Wilsonovi a jeho Štrnástim bodom. Alebo že činnosť manželov Eleanory a Franklina D. Rooseveltovcov v 40. rokoch a ich výsledky v oblasti podpory a šírenia všeobecných ľudských práv a slobôd výrazne pripomínala normatívne správanie. S tým súhlasia aj Manners s Diezom, avšak zároveň dodávajú, že toto správanie bolo normatívne len v jednom bode (podpora mieru, spravodlivosti, ľudských práv

---

⁸³ Lamy, Pascal, Europe and the future of economic governance, 2004, in Manners, Ian, The normative ethics...s.47.

⁸⁴ Manners, Ian, The normative ethics...s.47.

a slobôd, ...), zatiaľ čo v ostatných bodoch sa USA naďalej profilovali ako tradičná vestfálska mocnosť, uprednostňujúca použitie vojenskej sily s racionálnymi/vlastnými záujmami.⁸⁵ Preto, aby aktér mohol byť označený za normatívneho, musí podľa Mannersa spĺňať všetky podmienky normatívnej moci a to v akýchkoľvek situáciách:

[...]... (EÚ) by mala „ísť ostatným príkladom“, prostriedky „voliť primerane“ so zreteľom na to, aby „spôsobila čo najmenej škôd“ bez ohľadu na to, či jedná sama alebo s partnermi, či sú jej partneri v Európe alebo v Pacifickom oceáne, alebo či sa jedná o globálne otepľovanie alebo boj proti terorizmu.“⁸⁶

EÚ má na rozdiel od ostatných aktérov dané limity svojho správania: ísť príkladom, nástroje voliť primerane hrozbe/partnerovi vždy so zreteľom na to, aby spôsobila čo najmenej škôd; ktoré spôsobujú, že v prípade ich dodržania by správanie EÚ malo byť v každej situácii a s každým aktérom vždy normatívne/etické. Práve v tomto bode spočíva podľa Mannersa hlavný rozdiel medzi EÚ a ostatnými aktérmi a práve to robí z EÚ nielen normatívnu, ale aj etickú mocnosť.

---

⁸⁵ Diez, Thomas; Manners, Ian, Reflecting on normative power...s. 181.

⁸⁶ Manners, Ian, The normative ethics..., s. 60.

3. Metodológia

Predchádzajúce kapitoly definovali charakter EÚ ako aktéra medzinárodných vzťahov a určili, do akej miery je možné EÚ chápať ako normatívnu mocnosť. Avšak ako už bolo naznačené v úvode práce, existujú empirické prípady, v ktorých sa EÚ Mannersovej normatívnej teórii vymyká. Z toho dôvodu som sa rozhodla teóriu testovať najpravdepodobnejším prípadom, ktorého predmetom bude analýza ENP, konkrétne jej južnej vetvy – Euro-stredomorského partnerstva, nazývaného aj Barcelonský proces (*Euro-Mediterranean Partnership, EMP*).

Mannersovu teóriu budem testovať analýzou politík pre podporu demokracie a ľudských práv v Stredomorí v rokoch 2003 až 2010. Časové vymedzenie skúmaného obdobia nie je náhodné. Zvolené roky predstavujú dva zlomové body v susedskej politike EÚ – jej vznik v roku 2003 a začiatok Arabskej jari na prelome rokov 2010/11. Spustenie projektu ENP postavilo vzťahy EÚ s jej susedmi na nové základy. Nadviazanie vzťahov na bilaterálnom princípe umožnilo EÚ prehĺbiť intenzitu a rozšíriť sféru spolupráce s cieľovými krajinami podľa ich individuálnych predstáv. Tým sa tak EÚ vytvára množstvo nových prostriedkov a ciest, prostredníctvom ktorých môže svoje okolie normalizovať. Aj keď otázka podpory ľudských práv a demokracie bola predmetom už Barcelonskej deklarácie, predpokladám, že pokrok v tejto oblasti by mal nastať výraznejšie po spustení ENP, kedy sa počet normatívnych nástrojov voči regiónu zvýšil a diverzifikoval.

Druhý koniec skúmaného obdobia ohraničuje začiatok Arabskej jari, ktorá pre mnohé štáty Blízkeho východu priniesla zmenu režimu a mnohokrát pretransformovanie vzťahov s EÚ. V záujme zachovania integrity skúmaného obdobia som sa preto rozhodla toto obdobie, ktorého transformačné procesy v prípadoch niektorých arabských štátov ešte stále nie sú dokonané, z tohto výskumu vynechať.

Pri definícií premenných som sa rozhodla použiť štruktúru z už spomínaného článku Tocciovej *Profiling Normative Foreign Policy: The EU and its Global Actors*, v ktorom autorka definovala tri typy faktorov, ktoré je potrebné pri analýze politického správania zohľadniť.⁸⁷ Prvé dva sa týkajú vnútorných podmienok, konkrétne ovplyvňujú voľbu konkrétnych politík a postupov,

---

⁸⁷ Tocci, Nathalie, *Profiling Normative Foreign Policy...*s. 10.

tretí faktor zohľadňuje podmienky vonkajšie, v ktorých sa zvolené nástroje a politiky odohrávajú.

Prvým faktorom je **vnútorný politický kontext**, teda prostredie, v ktorom politický aktér tvorí, interpretuje, zdôvodňuje a uvádza do praxe svoje politické záujmy.⁸⁸ Ako tvrdí Manners, EÚ je normatívna mocnosť, pretože má schopnosť uviesť normy a princípy, na základe ktorých sama stojí, do medzinárodných vzťahov ako 'normálne'. Základných päť princípov – mier, sloboda, demokracia, ľudské práva a právny štát Manners extrahuje z európskeho *acquis communautaire* a *acquis politique*, zároveň však odmieta kritiku EÚ ako normatívneho hegemóna či neoimperiálnej mocnosti, pretože je presvedčený, že normy a princípy, ktoré EÚ šíri, sú princípmi univerzálnymi, resp. kozmopolitnými.⁸⁹ Ich podporou a šírením tak EÚ nesleduje vlastné strategické ciele, ale usiluje o všeobecné dobro a spravodlivosť pre všetkých.

Podobne vykreslili vnútorný politický kontext EÚ aj Peter Kotzian, Michèle Knodtová a Sigita Urdzeová, keď definovali EÚ ako šíriteľa demokracie (*democracy promoter*), pretože mix hodnôt ako demokracia, ľudské práva a právny štát sú pre ňu univerzálnou hodnotou a zároveň ultimátnym cieľom v jej externých vzťahoch.⁹⁰ Tvrdia, že politické usporiadanie a normatívna podstata EÚ predurčujú k tomu, aby sa obklopovala režimami jej podobnými, režimami, ktoré budú stáť na rovnakých univerzálnych princípoch a chrániť rovnaké univerzálne hodnoty ako ona, pretože tým zvyšuje svoju bezpečnosť a limituje možnosť prepuknutia ozbrojeného konfliktu.⁹¹ Teória demokratického mieru totiž dokazuje, že demokracie spolupracujú a nevedú medzi sebou vojny. Kotzian et al. sa tak prikláňajú k Mannersovmu tvrdeniu, podľa ktorého EÚ neustále "*usiluje o pretvorenie medzinárodných vzťahov a svojich partnerov vo svoj obraz.*"⁹² Na základe toho môžeme teda predpokladať, že čím viac nedemokratické a nestabilné bude okolie EÚ, tým viac sa bude EÚ profilovať ako normatívna mocnosť, teda tým aktívnejšie bude šíriť univerzálne princípy a normy do svojho okolia.

Na základe toho tak môžem sformulovať prvú hypotézu:

---

⁸⁸ Ibidem.

⁸⁹ Manners, Ian, *The normative ethics...*s. 47.

⁹⁰ Kotzian, Peter; Knodt, Michèle; Urdze, Sigita, *Instruments of the EU's External Democracy Promotion*, *Journal of Common Market Studies*, 2011, vol. 49, no. 5, s. 996.

⁹¹ Ibidem.

⁹² Manners, Ian, *Normative Power Europe...*s. 253.

H1: Čím viac nedemokratické budú susedné štáty EÚ, tým aktívnejšie bude EÚ šíriť univerzálne princípy a normy do týchto krajín, a teda tým viac bude voči týmto krajinám používať svoju normatívnu silu.

Pri štúdiu európskej zahraničnej politiky je potrebné mať na pamäti, že finálne európske rozhodnutia nemusia vždy reflektovať európske normatívne záujmy. CFSP je jednou z domén politiky EÚ, kde stále dominuje medzivládna spolupráca medzi členskými štátmi. Tie sa v zahraničnej politike naďalej odmietajú vzdať svojej suverenity a vytvoriť federálnu európsku zahraničnú politiku. Aj keď Lisabonská zmluva inštitucionalizovala isté priblíženie v tejto oblasti, členské štáty naďalej ostávajú poslednými držiteľmi moci pri tvorbe CFSP. Právo veta, ktorým členské štáty disponujú tak spôsobuje, že EÚ je vo svojej CFSP len tak silná, ako silné sú záujmy jej jedného členského štátu.

Pod vplyvom takéhoto usporiadania je len ťažké zistiť, či finálna politika EÚ bola výsledkom racionalizácie európskych normatívnych hodnôt a princípov, alebo výsledkom sledovania strategických záujmov jedného členského štátu, respektíve skupiny štátov. Predovšetkým tie členské štáty, ktoré majú kapacitu zmobilizovať ostatné vo svoj prospech, sú tými, ktorých záujmy sa v CFSP najviac prejavujú. Takýmto štátom je napríklad Francúzsko, ktoré sa veľmi agilne snaží delegovať svoje národné záujmy na európsku úroveň a to predovšetkým v otázkach týkajúcich sa Stredomoria. V 70. a 80. rokoch bolo hlavným architektom stredomorskej spolupráce. V 90. rokoch sa k nemu pridalo Španielsko spustením a navrhnutím regionálneho projektu - Barcelonský proces. Obe Zeme tak považujem za architektov dnešného usporiadania v Stredomorí.

Francúzsky a španielsky výnimočný záujem o tento región nie je náhodný. Vývoj a prípadná nestabilita v Stredomorí je pre nich otázkou národnej bezpečnosti. Energetická závislosť, ilegálna imigrácia a islamský terorizmus sú tri najpálčivejšie problémy, ktoré ich znepokojujú. Až 2/3 všetkých severoafrických prisťahovalcov sú pôvodom z Maghrebu (Alžírsko, Maroko Tunisko), ktorých finálnou destináciou sú vďaka spoločnej minulosti a jazykovej a geografickej blízkosti práve Francúzsko, Španielsko a Taliansko.⁹³ Asimilácia týchto prisťahovalcov je často neúspešná, komplikovaná náboženskou a kultúrnou odlišnosťou. Toto neúspešné integrovanie sa severoafrických Arabov do spoločnosti je následne hlavnou príčinou ich inklinácie k rôznym

---

⁹³ Key facts: Africa to Europe migration. In: *The BBC* [online]. 2007 [cit. 2013-10-29]. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6228236.stm>

radikálnym a teroristickým hnutiam. Existuje tu však aj závislosť opačná. Francúzsko a Španielsko sú energeticky závislé na Stredomorí, predovšetkým na severoafrickom plyne. Alžírsko je hlavným importérom plynu pre Španielska (32%)⁹⁴ a jedným z rozhodných importérov Francúzska (16%).⁹⁵

Vývoj a stabilita v Stredomorí sú rovnako dôležité aj pre Taliansko. Tými najpálčivejšími otázkami znepokojujúce Rím sú energetika, konkrétne zaistenie dodávok ropy prostredníctvom národnej spoločnosti ENI (*Ente Nazionale Idrocarburi*), a obmedzenie ilegálnej africkej imigrácie prichádzajúcej predovšetkým z Líbye.⁹⁶ Napriek týmto problémom však Taliansko na rozdiel od Francúzska a Španielska nie je schopné projektovať svoje národné ciele na európsku úroveň tak efektívne ako Paríž či Madrid. Orientácia na atlantizmus a spoluprácu s USA po teroristických útokoch v roku 2001 tak rozptyľuje pozornosť Ríma v jeho stredomorskej politike. Svoj slabý politický kapitál v CFSP sa tak Taliansko rozhodlo obísť nadviazaním série bilaterálnych dohôd, ktoré reflektujú strategické talianske záujmy so zemami preňho najdôležitejšími – Líbyou a Tuniskom. Napriek všetkým očakávaniam je tak Rím v tvorbe euro-stredomorskej politiky až sekundárnym hráčom, (ne)dobrovoľne prenechávajúc vedúcu rolu Parížu a Madridu.⁹⁷ Pri testovaní EÚ politiky voči Stredomoriu je tak nevyhnutné zohľadniť aj tieto faktory.

Prvú hypotézu je preto potrebné rozšíriť o dimenziu, ktorú som ja nazvala „strategická závislosť“: čím viac sú štáty južného Stredomoria strategicky dôležité pre Francúzsko a Španielsko ako hlavných tvorcov euro-stredomorskej politiky, tým viac je pravdepodobné, že výsledná politika EÚ tak bude niesť strategické francúzsko-španielske záujmy a teda tým menej bude normatívna. Druhá hypotéza bude teda znieť:

H2: Čím viac budú členské štáty Francúzsko a Španielsko potrebovať spoluprácu tretej zeme v otázkach pre nich strategických (energetika, imigrácia, terorizmus), tým viac prevládnu

---

⁹⁴ Energy Policies of IEA Countries: Spain Review. In: *International Energy Agency* [online]. 2009 [cit. 2013-10-29]. Dostupné z: <http://www.iea.org/countries/membercountries/spain/>

⁹⁵ Energy Policies of IEA Countries: France Review. In: *International Energy Agency* [online]. 2009 [cit. 2013-10-29]. Dostupné z: <http://www.iea.org/countries/membercountries/france/>

⁹⁶ Balfour, Rosa: Italy's Policies in the Mediterranean. In: Fernández, Haizam Amirah; Youngs, Richard: *The Euro-Mediterranean Partnership: Assessing the First Decade*. Quinteral Servicios Gráficos, 2005, s. 122.

⁹⁷ *Ibid.*, s. 129.

strategické záujmy týchto štátov vo výslednej EÚ politike a teda tým menej bude EÚ politika normatívna.

Druhým typom faktorov ovplyvňujúcim normatívnosť správania sú **vnútorné zdroje a nástroje**, ktorými EÚ disponuje voči skúmaným krajinám. Patria sem všetky vojenské a civilné nástroje, vnútorné materiálne aj nemateriálne prostriedky ekonomického, politického, sociálneho či kultúrneho charakteru.

Podľa Tocciovej sú schopnosti politického aktéra limitované jeho vnútornými zdrojmi a nástrojmi, ktoré má k dispozícii.⁹⁸ V prípade EÚ a jej postavenia voči skúmaným štátom však môžeme len ťažko hovoriť o limitovaných zdrojoch. Ako už bolo spomenuté vyššie, všetky skúmané štáty sú zakladajúcimi členmi EMP (okrem Líbye, ktorá má len pozorovateľský status) a taktiež všetky s EÚ spolupracujú v rámci ENP.⁹⁹ To EÚ poskytuje neuveriteľne širokú škálu civilných nástrojov voči týmto krajinám, čo to do počtu, tak aj do kvality. Systém bilaterálnych vzťahov v rámci ENP umožňuje EÚ „ušiť“ intenzitu a hĺbku spolupráce každej zemi na mieru a to podľa jej individuálnych schopností a vôle spolupracovať. Na druhej strane multilaterálna spolupráca v rámci Barcelonského procesu umožňuje EÚ venovať zvýšenú pozornosť špecifikám vyplývajúcich z charakteru regiónu a vzťahov medzi skúmanými krajinami navzájom.

EÚ tak kombináciou ENP s EMP buduje komplexný systém komunikačných kanálov, ktorý v stredomorskom regióne umožňuje obsiahnuť nielen všetkých regionálnych aktérov, ale aj takmer všetky oblasti medzištátnej spolupráce – od bezpečnostnej po kultúrnu. Čím viac oblastí spolupráce medzi skúmanými štátmi a EÚ existuje, tým viac politických komunikačných kanálov má EÚ k dispozícii pri šírení noriem a princípov do vzťahov s týmito štátmi. Z toho vyplýva aj tretia hypotéza:

H3: Čím viac oblastí spolupráce medzi skúmanými štátmi a EÚ existuje, tým viac sa EÚ voči týmto štátom bude správať ako normatívna mocnosť.

Posledným faktorom ovplyvňujúcim normatívnosť správania sú **vonkajšie okolnosti**, ktoré určujú kontext, v ktorom EÚ operuje. Podľa Tocciovej je dôležité ich v analýze zohľadniť,

---

⁹⁸ Tocci, Nathalie, *Profiling Normative Foreign Policy...*s. 11.

⁹⁹ Líbya má v rámci EMP na základe vlastného rozhodnutia len pozorovateľský status. EÚ prejavila záujem Líbyi poskytnúť plné členstvo.

pretože majú schopnosť podporiť alebo naopak spomaliť účinok politického rozhodnutia či použitého nástroja.¹⁰⁰ Patrí sem napríklad vnútorný politický kontext skúmaných štátov či ich postavenie v regióne, ale aj globálne faktory ako napríklad prítomnosť ostatných aktérov v regióne.

Jedinečnou strategickou výhodou, ktorou EÚ disponuje v stredomorskom regióne, je jej postavenie dominantnej mocnosti. Pre všetky skúmané krajiny predstavuje EÚ hlavného, alebo prinajmenšom jedného z hlavných politických a obchodných partnerov. Skúmané krajiny s EÚ tak politicky spolupracujú, pretože sú k nej priťahované atraktivitou jej ekonomického modelu a preto, že majú záujem o výhody, ktoré takáto spolupráca pre nich prináša. Štáty severnej Afriky síce predstavujú jedny z najrozvinutejších v rámci kontinentu, avšak pri porovnaní s európskymi krajinami sa ocitajú na posledných priečkach.¹⁰¹ Ich historické väzby na Európu, orientácia ich obchodu na sever po Stredozemnom mori a nepriaznivé geografické podmienky na juhu (Sahara) ich limitujú v ekonomickej spolupráci s ostatnými africkými krajinami a Európa tak pre nich často ostáva jediným partnerom a zdrojom finančnej pomoci. Príťažlivá ekonomická sila tak predstavuje najsilnejšiu „zbraň“ EÚ ako normatívnej mocnosti voči týmto krajinám. Na základe toho môžeme teda sformulovať štvrtú hypotézu:

H4: Čím viac sú skúmané krajiny ekonomicky závislé na EÚ, tým väčšia je pravdepodobnosť, že EÚ voči nim použije svoju príťažlivú ekonomickú silu, teda že sa voči nim bude správať normatívne/eticky.

3.1 Operacionalizácia premenných

Predchádzajúca podkapitola definovala štyri premenné, ktoré určujú charakter EÚ politiky voči Stredomoriu: nedemokratickosť, strategický význam pre Francúzsko a Španielsko ako dvoch hlavných architektov stredomorskej politiky, členstvo v EMP/ENP, a nakoniec ekonomická závislosť na EÚ. Aby bolo možné tieto premenné operacionalizovať, pripomeňme si päť kľúčových téz NPE:

---

¹⁰⁰ Ibid., s. 12.

¹⁰¹ The World Factbook. *Central Intelligence Agency* [online]. [cit. 2013-09-15]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2001rank.html>

T1: EÚ je normatívna mocnosť, pretože v jej vzťahoch s ostatnými aktérmi sú univerzálne princípy ako mier, sloboda, demokracia, ľudské práva a právny štát jej primárnym záujmom.

T1 a T5 sú významovo prepojené, a preto ich budem operacionalizovať spoločne.

T5: Normatívne správanie je také, kde nevyhnutne existuje spojenie medzi zámerom a výsledkom použitia tohto nástroja. Jednoducho povedané, aby bolo správanie/politika považované za normatívne, musí sledovať nie len normatívne ciele, ale aj nástroje používať normatívne/eticky a výsledky takýchto činov musia byť tiež normatívne teda eticky správne, tak aby posilňovali ľudí v každodenných podmienkach ich života bez ohľadu na ich štátnu príslušnosť, národnosť či kultúru.

T5 poukazuje na Mannersovu etiku a jej tri základné podmienky: ísť ostatným príkladom, nástroje voliť primerane okolnostiam tak, aby bolo vykonané čo najmenej škôd. Pri prevedení do politickej reči to znamená, že v prípade demokracie a ľudských práv bude EÚ praktikovať voči susedom koherentnú a konzistentnú politiku vedenú nenásilne prostredníctvom reflexívneho politického dialógu (okrem prípadov článku 43 ZEÚ), v ktorom bude podporovať záujmy tretích strán a pozitívnu kondicionalitu.

Ako sa T5 prejaví v operacionalizácii T1? Ako už bolo spomenuté, normy ako mier, sloboda, demokracia, ľudské práva a právny štát sú normami univerzálnymi, pretože všeobecne prispievajú k zlepšeniu medzinárodného prostredia a postavenia jednotlivcov v ňom. EÚ ako normatívny aktér by teda mala voči skúmaným krajinám praktikovať takú politiku, ktorá by dávala univerzálnym cieľom prednosť pred strategickými. Pri sledovaní týchto cieľov bude používať nástroje tak, aby dopad jej politík zlepšil postavenie jednotlivcov v ich každodenných podmienkach. Aké nástroje k tomu zvolí, je individuálne a odvíja sa od situácie, v akej sa cieľová zem nachádza. Manners totiž tvrdí, že normatívnosť EÚ vychádza k konzekvencionálnej etiky, a tak nie je až tak dôležité, či nástroje budú viac intruzívne než obyčajne bývajú, podstatné je aby boli stále v normatívnej skupine (dialóg, socializácia a kondicionalita) a spôsobili čo najmenej škôd jedincom v cieľovej tretej zemi.

Aké nástroje má EÚ k dispozícii pri podpore demokracie a ľudských práv? EÚ šíri demokraciu a ľudské práva dvojako. Prvým spôsobom je stratégia angažovania sa (*engagement*), ktorého cieľom je podporiť obchod a ekonomickú spoluprácu s treťou krajinou tak, aby následná ekonomická liberalizácia podnietila liberalizáciu politickú a spoločenskú. Tento spôsob má však

pri hodnotení normatívnosti EÚ ako politického aktéra jeden problém. Podľa Mannersa je za normatívne/etické správanie považované to, ktoré posilňuje jedincov v každodenných podmienkach ich života. Je pravda, že ekonomická spolupráca a obchod sice zlepšia finančné kapacity zeme, ktorá by ich následne mala redistribuovať medzi obyvateľov (ak sa vôbec k tomu odhodlá), avšak dosah týchto zmien na kvalitu ľudských práv a demokraciu zostane len minimálny. Na svete existuje veľa zemí, ktorých ekonomická situácia umožňuje obyvateľom poskytnúť vysokú materiálnu kvalitu života, avšak tieto zeme naďalej ostávajú diktatúrami. Ako príklad je možné uviesť väčšinu bohatých ropných štátov Blízkeho východu. Keďže EÚ ako normatívny aktér by mala dať prednosť univerzálnym cieľom pred cieľmi strategickými, budem obchodnú spoluprácu ako demokratizačný nástroj považovať za normatívne len vtedy, ak bude kombinovaná s druhým nástrojom pre šírenie demokracie a ľudských práv - a tým je kondicionalita.

Kondicionalita je stratégia prepájajúca ponúkané benefity so splnením politických a ekonomických podmienok treťou krajinou. Jednoducho povedané, jedná sa o politiku cukru a biča (*carrots and sticks*). Čím viac sa bude tretia zem liberalizovať a dodržiavať ľudské práva, tým viac benefítov od EÚ za svoj pokrok získa. V takomto prípade sa jedná o pozitívnu kondicionalitu. Avšak tento vzťah platí aj obrátene: ak tretia zem tieto podmienky poruší, respektíve nenaplní, ponúkané benefity budú obmedzené/odstránené. Kondicionalita najlepšie funguje v prípadoch, kedy je zem ekonomicky alebo politicky závislá na EÚ.

V prípade testovania normatívnej teórie v ENP však negatívna kondicionalita vypadá z kola von. Sandra Lavenexová a Frank Schimmelfenning zistili, že použitie negatívnej kondicionality sa v prípade ENP míňa účinkom. Absencia patričnej odmeny v podobe členstva spôsobuje, že tou najsladšou odmenou, ktorou EÚ voči susedným zemiam disponuje je „iba“ prístup na jej trh a ponúknutie štyroch slobôd – pohyb osôb, tovarov, služieb a kapitálu. Zatiaľ čo pre väčšinu rozvojových zemí by takáto ponuka bola dostatočnou motiváciou k podstúpeniu komplikovaného procesu demokratizácie, v prípade relatívne ekonomicky vyspelých susedných zemí to však neplatí.¹⁰² Väčšina týchto štátov funguje pod istou formou (polo)autoritatívnej prezidentskej vlády. Liberalizácia politického systému by sa v takomto prípade rovnala istému koncu ich vlády a zmene politického režimu. Navrhované odmeny tak pre nich nie sú dostatočne

---

¹⁰² Lavenex, Sandra; Schimmelfenning, Frank. EU democracy promotion in the neighbourhood. From leverage to governance? *Democratization*, 2011, vol. 18, no. 4, p. 895.

veľké, aby kvôli nim boli ochotné riskovať svoju existenciu. Pre EÚ by sa tak použitie negatívnej kondicionality rovnalo obmedzeniu spolupráce a zmrazeniu vzťahov s týmito režimami, čím by nielenže stratila komunikačné kanály, ktorými by mohla zem demokratizovať inak, napríklad zdola (*bottom-up*), ale obmedzenie finančnej pomoci by nakoniec najviac zasiahlo životy bežného obyvateľstva a nie vládnucej elity. Kvôli týmto dôvodom preto negatívnu kondicionalitu v prípade ENP nie je možné považovať za normatívny nástroj.

Téza T2 a T4 ďalej definujú podmienky, za ktorých bude použitie fyzickej sily považované normatívne.

T2: EÚ ako normatívna mocnosť princípy ako mier, sloboda, demokracia, ľudské práva a právny štát šíri primárne nenásilnými prostriedkami, avšak v prípadoch zmienených v článku 43 ZEÚ EÚ môže použiť vojenské prostriedky, vždy však s mandátom OSN.

T4: Použitie vojenskej sily je považované za etické/normatívne len v nasledujúcich prípadoch článku 43 ZEÚ: spoločné odzbrojovacie operácie, humanitárne a záchranné akcie, vojenské poradné a pomocné operácie, prevencia konfliktov a operácie k udržaniu mieru. V ostatných prípadoch je použitie vojenskej sily považované za etické/normatívne len v prípade genocídy.

Je však všeobecne známe, že EÚ fyzickú silu voči štátom južného Stredomoria nepoužila, preto pokladám za nepotrebné T2 a T4 ďalej špecifikovať. Podobný prístup platí aj pre T3:

T3: 'Contagion', 'diffusion (informational, procedural)', 'transference', 'overt diffusion' a 'cultural filter' predstavujú šesť normatívnych/etických spôsobov, ktoré EÚ používa k šíreniu noriem a princípov. Pri ich vykonávaní sa EÚ snaží ísť tretím stranám príkladom, nástroje volí primerane so zreteľom na to, aby spôsobila čo najmenej škôd.

Týchto šesť spôsobov predstavuje základ normatívneho šírenia noriem EÚ. Ak vezmeme v úvahu, že všetky skúmané zeme sú členmi ENP a Barcelonského procesu, a priori môžeme očakávať, že tieto nástroje voči nim EÚ používa. Iba v jedinom prípade by bolo nutné brať na T3 ohľad, a to v prípade použitia fyzickej sily EÚ, ktoré aby bolo normatívne, musí mu predchádzať použitie práve týchto šiestich nástrojov. Keďže však už teraz vieme, že EÚ fyzickú silu voči krajinám južného Stredomoria nepoužila, považujem tak za zbytočné T3 ďalej kvantifikovať.

3.2 Voľba prípadu

Cieľom tejto poslednej časti metodológie bude výber najpravdepodobnejšieho prípadu, ktorým budem Mannersovu teóriu spochybňovať. Štyri premenné vychádzajúce z hypotéz indikujú, že najpravdepodobnejšou zemou, voči ktorej by sa mala EÚ chovať normatívne, je tá, ktorá je:

- najviac nedemokratická,
- najmenej strategicky významná pre Francúzsko a Španielsko ako dvoch hlavných tvorcov euro-stredomorskej politiky EÚ,
- najviac zviazaná v systéme zmlúv a dohôd euro-stredomorskej spolupráce, a
- najviac ekonomicky závislá na EÚ.

Voľba najpravdepodobnejšieho prípadu predstavuje v prípade tak vysoko heterogénneho regiónu, akým je Stredomorie, určitú analytickú výzvu. Kolonializmus, arabský nacionalizmus a vyše polstoročie nevyriešený etnicko-náboženský konflikt medzi Arabmi a Židmi naprieč týmto regiónom narysovali mnohokrát len ťažko prekonateľné deliace línie. Avšak existuje tu isté pojítko, ktoré pri hodnotení európskej politiky spája všetky krajiny Stredomoria do jedného celku, a tým je spoločný inštitucionálny rámec, ktorým EÚ tento región zastrešuje. Spoločnou euro-stredomorskou politikou sa tak EÚ snaží arabské autoritárske štáty demokratizovať. Zároveň však nezabúda, že vysoká heterogenita regiónu, a to či už po stránke materiálnej alebo ideologickej, spôsobuje, že tento svoj cieľ bude musieť v každej zemi dosiahnuť iným spôsobom. Cieľom tohto výskumu preto nie je zistiť, či a do akej miery EÚ tento svoj cieľ naplnila, ale to, či spôsob, ktorým to tak robí, je normatívny. Za takýchto podmienok je tak možné, že v niektorých štátoch bude EÚ aplikovať viac koercívnejšie nástroje než v iných, rovnako ako bude jej normatívnosť v niektorých prípadoch viac obmedzená strategickými záujmami členských štátov než v prípadoch iných. Dôležité je teda určiť *či a aký* dopad mali premenné na správanie EÚ a nie až tak určiť to, *do akej miery* tieto premenné správanie EÚ ovplyvnili. Budem sa teda radšej pýtať otázky typu „*Mala alebo nemala ekonomická závislosť Tuniska na EÚ vplyv na normatívne správanie EÚ?*“, než otázky typu „*Do akej miery ekonomická závislosť Tuniska ovplyvnila normatívne správanie EÚ?*“.

Pri hľadaní najpravdepodobnejšieho prípadu som volila nasledujúci postup. Všetkých päť zemí južného Stredomoria – Alžírsko, Egypt, Líbyu, Maroko, Tunisko – som zoradila podľa toho, do akej miery spĺňali štyri premenné uvedené vyššie. Zdroje a kritériá k takému to zoradeniu som volila nasledovne:

3.2.1 Prvá premenná: Nedemokratickosť

V prípade stanovenia úrovne nedemokratickosti zeme som hodnotila tri kritériá vybrané z analýzy Daniela Kaufmanna et al. *Governance Matters IV* publikovanej Svetovou obchodnou bankou v roku 2007 a pokrývajúcej obdobie rokov 1996-2006.¹⁰³ Jedná sa o tieto kritériá: *Voice and Accountability*, *Government Effectiveness a Control of Corruption*. Tieto kritériá všeobecne indikujú suverenitu a kvalitu štátnych inštitúcií (*Government Effectiveness*), úroveň občianskych a politických práv obyvateľstva (*Voice and Accountability*) a mieru korupcie (*Control of Corruption*). Tieto kritériá som si zvolila preto, lebo podľa mňa najlepšie kopírujú sociálny terén arabských autoritatívnych režimov, založených na oligarchickej vláde podporujúcej záujmy úzkej skupiny obyvateľov, ktorá je živená prevažne korupciou a nepotizmom.

Z tabuľky tak vyplýva, že najviac nedemokratickou je Líbya a Alžírsko, Tunisko a Egypt sú na tom veľmi podobne uprostred, najdemokratickejšie je Maroko.

Tabuľka č. 1: Miera nedemokratickosti štátov južného Stredomoria pre rok 2003

Kritériá/Zeme	Nedemokratickosť			
	Voice and accountability	Government Effectiveness	Control of corruption	Spolu
Alžírsko	1,09	0,51	0,61	2,21
Egypt	1,02	0,32	0,44	1,78
Líbya	1,66	0,95	0,81	3,42
Maroko	0,64	0,08	0,1	0,82
Tunisko	0,8	0,53	0,42	1,75

Zdroj: Vypracovala autorka na základe informácií z Kaufmann, Daniel; Kraay, Aart; Mastruzzi, Massimo. *Governance Matters IV: Governance Indicators for 1996-2006*. In: *World Bank Policy Research Paper*, 2007.

Poznámka: Čím vyššie sú čísla v tabuľke, tým nižšia je úroveň demokracie.

¹⁰³ Kaufmann, Daniel; Kraay, Aart; Mastruzzi, Massimo. *Governance Matters IV: Governance Indicators for 1996-2006*. In: *World Bank Policy Research Paper* [online]. 2007 [cit. 2013-10-29]. Dostupné z: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=999979

3.2.2 Druhá premenná: Strategický význam pre Francúzsko a Španielsko

Hypotézu o strategickom význame pre Francúzsko a Španielsko som na rozdiel od predchádzajúcej hypotézy hodnotila kvalitatívne. Pri posudzovaní strategického významu som zohľadňovala tri kritériá: *imigráciu*, *terorizmus* a *energetickú závislosť*. Tieto tri kritériá pre mňa predstavujú hlavné faktory zodpovedné za nestabilitu regiónu, následné preniknutie strategických francúzsko-španielskych záujmov do európskej politiky, čo nakoniec spôsobí, že výsledná EÚ politika je nenormatívna.

Obrázok č. 1: Plynovody v Maghrebe

Zdroj: Wikipedia¹⁰⁴

V prípade ilegálnej imigrácie som zohľadňovala predovšetkým imigráciu z Maghrebu (Alžírsko, Maroko, Tunisko), ktorá tvorí až 2/3 celkovej severoafrickej imigrácie do EÚ. Z týchto zemí početne výrazne prevládajú Alžírčania a Maročania, ktorí vo francúzskom prípade tvorili v roku 2003 až štvrtinu všetkých imigrantov do zeme.¹⁰⁵ V prípade Španielska to vyzerá podobne. V roku 2001 boli Maročania druhou najpočetnejšou skupinou zo všetkých imigrantov. Toto číslo sa do roku 2006 zdvojnásobila a dnes žije v Španielsku trikrát viac Maročanov, než tomu bolo v roku 2001.¹⁰⁶ Na základe toho som Maroko a Alžírsko označila v prípade imigrácie ako strategicky najdôležitejšie zeme pre Francúzsko a Španielsko. Naopak najmenej

¹⁰⁴ Gas pipelines across Mediterranean and Sahara. Wikipedia [online]. [cit. 2013-10-30]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Gas_pipelines_across_Mediterranee_and_Sahara_map-en.svg

¹⁰⁵ Statistiques des flux d'immigration en France. Institut d'études démographiques [online]. 2003 [cit. 2013-10-29]. Dostupné z:

http://www.ined.fr/fichier/t_telechargement/34413/telechargement_fichier_fr_immigration03.pdf

¹⁰⁶ Marruecos en España. Ceimigra [online]. 2011 [cit. 2013-10-30]. Dostupné z: http://www.ceimigra.net/observatorio/images/stories/Mirada_6_Marruecos.pdf

relevantný pre nich je Egypt a Líbya, ktorých imigranti smerujú prevažne do Veľkej Británie, Tunisko je niekde medzi nimi.¹⁰⁷

S imigráciou súvisí aj druhé kritérium a to terorizmus. Opäť z pohľadu Francúzska a Španielska predstavuje najväčšie nebezpečenstvo druhá a tretia generácia moslimských imigrantov.¹⁰⁸ Obzvlášť Alžírsko má svojom území bunky maghrebskej al-Káidy, ktorej sympatizanti vedú s alžírskou vládou boje, odkedy vláda zrušila druhé kolo volieb z roku 1992, kedy zvíťazil kandidát radikálnej Islamskej strany spásy (*Front islamique du salut, FIS*).¹⁰⁹ Ďalšími krajinami zastrešujúcimi terorizmus sú Egypt a Líbya. Tie však nie sú pre Francúzsko a Španielsko až tak relevantné. Egyptské Moslimské Bratstvo sa prevažne orientuje na protiamerický a teda globálny terorizmus, zatiaľ čo Líbya sa podpory islamského terorizmu oficiálne vzdala v roku 2003. Zo všetkých krajín južného Stredomoria je Tunisko jedinou krajinou, ktorá má s islamským terorizmom najmenej skúseností.¹¹⁰

Posledným kritériom, avšak nemenej dôležitým, je energetická bohatosť zemí a závislosť Francúzska a Španielska na stredomorských zásobách ropy a zemného plynu. O skutočnej závislosti možno viac hovoriť v prípade Španielska, pre ktoré bolo Alžírsko v roku 2001 kľúčovým importérom plynu (70%). Španielsko bolo preto nútené svoj energetický mix diverzifikovať, čo sa mu aj darí, avšak Alžírsko preňho zostáva stále najväčším dodávateľom zemného plynu (32%). V prípade ropy je zo stredomorských zemí taktiež dôležitá pre Španielsko Líbya, ktorá je prvej päťici hlavných dodávateľov (10%).¹¹¹

Francúzsko na rozdiel od Španielska má svoje energetický mix vyvázenejší. Vyše 40% z neho tvorí nukleárna energia, ktorú si zem produkuje sama. Ropa (33%) a zemný plyn (14%) však tvoria spolu až polovicu energetických zdrojov, ktoré zem musí výlučne získavať z dovozu.

---

¹⁰⁷ MPC - Migration Profile: Egypt. In: *Migration Policy Center* [online]. 2013 [cit. 2013-10-30]. Dostupné z: http://www.migrationpolicycentre.eu/docs/migration_profiles/Egypt.pdf, MPC - Migration Profile: Libya. In: *Migration Policy Center* [online]. 2013 [cit. 2013-10-30]. Dostupné z: http://www.carim.org/public/migrationprofiles/MP_Libya_EN.pdf

¹⁰⁸ Leiken, Robert S. Europe's Angry Muslims. In: *Council on Foreign Affairs* [online]. 2005 [cit. 2013-10-30]. Dostupné z: <http://www.cfr.org/religion/europes-angry-muslims/p8218>

¹⁰⁹ Pace, Michelle. Paradoxes and contradictions in EU democracy promotion in the Mediterranean: the limits of EU normative power. *Democratization*, 2009. Vol. 16, No. 1, s. 41.

¹¹⁰ Jediným prípadom bol útok na synagógu El Ghriba na ostrove Djerba v apríli 2002, pri ktorej zahynulo 18 ľudí, prevažne nemeckých turistov.

¹¹¹ Energy Policies of IEA Countries: Spain Review. In: *International Energy Agency* [online]. 2009 [cit. 2013-10-29]. Dostupné z: <http://www.iea.org/countries/membercountries/spain/>

V tomto prípade sú zo stredomorských zemí strategickými partnermi Alžírsko (tretí najväčší dodávateľ, 16%) a Líbya (piaty najväčší dodávateľ ropy, 8,2%).¹¹²

Menší strategický význam pre Francúzsko a Španielsko v prípade energetiky má Maroko, ktorého zdroje ropy a zemného plynu sú zanedbateľné. V tomto prípade tak hrá len úlohu tranzitnej zeme pre plynovody Medgaz a Maghreb-Europe, spájajúce Alžírsko so Španielskom. Najmenej významné je Tunisko, ktoré síce hrá úlohu tranzitnej zeme, avšak len pre plynovody smerujúce z Alžírska a Líbye do Talianska.¹¹³

Strategicky najdôležitejšie pre Francúzsko a Španielsko sú tak Alžírsko a Maroko, nasleduje Tunisko, za ním Líbya a najmenej významný je Egypt.

3.2.3 Tretia premenná: Úroveň angažovania sa v Euro-stredomorskej spolupráci

Tretia hypotéza postuluje, že normatívne správanie je tým viac pravdepodobné, čím viac je tretia zem zviazaná v systéme bilaterálnych a multilaterálnych (sub-regionálnych) dohôd pod patronátom EÚ. V tomto prípade som kvalitatívne hodnotila nasledujúce otázky:

- Ako dlho je členom EMP?
- Participuje na regionálnych projektoch, alebo sa angažuje len bilaterálne?
- Má vypracovaný Akčný plán alebo len Asociačnú dohodu? Odkedy?
- Má u EÚ pokročilý status (*advanced status*)?
- Angažuje sa v sub-regionálnych projektoch podporujúcich stredomorskú agendu EÚ (napr. Dohoda z Agadiru 2004)?

Po analýze týchto otázok vychádza ako najviac angažovaná zem Maroko a za ním v tesnom závese Tunisko. To bolo síce prvou zemou Stredomoria, ktoré s EÚ podpísalo Asociačnú dohodu (1998) a Akčný plán (2005), svoj náskok však stratilo pri ich implementovaní. V roku 2010 tak bolo Maroko jediným štátom s pokročilým statusom spomedzi všetkých krajín Stredomoria. Jeho participácia na európskych projektoch je v porovnaní s Tuniskom vyššia

---

¹¹² Energy Policies of IEA Countries: France Review. In: International Energy Agency [online]. 2009 [cit. 2013-10-29]. Dostupné z: <http://www.iea.org/countries/membercountries/france/>

¹¹³ *Greenstream* [online]. 2010 [cit. 2013-10-30]. Dostupné z: <http://www.greenstreambv.com/en/pages/home.shtml>, Trans-Mediterranean Pipeline. *Pipelines International* [online]. 2009 [cit. 2013-10-30]. Dostupné z: http://pipelinesinternational.com/news/trans-mediterranean_pipeline/009342/

a hlbšia - Maroko angažuje v oblastiach, ktoré sú nad rámec záväzkov Akčného plánu: v roku 2006 podpísalo Maroko s EÚ dohodu v oblasti letectva, ktorá integrovala marockú vzdušnú dopravu do európskeho jednotného trhu vytvárajúc akýsi spoločný letecký priestor medzi EÚ a Marokom (*Common Aviation Area*), Maroko taktiež participovalo ako jediná neeurópska a jediná Stredomorská krajina na operácií ALTHEA v Bosne¹¹⁴, a v roku 2005 ako prvá stredomorská zem implementovala Systém euro-stredomorskej kumulácie (*System of Pan-Euro-Mediterranean cumulation*)¹¹⁵ garantujúci marockým produktom rovnakú hodnotu ako produktom vyrobeným v EÚ.¹¹⁶

Na druhej strane, zem, ktorá je najmenej s EÚ inštitucionálne prepojená, je pochopiteľne Líbya. Tá do roku 2008 s EÚ oficiálne nemala nadviazané bilaterálne vzťahy, čo znamená, že neparticipovala na žiadnych európskych projektoch v Stredomorí a v rámci Barcelonského procesu mala od roku 2005 len pozorovateľský status. Prostriedky a komunikačné kanály, prostredníctvom ktorých by EÚ mohla Líbyu normatívne transformovať, boli takmer neexistujúce. EÚ preto v minulosti niekoľkokrát siahla po nenormatívnych nástrojoch ako sankcie (1992) či obchodné embargo (1986). Rovnako aj Alžírsko predstavuje pre EÚ ťažkého partnera. Od zrušenia volieb v roku 1992 sa zem topí vo vnútorných politicko-sociálnych problémoch. Jej vzťahy s EÚ majú tým pádom pre ňu až sekundárny význam, čo sa prejavuje na slabej EÚ-alžírskej spolupráci. Vedľa Líbye je Alžírsko ďalšou zemou, s ktorou EÚ nemá ani nikdy nemala vypracovaný Akčný plán a Asociačnú dohodu s ním podpísala až ako s posledným (2005). Normatívne prostriedky, ktoré by mohla EÚ voči zemi použiť sú tak rovnako veľmi obmedzené.

Niekde uprostred stojí Egypt, ktorý síce má vypracovaný Akčný plán aj Asociačnú dohodu, avšak jeho pozornosť pri ich napĺňaní je rozptyľovaná americkou agendou, ktorej primárnym cieľom je Egypt stabilizovať a politicky orientovať na riešenie Blízkovýchodného konfliktu a podporu amerických strategických záujmov na Blízkom východe.

---

¹¹⁴ Bicchì, Federica. The Impact of the ENP on EU-North Africa Relations..., s. 211-212.

¹¹⁵ System of Pan-Euro-Mediterranean cumulation. *European Commission: Taxation and Customs Union* [online]. [cit. 2013-10-30]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/customs_duties/rules_origin/preferential/article_783_en.htm

¹¹⁶ Trade: Morocco. European Commission [online]. 2013 [cit. 2013-10-30]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/morocco/>

3.2.4 Štvrtá premenná: Ekonomická závislosť na EÚ

Manners tvrdí, že najsilnejšou zbraňou NPE je jej príťažlivá sila, teda atraktivita európskeho politicko-ekonomického modelu. Táto atraktivita ostatné štáty motivuje k spolupráci s EÚ a nenásilnou formou tak podnecuje ich liberalizáciu a demokratizáciu. Predpokladám teda, že čím viac bude skúmaná zem odkázaná na ekonomickú spoluprácu s EÚ, tým jednoduchšie bude pre EÚ ju demokratizovať normatívnym spôsobom.

Pri hodnotení štvrtej premennej som posudzovala tri kritériá: *ekonomickú prosperitu, export do EÚ a príjem rozvojovej pomoci z EÚ*. Na základe údajov z tabuľky som tak identifikovala Tunisko a za ním Maroko ako najviac závislé, Líbyu a Egypt ako najmenej závislé a Alžírsko niekde medzi nimi. Voľba najmenej závislej zeme bola jednoduchá: Líbya je bohatým ropným štátom s najvyšším HDP na hlavu v regióne za rok 2005 a s takmer nulovou rozvojovou pomocou z EÚ. Do roku 2008 zem dokonca kvôli embargu do EÚ neexportovala vôbec. Za takýchto podmienok EÚ prakticky nemala voči Líbyi žiadne ekonomické nástroje, ktoré by mohla použiť. Podobný prípad je aj Egypt, ktorý má síce najnižšie HDP na hlavu zo všetkých, avšak svoju nepriaznivú ekonomickú situáciu môže vyvážiť bohatou americkou podporou. Egypt je po Izraeli druhým najväčším príjemcom americkej rozvojovej pomoci na svete. V roku 2005 USA poskytli 401,76 mil. USD rozvojovej pomoci Egyptu, zatiaľ čo len 1,05 mil. USD Alžírsku a 0,13 mil. USD Líbyi. V prípade Maroka a Tuniska sú čísla dokonca negatívne (-14,91 a -15,14).¹¹⁷ Príťažlivá sila EÚ tak v prípade Egypta bude fungovať len obmedzene.

Naopak, voľba najviac závislej zeme nebola už tak jednoduchá. Maroko aj Tunisko sú obe vysoko integrované v európskej ekonomike. Maroko je najväčším príjemcom európskej rozvojovej pomoci a taktiež má spomedzi zemí Maghrebu najnižšie HDP na hlavu. Tuniské HDP je síce vyššie, avšak jeho masívna orientácia exportu a EÚ ho robí veľmi závislé. Prerušenie ekonomickej spolupráce s EÚ by tak v prípade oboch zemí malo ťažký dopad na ich ekonomiky. Ak je však potrebné vybrať jednu, volila by som Tunisko. Na rozdiel o Maroka, ktoré externalizuje časť svojho obchodu aj do Latinskej Ameriky, nemá Tunisko okrem EÚ žiadneho výraznejšieho obchodného partnera. To ho tak podľa mňa núti k väčšej spolupráci s EÚ než Maroko.

---

¹¹⁷ OECD.StatExtrats: Aid (ODA) disbursements to countries and regions. *Organization for Economic Co-operation and Development* [online]. 2013 [cit. 2013-10-30]. Dostupné z: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?datasetcode=TABLE2A>

Tabuľka č.2: Ekonomická závislosť zemí južného Stredomoria na EÚ pre rok 2005/2006

Kritériá/zeme	Ekonomická závislosť na EÚ		
	HDP per capita/USD (2005)	Export tovarov do EÚ/% (2006)	Rozvojová pomoc z EÚ/mil. USD (2005)
Alžírsko	3 013	54	56,95
Egypt	1 249	35	182,83
Líbya	7 845	0	0,68
Maroko	1 948	74	293,09
Tunisko	3 219	83	96,64

Zdroj: Vypracovala autorka na základe údajov zo online stránok Svetovej banky, Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj a Svetovej obchodnej organizácie.^{118 119 120}

V strede zostalo Alžírsko, ktoré síce na pomoc EÚ nie je odkázané vďaka ziskom z export ropy a plynu, avšak istá závislosť tu existuje. Celkový exportný profil zeme hovorí, že až 98,9% z toho, čo Alžírsko exportuje, sú nerastné suroviny. Najväčším odoberateľom týchto produktov je práve EÚ, kam Alžírsko smeruje až 54% svojej produkcie. Aj keď je USA druhým odoberateľom hneď po EÚ, jeho podiel je v porovnaní s Európou oveľa nižší (23,6%).¹²¹ Na základe toho tak Alžírsko nemôžeme považovať za úplne nezávislé na EÚ.

3.2.5 Najpravdepodobnejší prípad: Tunisko

Po detailnom rozbere vychádza ako najpravdepodobnejší prípad, voči ktorému by sa EÚ mala chovať normatívne Tunisko. Jedná sa o zem malú, strategicky relatívne málo významnú. Jej strategický význam môže hrať úlohu nanajvýš tak v prípade imigrácie, tá je však v porovnaní s Alžírskom a Marokom oveľa nižšia a zasahuje len Francúzsko. Energeticky má pre Španielsko a Francúzsko význam zanedbateľný a bezpečnostne je jednou z najbezpečnejších v Stredomorí.

¹¹⁸ World Data Bank: World Development Indicators. *The World Bank* [online]. 2013 [cit. 2013-10-30]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?page=1>

¹¹⁹ OECD.StatExtrats: Aid (ODA) disbursements to countries and regions. *Organization for Economic Co-operation and Development* [online]. 2013 [cit. 2013-10-30]. Dostupné z: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?datasetcode=TABLE2A>

¹²⁰ Trade Profiles. *World Trade Organization* [online]. 2013 [cit. 2013-10-30]. Dostupné z: http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/trade_profiles06_e.pdf

¹²¹ Ibidem.

Aj keď je Tunisko najviac demokratické, zďaleka uňho nemôžeme hovoriť o liberálnom demokratickom štáte. Predovšetkým nízka úroveň občianskych a politických práv ho skôr približuje k Egyptu než k Maroku. Jeho ekonomická závislosť na EÚ a integrácia v euro-stredomorskom systéme tak z neho robia najlepšieho kandidáta, na ktorom EÚ môže demonštrovať svoju normatívnu silu.

Kde konkrétne budem správanie EÚ testovať? Tunisko má s EÚ podpísanú sériu záväzných dokumentov, ktoré budú mojim prvým zdrojom k analýze. Jedná sa predovšetkým o Asociačnú dohodu (*Association Agreement, AA*) 1998 a Akčný plán (*Action Plan, AP*) 2005. Pri skúmaní týchto dokumentov sa budem sústreďovať na ich kompatibilitu s regionálnymi stratégiami pre Stredomorie a s dokumentami Komisie a Rady pre podporu demokracie a ľudských práv. Samozrejme, aby bolo možné ohodnotiť postup v implementovaní záväzkov stanovených v AA a AP, je potrebné najprv zhodnotiť Správu o Tunisku vypracovanú Komisiou ako predlohu pre vyjednávanie AP. Ďalej budem sledovať nasledujúcich päť Správ o pokroku (2006-2010), ktoré sú zverejňované každoročne a hodnotia počínanie zeme v implementácii politických cieľov stanovených v AP. Okrem toho budem sledovať aj Tlačové správy Rady, Parlamentu a Komisie a jednotlivé zoznamy projektov a programov ENPI určených k podpore demokracie a ľudských práv.

Čo konkrétne v týchto dokumentoch budem hľadať? Môj rozbor sa bude zameriavať na tri oblasti: *ciele* demokratizačných politik EÚ; *nástroje*, ktorými EÚ tieto ciele dosahovala; a *výsledok*, ktorý politiky EÚ dosiahli. V prípade cieľov sa budem pýtať predovšetkým otázku: sú demokracia a ľudské práva v politike EÚ voči Tunisku sledované ako cieľ sám o sebe (*milieu goal*), alebo ako nástroj k dosiahnutiu iného (skrytého) politického cieľa, napríklad. stability (*possession goal*)?

Čo sa týka nástrojov, ich normatívnosť je charakterovo prepojená s výsledkami, ktoré dosiahnu. Normatívnosť resp. nenormatívnosť nástrojov tak bude závisieť aj od toho, aké výsledky ich použitím EÚ docielila. To znamená, že pri analýze budem sledovať nielen to, či EÚ použila nástroje normatívne – dialóg, socializáciu a pozitívnu kondicionalitu – ale aj to, či ich použitím EÚ zlepšila situáciu a postavenie tuniskej občianskej spoločnosti. Keďže podľa teórie NPE je EÚ post-vestfálska veľmoc, vo svojej politike by mala preto sledovať hlavne záujmy a postavenie jedincov v každodenných podmienkach ich života. Pri spoločnom hodnotení

nástrojov a prostriedkov budem preto klásť väčší dôraz na to, či tieto nástroje dosiahli normatívneho výsledku, a menší dôraz na to, akého charakteru tieto nástroje boli.

EIDHR a ENPI (MEDA do roku 2006) sú dva hlavné inštrumenty EÚ v Stredomorí, prostredníctvom ktorých EÚ poskytuje finančnú pomoc tretím krajinám. Financie z týchto nástrojov budem preto považovať za materiálny typ pozitívnej kondicionality, ktorým EÚ motivuje zeme k spolupráci. Výška tejto podpory je uvedená v AP a Národných indikatívnych programoch (*National Indicative Programme, NIP*) vypracovávaných na obdobie jedného roku, ktoré sú súčasťou AP. Pri analýze týchto dokumentov budem sledovať, aký bol pomer medzi financiami/projektmi pridelenými na podporu demokracie a ľudských práv a medzi financiami/projektmi pridelenými na spoluprácu v strategicky dôležitých oblastiach. Za strategické projekty budem v tomto prípade považovať tie, ktoré limitujú terorizmus a ilegálnu imigráciu a naopak podporujú energetickú spoluprácu.

Okrem materiálnej pozitívnej kondicionality EÚ poskytuje aj politickú pozitívnu kondicionalitu, ako napr. obmedzenie vízovej povinnosti, obchodných regulačných opatrení či voľný prístup na európsky trh. Základné hodnoty ako mier, demokracia, ľudské práva a právny štát stoja v centre záujmu EÚ a podľa Barcelonskej deklarácie aj v centre ENP. Preto by poskytnutie týchto politických výhod mala EÚ podmieniť naplnením základných hodnôt. Budem preto považovať za nenormatívne, pokiaľ EÚ poskytne tieto výhody v prípade dlhodobého a sústavného porušovania základných hodnôt.

Na tomto mieste je dôležité nezamieňať si načrtnutý princíp s negatívnou kondicionalitou. Podľa nej EÚ totiž v prípade nenaplnenia záväzkov poskytnuté výhody stiahne (znovuzavedenie vízovej povinnosti), respektíve neposkytne do budúca ďalšie (obmedzenie finančnej pomoci do ďalšieho obdobia). To v konečnom dôsledku najviac negatívne ovplyvní práve tuniskú spoločnosť a preto negatívnu kondicionalitu považujem za nenormatívnu. Naopak mnou navrhovaný princíp označuje za normatívne správanie také, kedy EÚ zmienené výhody poskytne len v prípade, keď zem a priori prejaví istý pokrok v demokratizácii. V prípade ponúknutia východ zarytým autoritatívnym režimom s dlhodobou históriou porušovania demokratických princípov a ľudských práv, budem takéto správanie považovať za nenormatívne. K negatívnemu dopadu na obyvateľstvo v tomto prípade tak nikdy nemôže dôjsť, keďže výhody nebudú v prípade zarytých autoritatívnych režimov nikdy poskytnuté.

V prípade Tuniska teda očakávam, že EÚ sa bude správať normatívne: bude dávať prednosť podpore demokracie a ľudských práv pred napríklad uzavretím strategickú energetickej či bezpečnostnej dohody, a to preto, lebo pre ňu ani pre jej členské štáty (hlavne Francúzsko a Španielsko) Tunisko nepredstavuje výraznejšiu strategickú výzvu. Tunisko je relatívne stabilné, nie je súčasťou žiadnych regionálnych konfliktov, s EÚ otvorene komunikuje a participuje veľmi aktívne a agilne na jej regionálnych projektoch. To Bruselu umožňuje normatívne formou dialógu a socializácie s tuniskými predstaviteľmi a predstaviteľmi tuniskej občianskej spoločnosti spolupracovať na otázkach spoločného záujmu. Vzhľadom na to, že zemi sa ekonomicky vedie relatívne dobre (v porovnaní s ostatnými v regióne), predpokladám, že z ponúkaných benefitov bude mať Tunisko väčší záujem na benefitoch politických (prístup na trh EÚ, obmedzenie vízovej povinnosti) než materiálnych (finančná podpora z ENPI či EIDHR). To dáva EÚ politickú výhodu, ktorú môže využiť ku svojej projekcii normatívnej sily (*power projection*).

4. EÚ a podpora demokracie a ľudských práv v Stredomorí: míľniky, výzvy a ciele

Cieľom tejto kapitoly bude poskytnúť stručný pohľad na vývoj politik EÚ pre podporu demokracie a ľudských práv v Stredomorí a vyzdvihnúť hlavné problémy, ktorým EÚ ako normatívny aktér musela čeliť. Okrem toho si kapitola dáva za cieľ definovať pojem demokracia a vybrať jej hlavné aspekty, na základe ktorých budem neskôr spoluprácu EÚ s Tuniskom hodnotiť.

EÚ začala partnerské krajiny v Stredomorí demokratizovať v 70. a 80. rokoch prostredníctvom rozvojovej politiky. Poskytnutím rozvojovej pomoci a preferenčného prístupu produktov týchto zemí na európsky trh sa EÚ snažila zlepšiť celkovú hospodársku situáciu týchto zemí, ktorá bola často označovaná za hlavnú príčinu neutešeného stavu demokracie a ľudských práv. V tomto období tak nie je možné ešte hovoriť o cielenej demokratizačnej politike. Väčšina vtedajšej spolupráce sa skôr týkala ekonomickej pomoci a udržania aktívnych obchodných vzťahov. Otázky demokracie a právneho štátu hrali až druhoradú rolu. V prípade porušovania demokratických princípov tretími zemami tento systém neposkytoval EÚ žiadne nástroje, ako partnerov prinútiť požadované princípy a práva rešpektovať. Demokratizácia v tomto období sa tak skôr rovnala poskytovaniu finančnej pomoci často autoritatívnym režimom bez väčšej šance kontrolovať kde, ako a či vôbec budú poskytnuté financie použité na podporu demokracie, ľudských práv a právneho štátu. Nedostatky tohto systému tak predstavovali prvú výzvu pre demokratizačnú politiku EÚ voči tretím zemiám.

Komplexnejšiu podobu začal systém naberať v 90. rokoch zavedením ekonomickej a pozitívnej kondicionality a podpísaním systému bilaterálnych a multilaterálnych Asociačných dohôd medzi EÚ a tretími krajinami. V tomto období tak už môžeme hovoriť o cielenej a kontrolovanej demokratizačnej politike. Začlenením článkov definujúcich základné ľudské práva a princípy demokracie (*essential elements clauses*) do týchto zmlúv tak EÚ podmienila spoluprácu so svojimi partnermi rešpektom základných princípov demokracie a ľudských práv. V prípade porušenia týchto podmienok mala EÚ možnosť ponúkané pomoc a benefity stiahnuť. K takému

kroku sa však v prípade zemí južného Stredomoria nikdy neodhodlala, čo býva odôvodňované jej civilným charakterom.¹²²

Barcelonská deklarácia z roku 1995 a séria bilaterálnych Asociačných zmlúv, ktorá ju nasledovala, mala slúžiť ako stratégia k demokratizácii a liberalizácii Stredomoria po konci Studenej vojny. Po vzore Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe identifikovala tri hlavné oblasti (koše) spolupráce: politicko-bezpečnostnú, ekonomickú, a kultúrno-sociálnu spoluprácu, ktorých ultimátnym cieľom bolo „...premeniť Stredomorie na oblasť, kde dialóg, výmena a spolupráca budú garantovať mier, stabilitu a prosperitu.“¹²³ Arabské štáty sa zaviazali podporovať princípy demokracie, ľudských práv, udržateľného a vyváženého ekonomického a sociálneho rozvoja, odstrániť chudobu a podporiť zblížovanie a dialóg medzi kultúrami za čo im EÚ na oplátku prisľúbila postupné odstraňovanie bariér v prístupe na európsky trh a eventuálne zaistenie voľného pohybu všetkých jeho štyroch súčastí – tovarov, služieb, osôb a kapitálu.¹²⁴

Stredomorie však predstavovalo vysoko heterogénny región, v ktorom niektoré štáty reagovali na európske demokratizačné podnety pružnejšie (Libanon, Maroko), iné mu zas pevne odolávali (Líbya, Sýria). Napredovanie niektorých štátov na jednej strane a naopak zaostávanie iných na strane druhej tak predstavovala ďalšiu výzvu, ktorej EÚ pri demokratizácii regiónu musela čeliť. Arabské štáty taktiež nemali na rozdiel od štátov strednej Európy perspektívu členstva, ktoré sa ukázalo byť najsladšou odmenou, ktorou EÚ partnerské zeme motivovala k hlbším a pokročilým reformám. Reakciou na tieto rozdiely bolo spustenie Európskej susedskej politiky, ktorá svojim dôrazom na bilaterálnu spoluprácu mala „...ísť za hranice doterajšej spolupráce...a prehĺbiť politickú spoluprácu s cieľom naplniť záväzky stanovené v Barcelonskej deklarácii.“¹²⁵ Akčné plány, ktoré boli následne vypracované na obdobie troch až piatich rokov mali slúžiť ako akési plány cesty (*roadmaps*) k dosiahnutiu tohto cieľa.

---

¹²² Van Hüllen, Vera. EU Democracy promotion in the Mediterranean: Cooperation against All Odds? *KFG Working Paper Series*, Kolleg-Forschergruppe (KFG) „The Transformative Power of Europe“, Free University Berlin, November 2009. No. 9, s. 8.

¹²³ Barcelona Declaration adopted on the Barcelona Euro-Mediterranean Ministerial Conference of 27 and 28 November 1995. *European Union External Action* [online]. 2013 [cit. 2013-10-30]. Dostupné z: http://www.eeas.europa.eu/euromed/docs/bd_en.pdf

¹²⁴ Ibidem.

¹²⁵ MEDA Regional Strategy Paper 2002-2006. *European Union External Action* [online]. 2013 [cit. 2013-11-12]. Dostupné z: http://www.eeas.europa.eu/euromed/rsp/02_06_en.pdf

Kombináciou EMP a ENP tak v Stredomorí vznikol viacúrovňový systém bilaterálnych a multilaterálnych vzťahov, ktorý mal prehĺbiť kontakty so štátmi, ktoré mali záujem spolupracovať bližšie a zároveň zaistiť, aby v regióne ako celku nevznikali neprimerané kontrastné rozdiely. Jednalo sa o systém komplexný, kde spolupráca začínala na úrovni politickej, pokračovala cez ekonomickú spoluprácu a končila u otázok kultúrnych. Ako zaistiť, aby sa otázky demokracie, ochrany ľudských práv a podpory právneho štátu, ktoré mali byť „ultimátnym cieľom tejto spolupráce“, nestratili v spleti kontaktov, ktoré ENP/EMP vytvárala? Navyše Barcelonské deklarácia rovnako ako aj Asociačné dohody sa odvolávali na pojmy ako demokracia, právny štát a good governance bez toho, aby jasne definovali, čo konkrétne pod nimi rozumieť a čo konkrétne partnerské zeme v praxi majú podniknúť, aby tieto ciele naplnili. V máji 2003 preto Komisia zaslala správu Rade a Parlamentu *Reinvigorating EU actions on Human Rights and democratisation with Mediterranean partners*, ktorej cieľom bolo upresniť konkrétne princípy a postupy, ktoré má EÚ používať pri demokratizácii stredomorských zemí.¹²⁶ Pri hodnotení politík pre podporu demokracie a ľudských práv v Tunisku preto budem vychádzať zo záverov uvedených v tejto správe.

Aj keď dokument pomerne jasne definoval priority EÚ v oblasti základných ľudských práv a slobôd a upresnil prostriedky, ktorými by mali byť dosahované, definícia demokracie už nebola tak jasná. Čo konkrétne pod týmto pojmom chápať? Po hlbšom štúdiu literatúry zistíme, že univerzálna definícia demokracie prakticky neexistuje. Sandra Lavenexová a Frank Schimmelfenning volia širokú definíciu demokracie ako „zodpovednosť štátnych orgánov voči ľudu“, ktorá je manifestovaná slobodnými a spravodlivými voľbami.¹²⁷ Raffaella A. Del Sartová a Tobias Schumacher sú konkrétnejší a definíciu dopĺňajú o prvky liberalizmu, ktorý umožňuje prítomnosť pluralitného politického systému, rešpekt základných ľudských práv, rozdelenia štátnej moci medzi legislatívu, exekutívu a justíciu, či možnosť nenásilnej zmeny politického systému. Vzápätí však túto definíciu relativizujú tvrdením, že ideál demokracie neexistuje a v praxi tak funguje radšej mnoho odtieňov demokracie, ktoré sa tomu neexistujúcemu ideálu snažia priblížiť.¹²⁸

---

¹²⁶ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Reinvigorating EU actions on Human Rights and democratisation with Mediterranean partners. In: *COM/2003/0294 final*. 2003.

¹²⁷ Lavenex, Sandra; Schimmelfenning, Frank. EU democracy promotion in the neighbourhood..., s. 888.

¹²⁸ Del Sarto, Raffaella A.; Schumacher, Tobias. From Brussels with love: leverage, benchmarking, and the action plans with Jordan and Tunisia in the EU's democratization policy. *Democratization*. 2011, Vol. 18, No. 4, s. 936-937.

S podobnými ťažkosťami je možné sa stretnúť aj pri definícii ďalších dvoch pojmov, ktoré sú s demokraciou často spájané – právny štát a good governance. Aj tu platí, že ideálna definícia nie je k dispozícii. Zatiaľ čo právny štát je možné všeobecne chápať ako kvalitný právny a politický systém, good governance už predstavuje širší pojem garantujúci transparentnú administratívnu správu štátu, ktorého jednou súčasťou je práve kvalitne fungujúce súdnictvo. Avšak aj keď univerzálnu definíciu týchto pojmov nie je možné vytvoriť, môžeme však všeobecne tvrdiť, že právny štát a good governance sú esenciálnymi komponentmi demokracie a nie je možné ich pri jej podpore opomenúť. Preto ich v analýze zohľadniam dôrazom na požiadavku nezávislého súdnictva a orgánov činných v trestnom konaní.

Po analýze vyššie zmienených prác Lavenexovej, Schimmelfenninga, Del Sartovej a Schumachera a zároveň berúc v úvahu závery zmienenej Správy Komisie a Správy Rozvojového programu OSN *Arab Human Development Report*¹²⁹ z roku 2002 som sa tak rozhodla pre potreby tejto práce definovať demokraciu ako politický systém, ktorý garantuje:

- Slobodné a spravodlivé voľby konajúce sa v pravidelných intervaloch,
- Rozdelenie štátnej moci medzi legislatívu, exekutívu a justíciu, ktoré sú na sebe nezávislé a vzájomne sa kontrolujú,
- Pluralitný politický systém garantujúci základné politické právo zhromažďovania (právo na protest) a právo združovania (právo zakladať politické strany, nevládne organizácie, občianske spolky a hnutia),
- Slobodnú a nezávislú existenciu občianskej spoločnosti garantujúcu slobodou myslenia, svedomia a náboženského presvedčenia,
- Slobodu prejavu (existenciu nezávislých médií),
- A v neposlednom rade, základné ľudské práva a slobody (vrátane tých spomenutých v predchádzajúcich bodoch) a to konkrétne právo na fyzickú a psychickú integritu (boj proti mučeniu a nehumánnemu zaobchádzaniu, zrušenie trestu smrti), právo na spravodlivý súdny proces, a právo na ochranu pred všetkými formami diskriminácie (na

---

¹²⁹ Správa Rozvojového programu OSN pre arabské zeme definovala v roku 2002 tri hlavné “deficity” spôsobujúce zaostávanie arabských zemí za svetovým priemerom v ekonomickom, sociálnom aj ľudskom rozvoji. Spomínanými deficitmi sú všeobecný nedostatok slobody, nedostatočné oprávnenie a posilnenie postavenia žien v spoločnosti a všeobecný nedostatok vzdelania. UNDP Arab Human Development report, *UN Development Programme* [online]. 2013 [cit. 2013-11-13]. Dostupné z: http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2002_EN_Complete.pdf

základe rodu, pôvodu, farby pleti, veku, náboženského vierovyznania,...). Sociálne, ekonomické a kultúrne práva budem pre limitovaný priestor nebudem zohľadňovať.

Po predstavení stručného vývoja politik EÚ pre podporu demokracie a ľudských práv a definícií hlavných cieľov, ktoré má v prípade arabských režimov Stredomoria dosahovať tak nasledujúca kapitola už môže naplno začať s hodnotením týchto politik voči Tunisku v rámci ENP.

5. EÚ a podpora demokracie a ľudských práv v Tunisku: normatívne alebo strategické partnerstvo?

5.1 Stav demokracie a ľudských práv v Tunisku pred Akčným plánom: Správa o Tunisku

Tunisko bolo od počiatku euro-stredomorskej spolupráce jedným z najagilnejších partnerov EÚ v regióne. V roku 1998 ako prvé uzavrelo s EÚ Asociačnú dohodu, v ktorej sa zaviazalo spolupracovať s EÚ pri naplnení vízie pre Stredomorie stanovenej v Barcelonskej deklarácii. Predovšetkým záväzok o prosperite a stabilite vyzdvihovalý v Barcelonskej deklarácii sa Tunisku darilo naplňovať veľmi dobre. Otvorenosť tuniskej ekonomiky založenej prevažne na obchode umožňovala voľný prúd zahraničných investícií do zeme, čo sa prejavilo hlavne na materiálnej stránke života Tunisianov. Podľa Indexu ľudského rozvoja z roku 2002 bolo Tunisko na prelome milénia druhou najrozvinutejšou arabskou zemou Stredomoria (po Libanone). Predovšetkým v oblasti sociálnych služieb (zdravotníctva a školstva) Tunisko viedlo pred svojimi susedmi z Maghrebu.¹³⁰ Pokročilé reformy v oblasti práv žien a najnižšia úroveň korupcie spomedzi všetkých arabských krajín Tunisku prinášali pochvaly nie len z európskych brehov.¹³¹ Preto nebolo veľkým prekvapením, keď po spustení ENP bolo prvou zemou, ktorá uzavrela s EÚ Akčný plán, práve Tunisko.

Rozvoj a pokrok v ekonomickej oblasti však šiel na úkor pokroku v oblasti politickej. V Správe o Tunisku bolo indikovaných mnoho nedostatkov v oblasti demokracie, právneho štátu a politických a občianskych práv. Hneď v úvode hodnotí Správa pokrok v oblasti justície a vnútra len ako „*veľmi pozvoľný*“ a implementáciu tzv. „tretej generácie“ cieľov MEDA (občianska spoločnosť, média, justícia) ako „*veľmi problematickú*“.¹³² Síce bolo Tunisko v rokoch 1995 až 2003 jedným z najväčších príjemcov finančnej pomoci z fondu MEDA, jeho reformy a spolupráca s EÚ sa sústreďovali prevažne na sektorálne reformy a budovanie FTA.¹³³

---

¹³⁰ Z hodnotenia vynechaná Líbya kvôli nedostatočným údajom. UNDP Arab Human Development report, *UN Development Programme* [online]. 2013 [cit. 2013-11-13]. Dostupné z: http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2002_EN_Complete.pdf

¹³¹ Transparency International: Corruption Perception Index 2002. *Internet Centre for Corruption Research* [online]. 2013 [cit. 2013-11-13]. Dostupné z: http://www.icgg.org/corruption.cpi_2002.html

¹³² Commission Staff Working Paper: Country Report: Tunisia. In: *COM(2004)373 final*. 2004, s. 4.

¹³³ *Ibidem*.

V oblasti politickej Správa hodnotí tuniský politický systém nepriaznivo. Nerovnomerné rozdelenie štátnej moci zvýhodňuje pozíciu prezidenta a zaisťuje mu rozsiahle právomoci voči legislatíve aj justícií. Prezident Zine El-Abidine Ben Ali získal moc v roku 1987 a odvtedy pravidelne vo voľbách získaval vyše 90% hlasov. V posledných prezidentských voľbách v októbri 2004 získal 94,49% hlasov.¹³⁴ V roku 2002 si navyše zaistil doživotnú funkciu jednostrannou zmenou ústavného článku, ktorý obmedzoval prezidentský mandát na tri volebné obdobia.¹³⁵

Aj keď tuniská Ústava garantovala pluralitný politický systém, v parlamente dominovalo od roku 1987 vládne Konštitučno-demokratické zhromaždenie (*Rassemblement constitutionnel démocratique, RCD*). Opozičné strany boli malé a spolu netvorili viac než 20% všetkých mandátov. Toto skromné číslo im bolo garantované Ústavou. Nevládne strany tak predstavovali len akúsi tichú opozíciu. Podľa hodnotenia Správy boli schopnosti tuniskej opozície čeliť vláde v roku 2004 limitované.¹³⁶

Nezávislosť justície a neodvolateľnosť sudcov neboli v Tunisku nikdy uplatnené, prezident ako jediný smel menovať a odvolávať sudcov. V roku 2001 sudca, ktorý na túto situáciu verejne poukázal zaslaním otvoreného listu prezidentovi, bol následne odvolaný. Nezávislé medzinárodné organizácie dlhodobo poukazovali na nehumánne zaobchádzanie so zadržanými a beztretným mučením praktikovaným policajnými zložkami a tolerovanými štátnymi orgánmi.¹³⁷

Stav zeme v oblasti ľudských práv nebol v ničom lepší. Otvorené porušovanie predovšetkým občianskych a politických práv bolo v praxi manifestované cenzúrou médií, marginalizovaním a prenasledovaním nepohodlných novinárov a aktivistov za ľudské práva. V marci 2004 bola Tuniská asociácia žurnalistov (AJT) vylúčená z Medzinárodnej federácie žurnalistov po afére, v ktorej predseda AJT a zároveň člen vládnej RCD, odmietol verejne podporiť správu AJT referujúcu o neslobode médií a zavražďovaní novinárov. Väčšina takýchto činov bola štátnymi orgánmi ospravedlňovaná ako nutných k obmedzeniu aktivity potencionálnych teroristických

---

¹³⁴ Tunisia: Election for President. *Election Guide: Democracy Assistance & Election News* [online]. 2004 [cit. 2013-11-14]. Dostupné z: <http://www.electionguide.org/results.php?ID=264>

¹³⁵ Commission Staff Working Paper: Country Report: Tunisia..., s. 5.

¹³⁶ Ibidem, s. 6.

¹³⁷ Ibid., s. 7 a 9.

skupín. Žiadne z islamských politických strán alebo občianskych spolkov v Tunisku sa však k terorizmu nikdy nehlásili.

Možnosti založiť politickú stranu, občiansky spolok (CSO) či nevládne združenie (NGO) boli prísne sledované ministerstvom vnútra a vyžadovali si jeho zvláštny súhlas. Navyše, možnosť založiť zahraničnú NGO respektíve poberať financie zo zahraničia bolo ošetrené zvláštnym zákonom a vyžadovalo si povolenie ako z ministerstva vnútra tak aj zahraničných vecí a všeobecne nebývalo udeľované. Na základe tohto zákona tak boli napríklad zakázané všetky aktivity EÚ v oblasti podpory ľudských práv a demokracie. Správa tak uzatvára, že všeobecne v Tunisku v roku 2004 slobodná občianska spoločnosť neexistovala.¹³⁸

Na záver je ešte potrebné zmieniť, že Tunisko podpísalo všetkých šesť hlavných Konvencií OSN o ľudských právach spolu s ich voliteľnými protokolmi, okrem dvoch protokolov Medzinárodného dohovoru o politických a občianskych právach, jedného protokolu Konvencie o odstránení všetkých foriem diskriminácie voči ženám, a jedného protokolu ku Konvencii proti mučeniu. Tunisko tiež ratifikovalo všetky Konvencie Medzinárodnej organizácie práce (o nútenej práci, slobode zakladania odborov, spoločnom vyjednávaní, detskej práci, a diskriminácií).¹³⁹

Všeobecne je možné zhrnúť, že stav demokracie a ľudských práv bol v Tunisku pred podpísaním AP znepokojivý. Keďže cieľom tejto práce je však testovať normatívny charakter EÚ až po spustení ENP, budem zistenia nadobudnuté v tejto kapitole používať len ako vodítko pri hodnotení normatívnosti demokratizačných politík EÚ v Tunisku po podpísaní AP v roku 2005.

---

¹³⁸ Ibid., s. 8.

¹³⁹ Ibidem.

5.2 Akčný plán pre Tunisko 2005: strategické či normatívne ciele?

5.2.1 Očakávania

Pripomeňme si ešte raz základy Mannersovej teórie: EÚ je normatívna mocnosť, pretože má schopnosť uviesť normy a princípy, na základe ktorých sama stojí, do medzinárodných vzťahov ako 'normálne'. Princípy ako mier, sloboda, demokracia, ľudské práva a právny štát sú základnými princípmi EÚ, ktoré stoja v centre jej vzťahov s jej členskými štátmi, tak aj s ostatnými aktérmi. EÚ ako normatívna a zároveň etická mocnosť by teda mala vo svojich vzťahoch uprednostňovať ochranu a podporu týchto princípov pred ostatnými záujmami (univerzálne vs. strategické ciele). Nástroje k takejto politike by mala voliť primerane situácií so zreteľom na to, aby spôsobovala čo najmenej škôd. Jej ultimátnym cieľom ako post-vestfálskej mocnosti je podporiť ostatných v každodenných podmienkach ich života.

Pri pohľade na Správu o Tunisku pozorujeme, že pokrok v oblasti základných princípov ako sloboda, demokracia, ľudské práva a právny štát v Tunisku výrazne zaostával za pokrokom v oblasti ekonomickej a sociálnej. Tuniská Ústava síce vkladá do rúk prezidenta Ben Aliho viac moci než by bolo považované za demokratické, stále však garantuje základné občianske a politické práva a istú nezávislosť súdnictva. EÚ by sa ako normatívny aktér preto v spolupráci s Tuniskom mala sústrediť na to, aby Ústava bola spravodlivo uplatňovaná a chránila práva a slobody, ktoré garantuje. V praxi to znamená, že primárnymi cieľmi EÚ by tak mala byť podpora orgánov garantujúcich právny štát (súdnictva a polícia) a slobodnú občiansku spoločnosť, ktorá by disponovala základnými slobodami prejavu (zrušenie cenzúry), zhromažďovania (právo na protest), združovania (právo zakladať CSOs/NGOs), svedomia a presvedčenia (politického či náboženského). Taktiež by mala sledovať transparentnosť prezidentských a parlamentných volieb a dohliadať, aby boli kontrolované volebnými pozorovateľskými misiami.

Čo sa týka nástrojov, EÚ by ich podľa Mannersa mala voliť primerane situácií tak, aby posilňovala jedincov v každodenných podmienkach ich života. V tuniskom prípade EÚ disponuje širokou škálou normatívnych nástrojov – od dialógu a socializácie, ktorá prebieha v rámci pravidelných mítingov Asociačných rád a ich sektorálnych komisií a podkomisií, cez materiálnu podporu poskytovanú v rámci fondov MEDA a EIDHR, až po politickú podporu formou prísľubu prístupu Tuniska na európsky voľný trh či možnosti Tuniska participovať na

európskych programoch a projektoch. Na základe doporučení Správy Komisie z roku 2003 *Reinvigorating EU actions on Human Rights and democratisation with Mediterranean partners* by EÚ a jej členské štáty mali svoje projekty v Tunisku praktikovať *koherentne a konzistentne*.

Očakávam tak, že EÚ ako normatívna mocnosť bude princípy demokracie a rešpekt základných ľudských práv formou *mainstreamingu* vkladať do všetkých foriem styku s tuniskými predstaviteľmi. V AP by mali byť zmienené pri všetkých formách spolupráce na spoločenskej úrovni a cezhraničnej spolupráce (hlavne v otázkach imigrácie, boja s organizovaným zločinom a terorizmom). Taktiež očakávam, že EÚ bude trvať na založení podkomisie pre demokraciu a ľudské práva, ktorá pred podpísaním AP nebola ustanovená. Za posilnenie jedincov v ich každodennom živote budem pokladať to, keď EÚ pri tvorbe a plánovaní politiky voči Tunisku bude vyjednávať nielen so štátnymi predstaviteľmi Tuniska, ale zahrnie do jednaní aj predstaviteľov tuniskej občianskej spoločnosti. V prípade nenaplnenia záväzkov v AP budem považovať za normatívne, ak EÚ Tunisko „potrestá“ v rámci normatívnych nástrojov – dialógu (*naming a shaming*), obmedzením politických benefitov, resp. neposkytnutím ďalších materiálnych benefitov formou technickej podpory (TAIEX).

5.2.2 Analýza

Vzhľadom na to, že AP stojí na začiatku mnou hodnoteného obdobia, nemám pri jeho analýze k dispozícii žiaden dokument, na ktorom by som mohla výsledky stanovených záväzkov z AP zhodnotiť. Pri jeho rozbere sa tak budem sústrediť predovšetkým na *ciele* AP: Odpovedajú na potreby vyplývajúce z nedostatkov uvedených v Správe o Tunisku? Sú jasne definované, formou zmerateľných kritérií, a zasadené do časového rámca AP?¹⁴⁰ Sú podporované ako cieľ sám o sebe alebo len ako prostriedok k dosiahnutiu iného (dôležitejšieho) cieľa?

Po úvodných odstavcoch vysvetľujúcich príčiny vytvorenia ENP a definujúcich nové spôsoby, ktoré ENP prostredníctvom bilaterálnej spolupráce EÚ s partnerskými zemami poskytne, EÚ pokračuje definovaním náplne AP. Už hneď na tomto mieste môžeme pozorovať prvý nesúlad s teóriou normatívneho správania. EÚ vyzdvihuje kvality AP, ktorý sa vďaka svojej flexibilitate

---

¹⁴⁰ Jasné stanovenie cieľov (*measurable benchmarks*) a jasné uvedenie obdobia, v ktorom by mali byť implementované (*clear timeline*) je Odporúčaním č. 5 z Desiatich odporúčaní Komisie uvedených v správe z roku 2003 o podpore demokracie a ľudských práv v Stredomorí (*Reinvigorating EU actions on Human Rights and democratisation with Mediterranean partners*).

dokáže prispôsobiť „*potrebám a špecifikám*“ Tuniska. Správa o Tunisku indikovala jasnú potrebu Tuniska sústrediť reformy a spoluprácu hlavne do oblasti politickej – k podpore predovšetkým občianskych a politických práv, demokratických inštitúcií a právneho štátu. Očakávala by som, že reformy v tejto oblasti budú prioritou spolupráce. Napriek tomu však AP stanovil skôr ciele v oblasti ekonomickej a sociálnej než v oblasti politickej. Prioritám ako „*podpora ekonomického rastu, zamestnanosti, odstránení chudoby a ochrany životného prostredia*“ mala byť v spolupráci udelená prednosť preto, aby umožnili dosiahnuť „*dlhodobý cieľ*“ spolupráce, ktorým prekvapivo nebol mier, demokracia alebo sloboda, ale udržateľný rozvoj garantovaný ekonomickou prosperitou a stabilitou regiónu.¹⁴¹

Podobný nesúlad medzi prioritami je možné pozorovať naprieč celým dokumentom. Na prvý pohľad udrie do očí predovšetkým nerovnomerné rozdelenie priestoru pre záležitosti politické a záležitosti ekonomicke a regionálne. Z celkových tridsať jedna strán, ktoré tvoria celý dokument, je otázkam podpory demokracie, právneho štátu a ochrane ľudských práv venovaných nie viac ako dve stránky. To je rovnako ako v prípade transportu alebo obchodu či bezpečnostnej spolupráce samostatne.¹⁴²

Rozdiely nie sú len kvantitatívne, ale aj kvalitatívne. Zatiaľ čo reformy v oblasti obchodu, transportu a energetiky majú jasne stanovené kritériá a ciele (napr. vypracovať akčný plán¹⁴³ pre zefektívnenie energetickej spotreby a využitia obnoviteľných zdrojov energie, vytvoriť zvláštne námorné pohraničné jednotky k zamedzeniu ilegálnej imigrácie), pri definovaní cieľov v oblasti demokracie a ľudských práv EÚ chýba rozhodný tón. Snáď jediným rozhodným a jasným cieľom je vytvorenie podkomisie pre ľudské práva a demokraciu, avšak nie je stanovené dokedy má byť vytvorená. Inak EÚ od Tuniska požaduje, aby „*zvážilo možnosť pristúpiť*“ k protokolom Konvencíí OSN pre ľudské práva, voči ktorým má výhrady; aby „*konsolidovalo*“ existujúce iniciatívy v oblasti reformy trestného zákona; alebo aby „*dalej rozvíjalo*“ rolu občianskej spoločnosti.¹⁴⁴ Čo konkrétne si má politik predstaviť pod „*konsolidáciou reformy trestného zákona*“ alebo ako „*dalej*“ má Tunisko občiansku

---

¹⁴¹ Council Decision on the implementation of the EU-Tunisia Action Plan. In: *COM/2004/0792 final*. 2005, s. 8.

¹⁴² *Ibidem*, s. 12-13, 16-19, 31-33.

¹⁴³ Nezamieňať s EÚ-Tunisko Akčným plánom. Séria sektorálnych akčných plánov (pre energetiku, transport, imigráciu, ľudské práva a demokraciu,...) mala byť vypracovaná v tých oblastiach, kde sa EÚ a Tunisko zhodnú na hlbšej spolupráci. V prípade demokracie a ľudských práv akčný plán nielenže nikdy nebol vypracovaný, ale Tunisku nebol nikdy ani oficiálne navrhnutý.

¹⁴⁴ *Ibid.*, s. 10-11.

spoločnosť rozvíjať? Na základe Správy o Tunisku v zemi prakticky neexistovala slobodná občianska spoločnosť. Prečo teda EÚ hovorí o jej „*d'alšom rozvoji*“ a nie konkrétne o zjednodušení podmienok založiť občianske spolky či liberalizovať ich financovanie zo zahraničia alebo povoliť aktivitu európskych NGOs v zemi? Nejasné a v niektorých prípadoch dokonca úplne chýbajúce kritériá vytvárajú priestor pre interpretáciu, z ktorej si autoritatívny tuniský režim vyberie tú možnosť, ktorá ho bude najmenej obmedzovať. Takýmto nedôsledným prístupom tak EÚ spoluprácou s Tuniskom posilňuje skôr postavenie tuniského režimu než tuniskú spoločnosť a jej jedincov.

Podobne aj v prípade reformy súdnictva hovorí radšej o „*konsolidovaní nezávislosti súdnictva*“ než o tom, že by Tunisko malo rešpektovať princíp neodvolateľnosti sudcov. Podľa už spomínanej Správy Komisie z roku 2003 bolo Tunisko vybrané ako jedna z 31 krajín sveta (v Stredomorí spolu s Alžírskom, Izraelom, Západným brehom Jordánu a Gazy), na ktoré sa mala Komisia sústreďovať v rámci spolupráce financovanej z EIDHR. Zvláštny priestor mal byť poskytnutý hlavne NGOs a CSOs činných v oblasti práva, médií a posilnenia transparentnosti a good governance.¹⁴⁵ Napriek tomu však AP podpore občianskej spoločnosti venuje len zopár riadkov (s. 39) a v reforme justície a vnútra sa sústreďuje skôr na otázky cezhraničnej spolupráce (právne otázky v oblasti imigrácie, boja s organizovaným zločinom a boja proti terorizmu, s. 28-31). Je síce pravda, že v týchto otázkach EÚ stále pripomína nutnosť dodržiavať základné ľudské práva, sústredení sa na tieto problémy však EÚ robí dojem, že je pre ňu dôležitejšia ochrana vlastných hraníc než fungovanie právneho štátu u jej susedných zemí. Takéto správanie ju tak skôr približuje k strategickej mocnosti než mocnosti normatívnej.

Niektorí môžu protestovať a tvrdiť, že vágne stanovenie cieľov v oblastiach nepohodlných pre tuniský režim je výsledkom nastavenia vyjednávania v Asociačných radách, ktoré majú zohľadňovať záujmy tretích strán (*coownership*). Vyjednávacie strany tak nemôžu podpísať záväzky, ktoré by pre nich boli explicitne neprijateľné, čo istým spôsobom limituje demokratizačný potenciál EÚ. Na jednej strane tak síce Brusel usiluje o normatívne správanie, tým že sa vyhýba použitiu donucovacích techník, na strane druhej však takéto správanie spôsobí viac škody než úžitku, pretože nepriamo podporuje životaschopnosť autoritatívneho tuniského režimu. Z etického pohľadu toto správanie hodnotím ako neetické a teda nenormatívne.

---

¹⁴⁵ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Reinvigorating EU actions on Human Rights and democratisation with Mediterranean partners. In: *COM/2003/0294 final*. 2003, s. 17.

Navyše v prípade vyjednávania Akčného plánu prebiehali jednania len na úrovni štátnych predstaviteľov, bez možnosti zaangažovania predstaviteľov tuniskej občianskej spoločnosti, odborov či predstaviteľov regionálnych celkov.¹⁴⁶ EÚ tak do AP nielenže nezahrnula žiadne pre tuniskú vládu citlivé témy, ale tuniskej občianskej spoločnosti ani neposkytla priestor sa vyjednávaniu zúčastniť a ich priebeh a agendu aspoň do istej miery ovplyvňovať.

Opomenutie predstaviteľov občianskej spoločnosti pri vyjednávaní AP a všeobecne nekritický postoj k neobmedzenej vláde prezidenta Ben Aliho tak z EÚ skôr robia spojenca tuniského autoritatívneho režimu než post-vestfálskeho ochrancu práv tuniských občanov. AP napríklad vôbec nereflektoval prezidentovo zaistenie si doživotného mandátu zmenou Ústavy z roku 2002 či jeho pravidelne sa opakujúce okaté víťazstvá v prezidentských voľbách. Po voľbách tesne po podpísaní AP, ktoré sa konali v októbri 2004, Európska rada v tlačovej správe prezidentovi Ben Alimu pogratulovala a s kritikou bola veľmi opatrná.¹⁴⁷

Všeobecne tak hodnotím charakter AP ako nenormatívny. Stanovené prioritné ciele odpovedajú na potreby vyplývajúce z prechádzajúcej spolupráce a z nedostatkov uvedených v Správe o Tunisku len obmedzene. Nejasnou definíciou reforiem v oblasti demokracie, právneho štátu a politických a občianskych práv sa tak EÚ vyhýbala riešeniu otázok citlivých pre tuniský režim. Je dôležité spýtať sa: prečo? Del Sartová a Schumacher tvrdia, že opatrnosť EÚ je možné vysvetliť skúsenosťou z minulých vyjednávaní Asociačnej dohody v roku 1998, kedy tuniská delegácia pohrozila opustením vyjednávaní v momente, keď na ňu v týchto otázkach EÚ vyvinula tlak.¹⁴⁸ Domnievam sa teda, že snaha zohľadňovať záujmy tretích strán tak normatívny potenciál EÚ skôr limituje než posilňuje.

Akčný plán neproporčne ďalej venuje viac priestoru aj jasnejšie definuje záväzky v oblastiach ekonomických a sektorálnych než v oblastiach politických. Reforma justície, vnútra a good governance sú všeobecne podporované nie ako cieľ sám o sebe k zaisteniu demokracie a spravodlivosti, ale skôr ako prostriedok k dosiahnutiu (dôležitejšieho?) strategického cieľa, ktorým je vytvorenie prostredia priaznivého pre ekonomický rast, stabilitu a bezpečnosť, ktoré umožní trvalo udržateľný rozvoj ako ultimátny cieľ ENP. Reformy v poli demokracie

---

¹⁴⁶ Del Sarto, Raffaella A.; Schumacher, Tobias. From Brussels with love..., s. 946.

¹⁴⁷ Press Release: Declaration by the Presidency on behalf of the European Union on the Presidential and Parliamentary elections in Tunisia. *Council of the European Union. 13932/1/04 REV 1 (Presse 304)*. Brussels, 26. 10. 2004.

¹⁴⁸ Ibidem, s. 942.

a ľudských práv boli nejasne definované a pri pohľade na celkovú spoluprácu hrali až druhotnú rolu.

Po zhodnotení normatívnosti cieľov EÚ sa v nasledujúcej kapitole budem venovať analýze *prostriedkov*, ktoré EÚ použila. Základom pre analýzu bude Národný indikatívny program pre roky 2005 a 2006.

5.3 Národný indikatívny program 2005-06: od kondicionality ku good governance

5.3.1 Očakávaná

Ako už bolo spomenuté, Tunisko bolo jedným z najagilnejších partnerov EÚ v Stredomorí a zároveň jedným z najväčších poberateľov rozvojovej pomoci MEDA. Na základe toho usudzujem, že medzi EÚ voči Tunisku disponovala dostatočným množstvom príležitostí pre normatívne šírenie princípov demokracie a ľudských práv a to formou dialógu, socializácie a vkladaním týchto princípov do všetkých foriem vzťahov s Tuniskom. Podľa doporučení zmienenej Správy Komisie z roku 2003 budem za normatívne považovať, ak EÚ voči Tunisku poskytne v oblasti nasledujúce kroky:

- Vytvorenie podkomisie pre demokraciu a ľudské práva (Odporúčanie č. 1),
- Pravidelné monitorovanie stavu demokracie a ľudských práv v Tunisku (Odporúčanie č. 2),
- Organizovanie stretnutí a workshopov na úrovni občianskej spoločnosti (Odporúčanie č. 4),
- Vypracovanie zvláštneho akčného plánu pre Tunisko v oblasti ľudských práv a demokracie (Odporúčanie č. 6),
- Vytvorenie projektov k podpore právneho štátu a občianskej spoločnosti v rámci NIP (Odporúčanie č. 7),
- Poskytnutie monitorovacej volebnej misie pre nadchádzajúce prezidentské voľby 2005 (odporúčanie č. 9), a

- Zaistenie koherentného a konzistentného prístupu pri podpore demokracie a ľudských práv v zemi (odporúčanie č. 10).¹⁴⁹

5.3.2 Analýza

Podľa NIP bolo v období rokov 2002-2004 Tunisku pridelených 250 miliónov EUR a po podpise AP bola táto suma navýšená o ďalších 144 miliónov pre obdobie 2005-2006.¹⁵⁰ NIP v úvode hodnotí dovedajšiu spoluprácu v oblasti tretej generácie projektov MEDA (good governance, modernizácia justície a podpora občianskej spoločnosti) ako „*delikátnu*“: projekt k podpore občianskej spoločnosti nebolo možné zrealizovať, projekt k podpore nezávislosti médií bol podpísaný až po troch rokoch a vyjednávania k projektu k modernizácií súdnictva začali len nedávno.¹⁵¹ Ešte menej uspokojivé je rozdelenie financií pre tieto projekty. EÚ pre nich vyčlenila v roku 2002 spolu 33,65 miliónov EUR, čo nie je ani polovica z toho, čo vyčlenila pre ekonomickú spoluprácu (78 miliónov EUR) a oveľa menej než vyčlenila na priemyselnú modernizáciu (50 miliónov EUR).¹⁵² Cieľom tejto práce však nie je hodnotiť spoluprácu pre podpísaním AP. Prečo teda tieto údaje spomínam? Chcem ich použiť ako štartovací bod pri hodnotení projektov po podpísaní AP. NIP pre roky 2005-06 totiž sľubuje „*rovnováhu*“ medzi politickými a ekonomicko-sociálnymi projektmi, ktorá má prehĺbiť vplyv spolupráce EMP.¹⁵³ Očakávam teda, že pre roky 2005-06 bude pre tretiu generáciu projektov vyčlenených viac priestoru.

Bohužiaľ, rozdelenie projektov a financií po podpise AP je ešte menej uspokojivé ako pred spustením ENP. Pre spoluprácu v oblasti médií, občianskej spoločnosti či justície neboli pre obdobie 2005-06 vyčlenené žiadne projekty. EÚ v dokumente tvrdí, že považuje za „*nerozumné*“ napredovať s treťou generáciou cieľov MEDA, ak predchádzajúce ciele v tejto

---

¹⁴⁹ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Reinvigorating EU actions on Human Rights and democratisation with Mediterranean partners. In: *COM/2003/0294 final*. 2003, s. 11-13, 15-16, 18.

¹⁵⁰ National Indicative Programme 2005-2006: Tunisia. In: *ENPI Library* [online]. 2005 [cit. 2013-11-16]. Dostupné z: <http://www.enpi-info.eu/library/content/tunisia-national-indicative-programme-2005-2006>

¹⁵¹ *Ibidem*, s. 2.

¹⁵² Country Strategy Paper 2002-2006 and National Indicative Programme 2002-2004: Tunisia. In: *ENPI Library* [online]. 2002 [cit. 2013-11-16]. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/tunisia/docs/index_en.htm

¹⁵³ National Indicative Programme 2005-2006: Tunisia..., s. 2.

oblasti neboli ešte naplnené. Namiesto toho tak plánuje v budúcnosti demokraciu v Tunisku šíriť prostredníctvom podpory good governance a ekonomickej liberalizácie.¹⁵⁴

Tieto zmeny reflektujú inovácie v oblasti globálnej stratégie EÚ pre podporu demokracie a good governance vo svete. Lavenexová a Schimmelfenning tvrdia, že dva modely dovtedajšej spolupráce – poskytnutím ekonomickej pomoci (*linkage*) a kondicionalita (*leverage*), sa v susedskej politike ukázali byť neefektívne.¹⁵⁵ Rozvojová pomoc či príslub prístupu na európsky trh sa v prípade demokratizácie autoritatívnych režimov ukázali byť nedostatočnými stimulmi, kvôli ktorým by boli tieto režimy ochotné podstúpiť náročný proces demokratizácie. Ten by totiž skôr či neskôr poviedol k zmene politického režimu a teda ukončeniu ich politického života. ENP má teda ponúknuť nový spôsob – tzv. funkčnú spoluprácu cez good governance. Dôrazom na demokratické princípy pri správe sektorálnych projektov v oblasti ekonomiky, životného prostredia či energetiky sa tak má cieľová krajina naučiť všeobecnému demokratickému správaniu, ktoré má následne premietnuť aj do oblasti politickej.¹⁵⁶

Tento nový prístup však hodnotenie normatívnosti správania EÚ značne komplikuje. V prípade good governance modelu nie je totiž možné zistiť, či ultimátnym cieľom spolupráce je podpora univerzálnych princíпов ako mier, sloboda a demokracia, alebo dosiahnutie strategických cieľov ako napríklad stability regiónu či jeho ekonomickej prosperity. Tiež prenecháva len veľmi málo priestoru pre otázky ľudských práv, pretože sa sústreďí predovšetkým na spravodlivosť a transparentnosť štátnej administratívy a už menej na spravodlivé dodržiavanie Ústavy. Lavenexová a Schimmelfenning dokonca tvrdia, že porušovanie princíпов demokracie a ľudských práv nemusí v prípade good governance modelu nevyhnutne viesť k prerušeniu spolupráce v oblastiach ostatných.¹⁵⁷ Takéto správanie je ťažko hodnotiť ako normatívne.

Pozrime sa viac na projekty, ktoré mali podporovať good governance. Pilotným (a zároveň jediným) projektom na podporu good governance v období 2005-06 bol projekt SAF V, ktorého cieľom bolo pokračovať v cykle reforiem potrebných k ekonomickému začleneniu Tuniska do európskeho voľného obchodu. K tomu cieľu bolo vyčlenených 70 miliónov EUR, čo bola takmer polovica celkového rozpočtu pre roky 2005 a 2006. Detailnejší pohľad na ciele projektu však ukáže, že len minimum z nich smerovalo k posilneniu tuniskej spoločnosti a jej jedincov.

---

¹⁵⁴ Ibid., s. 7.

¹⁵⁵ Lavenex, Sandra; Schimmelfenning, Frank. EU democracy promotion in the neighbourhood..., s. 895.

¹⁵⁶ Ibidem, s. 887.

¹⁵⁷ Ibidem.

Všeobecne by sa dalo povedať, že projekt mal skôr prispieť liberalizácii ekonomiky a obmedzeniu vplyvu štátu v nej, než k posilneniu spravodlivosti, práva a transparentnosti. Podobne aj ďalšie dva projekty - pre podporu vysokého školstva a odborného vzdelávania (spolu 64 mil. EUR) – smerujú svojimi cieľmi mimo oblasť demokracie. Ich cieľom bolo vytvoriť v Tunisku kvalifikovanú pracovnú silu, ktorá by bola schopná čeliť zvýšenej konkurencii potom, čo Tunisko vstúpi na európsky voľný trh.¹⁵⁸

A tak zatiaľ čo sa európsko-tuniská spolupráca sústreďovala na reformy v oblasti good governance, v oblasti demokracie a ľudských práv situácia stagnovala. Z odporúčaní zmienených vyššie sa podarilo naplniť nanajvýš jedno – pravidelné monitorovanie stavu demokracie a ľudských práv v zemi (Odporúčanie č. 2). V roku 2006 Európsky Parlament vydal rezolúciu o Tunisku, v ktorej s zhodnotil stav dovtedajšieho pokroku ako poľutovania hodný a poskytol odporúčania Komisii, Rade a tuniskej vláde.¹⁵⁹ Negatívne zhodnotil predovšetkým stav tuniskej občianskej spoločnosti, kde Tuniská liga ľudských práv (*Ligue tunisienne des Droits de l'Homme, LTDH*), najstaršia nevládna organizácia pre podporu ľudských práv v Afrike, stále čelila zákazu činnosti a jej členovia boli sústavne prenasledovaní a zavražďovaní tuniským režimom. V podobnej situácii boli aj ostatné organizácie občianskej spoločnosti činné v tejto oblasti.

Najdôležitejšie a najjasnejšie stanovené kritériá týkajúce sa demokracie a ľudských práv – založenie podkomisie pre ľudské práva a demokraciu (Odporúčanie č. 1) a vypracovanie zvláštneho akčného plánu pre Tunisko v oblasti ľudských práv a demokracie (Odporúčanie č. 6) sa kvôli neochote a nespolupráci zo strany tuniskej vlády nepodarilo naplniť.¹⁶⁰

Ako teda zhodnotiť charakter EÚ nástrojov? Manners považuje za normatívne nástroje dialóg, socializáciu a pozitívnu kondicionalitu. EÚ by medzi nimi mala voliť primerane situácií tak, aby spôsobila čo najmenej škôd a posilnila jedincov v každodenných podmienkach ich života. Na jednej strane pozorujem, že EÚ usilovala o normatívne šírenie noriem formou dialógu a socializácie. Ustanovenie podkomisie pre ľudské práva a demokraciu sa síce nepodarilo, avšak v oblastiach, v ktorých Tunisko malo záujem spolupracovať (ekonomický dialóg;

---

¹⁵⁸ National Indicative Programme 2005-2006: Tunisia..., s. 13.

¹⁵⁹ Résolution du Parlement européen sur la Tunisie: Situation des Droits de l'homme en Tunisie. In: *Journal officiel de l'Union européenne, C 300 E/480*. 2006.

¹⁶⁰ Document de travail des services de la Commission: Rapport de Suivi PEV: Tunisie. In: *COM(2006) 726 final*. 2006, s. 2.

poľnohospodárstvo a rybolov; transport, životné prostredie a energetika; výskum a inovácie; a pohraničná spolupráca), sa podkomisie podarilo založiť.¹⁶¹ Ochota tretej zeme spolupracovať sa teda ukazuje ako nevyhnutná podmienka k úspešnému použitiu normatívnych nástrojov. Tunisko bolo jedným z najagilnejších partnerov, prečo teda nedošlo k spolupráci aj v oblasti demokracie a ľudských práv?

Ako už bolo spomenuté v práci Lavenexovej a Schimmelfenninga, spolupráca s autoritatívnymi režimami v otázkach demokracie a ľudských práv naráža v ENP na prekážky. Aj keď je Tunisko ekonomicky na EÚ silno závislé, táto jeho závislosť má pre tuniský režim menšiu hodnotu než vlastné prežitie. Už počas vyjednávání Asociačnej dohody a neskôr pri pokusoch o založenie podkomisie pre ľudské práva dal tuniský režim EÚ jasne najavo, ako ďaleko je ochotný v prípade stredomorskej spolupráce zájsť. Otázky demokracie a ľudských práv pre neho predstavujú červenú líniu, za ktorú nie je ochotný pokračovať ani za cenu toho, že by stratil ekonomické kontakty s EÚ. Navyše, táto tuniská suverenita je podporená potrebou EÚ voči Tunisku: EÚ Tunisko nevyhnutne potrebuje k úspešnému fungovaniu susedskej politiky v Stredomorí, ktorá zaistí stabilitu, mier a prosperitu na európskych vonkajších hraniciach. Tunisko aktívne s EÚ spolupracuje v boji proti terorizmu, organizovanému zločinu a legálnej imigrácii. Navyše je jednou zo signatárov Dohody z Agadiru, ktorá je chápaná ako predstupeň stredomorskej zóny voľného obchodu. Je to teda bezpečnostná závislosť EÚ na Tunisku a nie ekonomická závislosť Tuniska na EÚ, ktorá udáva tón euro-tuniskej spolupráci. Strategický cieľ zaistiť v Stredomorí bezpečnosť tak v prípade EÚ dominuje pred cieľom normatívnym – ochrana ľudských práv a demokracie v Tunisku.

Rovnako nenormatívne hodnotím aj prechod od pozitívnej kondicionality ku sústredeniu sa na podporu good governance. Áno, good governance je normatívna, avšak nie ako prostriedok, ale skôr ako výsledok normatívneho správania. Za normatívny prostriedok by ju bolo možné považovať len vtedy, ak by výsledky, ktoré ňou EÚ dosiahne, boli normatívne. Aby však bolo možné zistiť, akých výsledkov EÚ podporou good governance v sektorálnej spolupráci dosiahla, je nutné analyzovať Správy o pokroku. To bude predmetom nasledujúcej podkapitoly.

---

¹⁶¹ Ibidem.

5.4 Analýza Správ o pokroku 2007-2010: nová stratégia – staré výsledky

5.4.1 Očakávaná

V roku 2005 Barcelonský proces slávil desiate výročie svojho založenia. Pri tejto príležitosti sa konala Konferencie hláv štátov, ktorej cieľom bolo zhodnotiť dovtedajší vývoj a stanoviť nové ciele euro-stredomorskej spolupráce. Medzi primárnymi cieľmi, ktoré majú byť podľa záverov konferencie sledované, tradične figuroval podpora demokracie, rešpektovanie ľudských práv a slobôd, predovšetkým slobody prejavu, rovnosti medzi pohlaviami, a garancia nezávislého súdnictva. V prípade Tuniska závery z konferencie opäť narazili na neochotu tuniského režimu implementovať záväzky vyplývajúce z tretej generácie cieľov MEDA. A tak v Stratégií plánovanej na obdobie rokov 2007-2010 Komisia len zopakovala záväzky vyplývajúce z NIP 2005-06: ekonomická spolupráca zameraná na zvyšovanie konkurencie schopnosti tuniskej ekonomiky a jej konvergencia s ekonomikou EÚ; podpora tuniských ľudských zdrojov a zvyšovanie zamestnanosti; a nakoniec trvalo udržateľný rozvoj.¹⁶²

K tomuto cieľu bolo pre Tunisko Komisiou vyčlenených 300 miliónov EUR, ktoré boli rozdelené do siedmich projektov pre obdobie rokov 2007-2010.¹⁶³ Z týchto projektov sa otázkam demokracie a good governance venoval len jeden projekt a to len veľmi okrajovo - projekt 2PA, ktorého cieľom bolo asistovať a podporiť tuniské štátne orgány pri naplňaní záväzkov stanovených v AP. Mal nadväzovať na projekt P3A, ktorý bol ustanovený k tomu istému cieľu a ktorého platnosť končila v roku 2008. V roku 2007 sa totiž platnosť AP blížila ku koncu. Akčný plán bol naplánovaný na tri až päť rokov a po tomto období mala byť medzi Tuniskom a EÚ podpísaná nová záväzná zmluva po vzore Asociačnej dohody z roku 1998. Keďže však spolupráca v roku 2007 zďaleka nesmerovala k očakávanému cieľu, a to predovšetkým v otázkach politických, rozhodla sa Komisia vdýchnuť politickej spolupráci život prostredníctvom tohto projektu. Dôležité je ešte spomenúť, že 2PA sa mal sústrediť na oblasti,

---

¹⁶² Country Strategy Paper 2007-2013 and National Indicative Programme 2007-2010: Tunisia. In: *ENPI Library* [online]. 2007 [cit. 2013-11-16]. Dostupné z: <http://www.enpi-info.eu/library/content/tunisia-country-strategy-paper-2007-2013-and-national-indicative-programme-2007-2010>

¹⁶³ Ibidem.

ktoré neboli tradične pokryté v NIP, menovite podpora služieb, justície, slobody, bezpečnosti a migrácie a to poskytnutím prevažne technickej pomoci.¹⁶⁴

Na základe toho teda očakávam, že do roku 2010 by EÚ s Tuniskom mala implementovať záväzky stanovené v AP, a to aj v oblasti politickej, čo by sa malo manifestovať prehĺbením právneho štátu, transparentnosti a dodržiavania základných ľudských slobôd s dôrazom na slobodu prejavu, združovania a zhromažďovania sa. Základnou otázkou, ktorú si budem klásť, je *Podarilo sa EÚ novou stratégiou (sústredením sa na good governance model) dosiahnuť požadovaných normatívnych výsledkov?* V analýze budem vychádzať zo štyroch Správ o pokroku od roku 2007 až do začiatku Jazmínovej revolúcie v decembri roku 2010.

5.4.2 Analýza

Rozbor Správ o pokroku opäť ukázal limity euro-tuniskej spolupráce. Všeobecne by sa na prvý pohľad dalo hovoriť o veľmi miernom pokroku v transparentnosti a nezávislosti súdництва a poľavení kontroly režimu nad niektorými ľudskými slobodami. Najviac „liberálny“ bol rok 2008, kedy Tunisko podstúpilo niekoľko opatrných reformných krokov. Založenie vzdelávacieho inštitútu pre právnikov a modernizácia Advokátskej komory zlepšili nezávislosť tuniskej advokácie, čo bolo jedným z primárnych cieľov EÚ. K väčšej transparentnosti prispela aj reforma protiteroristického zákona z roku 2003, ktorý umožňoval utajiť identitu sudcov a policajných dôstojníkov počas vyšetrovania a súdneho konania so zadržanými podozrivými z terorizmu, tzv. „sudcovia bez tváre“ (*juges sans visage*). Vďaka tomu bolo možné v roku 2009 prezentovať niekoľko žalôb voči policajným orgánom v otázke nehumánneho zaobchádzania a mučenia so zadržanými.¹⁶⁵

Tunisko sa taktiež v otázke ľudských práv otvorilo spolupráci s medzinárodnými organizáciami, hlavne OSN a Červenému krížu. V roku 2008 prisľúbilo povolenie návštevy monitorovacích misií štyroch zvláštnych spravodajcov OSN pre podporu ľudských práv. Taktiež ratifikovalo v roku 2008 Konvenciu OSN proti korupcií. Za najväčší úspech je možné označiť stretnutie podkomisie pre ľudské práva a demokraciu, ktoré sa konalo po prvý krát v novembri 2007.

---

¹⁶⁴ Document de travail des services de la Commission: Rapport de Suivi PEV: Tunisie. In: *COM(2008) 164, final*. 2007.

¹⁶⁵ *Ibidem*.

Závery z tohto stretnutia umožnili EÚ spustiť niekoľko projektov pre podporu občianskej spoločnosti.¹⁶⁶

Tieto kroky však boli len chvíľkovým poľavením režimu. Pod vplyvom stupňujúceho sa sociálneho napätia pred blížiacimi sa prezidentskými a parlamentnými voľbami v roku 2009 bolo množstvo týchto zmien zvrátených, respektíve boli zavedené nové reštriktívne opatrenia. Spolupráca s OSN napriek sľubom nepokročila. Režim prezidenta Ben Aliho nikdy nepristúpil k protokolom Konvencií OSN, voči ktorým mal výhrady. Zo sľubovaných návštev spravodajcov OSN režim nakoniec povolil len jednu a to až v januári 2010.¹⁶⁷

Voľby v roku 2009 boli pre režim výzvou, ktorú však prezident aj jeho strana zahrli tradičnou maškarádou. Nový ústavný zákon z „liberálneho“ roku 2008 síce na prvý pohľad zjednodušoval podmienky kandidátov uchádzajúcich sa o prezidentský mandát, na strane druhej však stanovoval podmienky, ktoré žiaden až na troch lídrov opozičných strán nedokázal splniť. Dvaja zo zostávajúcich troch kandidátov však reprezentovali strany, ktoré boli všeobecne považované za provládne.¹⁶⁸ Zákon tak predstavoval tradičný rukopis Ben Aliho autoritatívneho režimu, ktorý síce garantoval isté práva, avšak len do tej miery, aby neohrozili jeho stabilitu. Volebný zákon z roku 2008 bol tak ušitý na mieru prezidentovi a jeho vládnej strane. Nebolo tak prekvapením, keď voľby roku 2009 po piaty krát potvrdili vo funkcii prezidenta Ben Aliho ziskom 89,6% všetkých hlasov a v parlamente víťazstvo vládnej RDC, ktorá získala maximum možných kresiel.¹⁶⁹

Podobný rukopis tuniského autoritatívneho režimu môžeme nájsť aj v ostatných otázkach. Predovšetkým sloboda a nezávislosť občianskej spoločnosti a médií boli tradične tuniským režimom obmedzované. Druhé stretnutie podkomisie pre ľudské práva a demokraciu v roku 2008 umožnilo konečne otvoriť spoluprácu medzi EÚ a tuniskou občianskou spoločnosťou, k čomu bolo Komisiou vyčlenených dodatočných 450 000 EUR nad rámec financií pridelených

---

¹⁶⁶ Document de travail des services de la Commission: Rapport de Suivi PEV: Tunisie. In: *COM(2009) 188, final*. 2008.

¹⁶⁷ Document de travail des services de la Commission: Rapport de Suivi PEV: Tunisie. In: *COM(2011) 303 final*. 2010.

¹⁶⁸ Podmienky zisku podpory minimálne tridsiatich poslancov alebo primátorov a minimálne dvojročného predsedníctva v strane bola pre väčšinu kandidátov nespĺniteľná, keďže sa jednalo o kandidátov opozičných strán s limitovaným množstvom kresiel v parlamente alebo strán, ktoré neboli režimom tolerované (islamské strany). Tunisia: Elections in an Atmosphere of Repression. *Human Rights Watch* [online]. 2009 [cit. 2013-11-22]. Dostupné z: <http://www.hrw.org/news/2009/10/23/tunisia-elections-atmosphere-repression>

¹⁶⁹ Ibidem.

v rámci EIDHR.¹⁷⁰ Kontakty EÚ s tuniskou občianskou spoločnosťou však boli nepravidelné a komplikované zastrašovaním jej členov, znemožňovaním činnosti a sústavnou kontrolou tuniským režimom. Reforma trestného zákonníka z júla 2010 nakoniec možnosti tejto spolupráce úplne právne znehovala. Článok 61 bis trestal odňatím slobody na päť až dvanásť rokov všetky „osoby, ktoré priamym alebo nepriamym spôsobom nadviažu kontakt s 'agentmi' (dôraz pridaný autorkou) cudzieho štátu, zahraničnej inštitúcie alebo organizácie s cieľom podnietiť ich k tomu, aby poškodili strategické záujmy Tuniska a jeho ekonomickú bezpečnosť.“

¹⁷¹ Vo verejnom prehlásení tuniský minister spravodlivosti a ľudských práv Lazhar Bououni upresnil, že za „ohrozenie strategických záujmov“ je považované okrem iného aj „podnietenie zahraničných partnerov k tomu, aby neposkytli pôžičky a neinvestovali do Tuniska, bojkotovali jeho turizmus, alebo sabotovali jeho snahu získať pokročilý status v spolupráci s Európskou úniou“.¹⁷²

Väčšina európskych financií venovaných spolupráci na občianskej úrovni tak v rokoch 2007-2010 smerovala buď na pre režim nechúlostivé projekty v oblasti zdravotníctva, školstva, či environmentálnej spolupráce (programy EpiSouth, Tempus, Med-Pact), alebo, v prípade financií z fondu EIDHR, zostali peniaze zmrazené na účtoch občianskych spolkov a hnutí.¹⁷³ Navyše jednania podkomisie pre ľudské práva sa mali pôvodne konať pravidelne minimálne raz za rok. Avšak už tretie stretnutie sa pod vplyvom napätých euro-tuniských vzťahov vo volebnom roku 2009 nekonalo. Jednania boli na rozdiel od ostatných podkomisií neprístupné verejnosti, tradične nezahŕňali zástupcov tuniskej občianskej spoločnosti a ich závery boli vágne.¹⁷⁴

Takzvaným modelovým príkladom, ktorým sa režim prezidenta Ben Aliho snažil kamuflovať skutočný charakter režimu, boli postavenie a práva tuniských žien v spoločnosti. Tunisko dlhodobo viedlo v rebríčku zemí s najpokročilejšou antidiskriminačnou politikou spomedzi

---

¹⁷⁰ Document de travail des services de la Commission: Rapport de Suivi PEV: Tunisie. In: *COM(2009) 188, final*. 2008.

¹⁷¹ Appel au Président de la République tunisienne à abroger l'amendement porté à l'article 61 bis du Code pénal. *La FIDH* [online]. 2010 [cit. 2013-11-22]. Dostupné z: <http://www.fidh.org/fr/maghreb-moyen-orient/tunisie/Appel-au-President-de-la,8268>

¹⁷² Les incohérences des politiques européennes face aux violations des droits de l'Homme en Tunisie. In: *Euro-Mediterranean Human Rights Network* [online]. 201 [cit. 2013-11-22]. Dostupné z: http://www.euromedrights.org/files/EMHRN%20Publications/Rapport_REMDH_relation_UE_TUN_973895376.pdf

¹⁷³ *Ibidem*, s. 43.

¹⁷⁴ Del Sarto, Raffaella A.; Schumacher, Tobias. *From Brussels with love...*, s. 943.

všetkých arabských štátov. Zákon z roku 2008 a 2010 garantovali ženám 22% kresiel v parlamente a 35% riadiacich pozícií vo verejnej aj štátnej sfére.¹⁷⁵ Národný plán proti násiliu voči ženám predstavený v roku 2008 mal znížiť výskyt násilia v tuniských domácnostiach, ktoré sa ukázali byť posledným miestom nerovného postavenia medzi mužmi a ženami. Vo verejnej sfére mali ženy garantované rovnaké práva ako muži. Ženy dokonca pracovali vo výsostne mužských profesiách ako policajný zbor alebo armáda.

Podobnou oblasťou boli tiež práva detí a všeobecne boj s analfabetizmom, kde Tunisko ďaleko viedlo pred Marokom, druhým veľmi agilným partnerom EÚ v Stredomorí. Tuniský režim sa snažil týmito politikami odvrátiť pozornosť od kritiky v oblasti občianskych a politických práv, čo sa mu aj úspešne darilo. V správe z roku 2008 bol pokrok Tuniska v oblasti rovnosti práv medzi ženami a mužmi a stave práv detí označený za „*veľmi uspokojujivý*“ a zostáva jedným z „*najpokročilejších zo všetkých zemí arabského sveta*“.¹⁷⁶

Pri pohľade na tieto príklady nám vzniká zmiešaný obraz. Na jednej strane tuniský režim mierne reformoval, najmä v roku 2008, na strane druhej však následne podnikol kroky, ktoré prisľúbený pokrok zvrátili. Pri porovnaní stavu politických a občianskych práv v Tunisku z roku 2003 a 2010 tak nevidíme žiadne výraznejšie rozdiely či progres smerom k záväzkom stanovených v AP. Dokonca by sa dalo povedať, že v otázke slobody občianskej spoločnosti bol stav ešte horší a to vplyvom reformy trestného zákonníka a zmenou článku 61 bis. Tento svoj slabý výkon sa tuniský režim snažil kamuflovať pokrokom v oblasti práv žien a detí, respektíve podporou sociálnych, ekonomických a kultúrnych práv, ktoré pre jeho stabilitu nepredstavovali imanentné nebezpečenstvo.

Detailnejší rozbor správy tiež odhalí ďalšie prekvapivé zistenia. Kritika zo strany EÚ bola voči Tunisku obmedzená a ticho obchádzala témy, ktoré jej až tak veľmi neprekážali – zanedbanie ľudských práv v boji proti terorizmu a ilegálnej imigrácii. Režim prezidenta Ben Aliho boj s terorizmom a náboženským extrémizmom využíval ako zámienku pre potlačenie akejkoľvek politickej opozície, za čo kritiku zo strany Komisie nikdy nedostal. V novembri 2008 v rámci plánovaného „uvolnenia“ režimu pred voľbami v roku 2009 prezident Ben Ali udelil pardon 21 politickým väzňom, členom zakázaného Hnutia obnovy (*al-Nahda*), ktorí boli uväznení od roku

---

¹⁷⁵ Document de travail des services de la Commission: Rapport de Suivi PEV: Tunisie. In: *COM(2011) 303 final*. 2010.

¹⁷⁶ Document de travail des services de la Commission: Rapport de Suivi PEV: Tunisie. In: *COM(2009) 188, final*. 2008.

1992, potom čo boli vo vykonštruovaných procesoch obvinení z prípravy štátneho prevratu.¹⁷⁷ Al-Nahda bola jednou zo strán zakázaných na základe čl. 8 tuniskej Ústavy, podľa ktorého žiadna z politických strán nesmie byť založená na náboženskom, rasovom alebo jazykovom základe. EÚ na tieto procesy v žiadnej zo správ výraznejšie nereagovala, rovnako ako nereagovala na to, že po prepustení boli členovia tejto strany naďalej prenasledovaní a podrobení prísnej kontrole, bolo im znemožnené nájsť si prácu, vycestovať zo zeme či vôbec hovoriť na témy politika a ľudské práva, aj keď na tieto skutočnosti pravidelne a dlhodobo upozorňovali medzinárodné organizácie ako Amnesty International či HRW.¹⁷⁸ Správa z roku 2009 hodnotí prezidentovu „dobrú vôľu“ väzňov prepustiť, nekomentuje už však to, na základe akých podmienok boli odsúdení a ako dlho boli zadržávaní. Medzi prepustenými boli napríklad aj účastníci demonštrácie v priemyselnom meste Gafsa zadržaní v roku 2008 pri nenásilnom proteste proti nezamestnanosti, korupcií a za lepšie pracovné podmienky. Väzni boli prepustení pri príležitosti 22. výročia nástupu k moci prezidenta Ben Aliho. Všetky prepustenia boli podmienené a prepustení zostali naďalej pod prísnou kontrolou režimu.¹⁷⁹

V boji proti terorizmu bolo Tunisko v regióne hlavným európskym partnerom. Prítomnosť teroristických hnutí na jej území bola minimálna, až na jeden teroristický útok v roku 2002 zem v podstate s terorizmom skúsenosť nemala. Navyše prezident Ben Ali sa veľmi ochotne štylizoval do pozície sekulárneho vodcu, pretože to vyhovovalo jeho politickým plánom v boji proti disentu. Vo verejnom živote boli náboženské práva moslimov často porušované. Islamské politické strany prakticky v 90. rokoch vymizli alebo prešli do podzemia, náboženská literatúra bola režimom striktné cenzurovaná a prejavy moslimského vyznania vo verejných funkciách neboli tolerované. Zákon z roku 2006 zakazoval ženám nosiť šatky v práci a rozširoval tak platnosť zákona z 80. rokov zavedených prezidentom Bourguibom, ktorý tento zákaz zaviedol v školách.¹⁸⁰ Tuniský režim tým porušoval náboženské práva svojich občanov. V správach však na tento zákon ani na jemu podobné EÚ nikdy nereagovala. Naopak EÚ kritizovala diskrimináciu žien v oblasti dedičského práva, diskriminácie pri uzavretí manželstva

---

¹⁷⁷ Tunisia: Former political prisoners face harassment. *Amnesty International* [online]. 2008 [cit. 2013-11-22]. Dostupné z: <http://www.amnesty.org/en/library/asset/MDE30/012/2008/en/e554cde5-b279-11dd-8634-af6d09acdcad/mde300122008en.html>

¹⁷⁸ Ibidem. Human Rights Watch Annual Report 2010: World Report Chapter: Tunisia. *Human Rights Watch* [online]. 2010 [cit. 2013-11-22]. Dostupné z: http://www.hrw.org/sites/default/files/related_material/tunisia_0.pdf

¹⁷⁹ Document de travail des services de la Commission: Rapport de Suivi PEV: Tunisie. In: *COM(2009) 188, final*. 2008.

¹⁸⁰ Powel, Brieg Tomos, A clash of norms..., s. 200.

s nemoslimom či práva žien na deti v prípade rozvodu. Nikdy však, a to nie len v otázkach práv žien, nespomenula diskrimináciu týkajúcu sa otázok náboženských.¹⁸¹

Prekvapivé je rovnako, že zatiaľ čo v roku 2004 EÚ zverejnila tlačovú správu, v ktorej kritizovala (aj keď len veľmi jemne) výsledky viditeľne zmanipulovaných prezidentských volieb, pre voľby v roku 2009 sa mi v tlačovej databáze Rady, Parlamentu ani Komisie nepodarilo dohľadať žiadnu podobnú správu. V správe z roku 2010 EÚ len indiferentne konštatuje výsledky volieb bez akýchkoľvek komentárov na adresu ich transparentnosti a spravodlivosti.¹⁸²

Ako vysvetliť tento dvojaký prístup EÚ? Najzrejmejším vysvetlením je fakt, že EÚ spoluprácu s Tuniskom potrebovala k budovaniu prosperity, stability a bezpečnosti stredomorského regiónu. Tunisko sa aktívne angažovalo nielen v Zväze arabského Maghrebu, ale aj ako regionálny most v spolupráci s subsaharskými krajinami. So spustením projektu Únie pre Stredomorie v roku 2008 sa Tunisko silne angažovalo v dialógu 5+5¹⁸³ s cieľom prehĺbiť regionálnu sektorálnu spoluprácu. V ekonomickej oblasti zas bola zem ťahúňom európskeho projektu o vytvorení stredomorskej zóny voľného obchodu, ktorej prvú fázu úspešne ako prvá v regióne naplnila v roku 2008 ziskom voľného vstupu pre svoje industriálne produkty na európsky voľný trh. Okrem terorizmu bolo Tunisko aktívnym partnerom aj v oblasti ilegálnej migrácie. EÚ si jednoducho nemohla dovoliť stratiť tuniský záujem spolupracovať. Opäť, strategické záujmy ako bezpečnosť a ekonomická prosperita prevážili nad záujmami normatívnymi.

To bolo možné pozorovať aj v otázke ilegálnej imigrácie, kde EÚ už od roku 2003 zvažovala podpísanie dohody s Tuniskom o znovu prijatí ilegálnych imigrantov a to aj napriek tomu, že tuniský režim nikdy neimplementoval záväzky Konvencie OSN o utečencoch z roku 1951

---

¹⁸¹ Rapport National d'Analyse de la Situation: Droits humains des femmes et Egalité hommes-femmes: Tunisie. In: *ENPI Library* [online]. 2010 [cit. 2013-11-22]. Dostupné z: <http://www.enpi-info.eu/library/content/national-situation-analysis-report-women%E2%80%99s-human-rights-and-gender-equality-tunisia>

¹⁸² Document de travail des services de la Commission: Rapport de Suivi PEV: Tunisie. In: *COM(2011) 303 final*. 2010.

¹⁸³ Dialóg medzi piatimi zemami severného Stredomoria – Francúzsko, Malta, Portugalsko, Španielsko a Taliansko – a piatimi zemami južného Stredomoria – Alžírsko, Líbya, Maroko, Mauretánia a Tunisko – bol pôvodne projektom francúzskeho prezidenta Mitteranda z 80. rokov k podpore spolupráce medzi tzv. “willing” zemami, ktoré mali spoločné záujmy v Stredomori a boli ochotné na nich spolupracovať (vtedy 4+5, po vstupe Malty do EÚ premenovanie na 5+5). Projekt bol oživený Úniou pre Stredomorie, ktorá umožňovala prehĺbiť sektorálnu regionálnu spoluprácu. Keď však komplikácie v blízkovýchodnom mierovom procese v roku 2009 fungovanie UfM paralyzovali, 5+5 dialóg mal slúžiť k pokračovaniu spolupráce medzi tzv. “willing” zemami západného Stredomoria.

a nedisponoval tak legislatívnym rámcom, ktorý by práva utečencov garantoval.¹⁸⁴ Navyše Tunisko praktikovalo politiku návratu do zeme pôvodu, hlavne v prípade subsaharských utečencov, pre ktorých bolo prestupnou stanicou na ceste do Európy. V prípade ich návratu režim nezohľadňoval fakt, že tieto osoby môžu byť v zeme pôvodu podrobené nehumánnemu zaobchádzaniu či prenasledovaniu. EÚ o tomto stave vedela a v správach o pokroku na nich Tunisko opakovane upozorňovala. Napriek tomu sa v novembri 2008 v Tunise konalo mimoriadne stretnutie podkomisie pre azyl a migráciu, ktorého predmetom bolo prediskutovať finančné náklady v prípade návratu ilegálnych imigrantov.¹⁸⁵ Zmluva o návrate ilegálnych imigrantov medzi EÚ a Tuniskom (zatiaľ) nebola podpísaná, a tak nie je možné hodnotiť charakter tohto politického správania. Považujem však za potrebné stretnutie tejto podkomisie zmieniť, pretože to môže dokresliť a lepšie pochopiť charakter politického plánovania EÚ.

Čo však definitívne je možné zhodnotiť je rozhodnutie EÚ poskytnúť Tunisku pokročilý status (*advanced status*). Tunisko už skôr prejavilo záujem o túto pozíciu a vzhľadom na jeho strategické postavenie v euro-stredomorskej spolupráci sa EÚ na 8. stretnutí Asociačnej rady v máji 2010 rozhodla jeho žiadosti vyhovieť. Podľa správy zo stretnutia „*zisk pokročilého statusu je (Tunisku) umožnený v reakcii na pokrok pri implementovaní záväzkov Asociačnej zmluvy z roku 1998 a Akčného plánu*“¹⁸⁶. Komisar pre rozširovanie a susedskú politiku EÚ Štefan Füle sa pri tejto príležitosti vyjadril na adresu Tuniska ako zeme, ktorá „*je po mnohých stránkach vzorom pre región*“.¹⁸⁷ Správy o pokroku z roku 2007-2010 však samy opakovanie tvrdia, že postup v oblasti demokracie a ľudských práv zostáva v Tunisku „*limitovaný*“ a pokračuje len s „*ťažkosťami*“, že stav tuniského súdnictva je „*nad'alej nedostatočný*“ pretože negarantuje základné právo na spravodlivý súdny proces a ochranu pred nehumánnym zaobchádzaním, tuniskej občianskej spoločnosti a opozičným médiám „*je znemožnené normálne fungovať*“, pretože „*narážajú sústavne na značné prekážky*“.¹⁸⁸ Je teda normatívne, ak EÚ Tunisku tento status ponúkla?

---

¹⁸⁴ Document de travail des services de la Commission: Rapport de Suivi PEV: Tunisie. In: *COM(2011) 303 final*. 2010.

¹⁸⁵ Ibidem.

¹⁸⁶ Tunisia/EU: The last lap towards “Advanced Status”!. *African Manager* [online]. 2010 [cit. 2013-11-22]. Dostupné z: http://www.africanmanager.com/site_eng/detail_article.php?art_id=14995

¹⁸⁷ Ibidem.

¹⁸⁸ Document de travail des services de la Commission: Rapport de Suivi PEV: Tunisie. In: *COM(2009) 188, final*. 2008.

Len ťažko. Podľa Mannersa je síce pozitívna kondicionalita považovaná za normatívny nástroj, v tuniskom prípade však nie je možné považovať toto rozhodnutie za normatívne. Takmer pätnásť rokov EÚ Tunisku poskytovala finančnú pomoc prostredníctvom nástrojov MEDA, EIDHR a ENPI bez toho, aby sa stav demokracie a ľudských práv v zemi nejak výrazne zmenil. Ben Aliho autoritatívny režim dal EÚ mnohokrát najavo, kam je ochotný v stredomorskej spolupráci zísť. Niekoľkokrát sa EÚ mala možnosť presvedčiť, že otázky ľudských práv a demokracie predstavujú hranicu, za ktorú tuniský režim nebolo ochotný ísť, a to bez ohľadu na to, aké benefity EÚ ponúkala.¹⁸⁹ Čo teda EÚ viedlo k presvedčeniu, že poskytnutie pokročilého statusu túto pozíciu tuniského režimu zmení? Alebo by sme sa možno mali spýtať: boli to skutočne normatívne ciele, ktoré EÚ poskytnutím statusu sledovala, alebo skôr usilovala o prehĺbenie spolupráce v pre ňu strategických otázkach?

Rozsah ani hĺbka tejto práce bohužiaľ neumožňujú adekvátne zodpovedať na tieto otázky. K tomu by bolo potrebné previesť rozhovory s patričnými členmi európskej Komisie, Rady, EÚ-tuniskej Asociačnej rady a jednotlivých podkomisíí, aby som mohla identifikovať ich motiváciu, na základe ktorej sa rozhodli Tunisku tento status garantovať.

Avšak na základe informácií, ktoré som pri spracovaní tejto práce mala k dispozícii, dokážem zhodnotiť *výsledky (impakt)* európskych demokratizačných politík v Tunisku do roku 2010. Všeobecne môžem konštatovať, že stav demokracie a ľudských práv sa v roku 2010 nelíšil od stavu z roku 2003. Napredovanie v oblasti ekonomicko-sociálnej nešlo v Tunisku ruka v ruku s pokrokom politickým. Zmenou stratégie a sústredením sa na good governance model a ekonomickú liberalizáciu sa EÚ nepodarilo výraznejšie zlepšiť transparentnosť a spravodlivosť tuniskej štátnej administratívy a už vôbec nie stav ľudských práv a práv tuniskej občianskej spoločnosti. Napriek tomu, že Tunisko patrilo medzi najväčších poberateľov finančnej pomoci EÚ v regióne na počet obyvateľov, jeho pokrok v oblasti demokracie, právneho štátu a ľudských práv bol zanedbateľný. Ponúknutím pokročilého statusu aj napriek výrazným politickým nedostatkom tak EÚ voči Tunisku nepraktikovala koherentnú a konzistentnú politiku, a preto jej výsledky nemôžem hodnotiť normatívne.

---

¹⁸⁹ Počas vyjednávaní Asociačnej dohody a pri prvom stretnutí Asociačnej rady 1998, kedy Tunisko hrozilo odstúpením, pokiaľ EÚ bude tlačiť na otázky ľudských práv. Taktiež projekt k podpore občianskej spoločnosti plánovaný v rokoch 2005-2006 sa kvôli odmietavému postoju tuniského režimu nepodarilo zrealizovať. In: Del Sarto, Raffaella A.; Schumacher, Tobias. *From Brussels with love...*, s. 942.

6. Diskusia

Práca si v úvode stanovila štyri hypotézy, na základe ktorých predpokladala, že správanie EÚ voči Tunisku bude normatívne. Po prevedení podrobnej analýzy dostupných dokumentov európskych inštitúcií a správ zainteresovaných medzinárodných organizácií tak predpokladané hypotézy môžem oddiskutovať nasledovne:

Testovanie prvej hypotézy poukázalo na zaujímavé zistenie v oblasti efektivity normatívnych nástrojov. Tunisko bolo podľa zistení Svetovej banky v roku 2005 druhým najdemokratickejším štátom v regióne. Očakávala som teda, že EÚ by sa voči nemu mala chovať menej normatívne než napríklad voči Líbyi, ktorá bola označovaná ako najmenej demokratická. To sa však nepotvrdilo. Podrobná analýza totiž ukázala, že hypotéza bola sformovaná príliš obecné a nereflektovala komplexnosť euro-tuniských vzťahov. Zatiaľ čo v otázkach ekonomicko-sociálnych sa voči Tunisku EÚ chovala veľmi normatívne, v otázkach politických tomu tak nebolo. Podľa Správy o Tunisku z roku 2004 to boli práve otázky politické, v ktorých bolo Tunisko najmenej liberalizované, a preto by som na základe normatívnej teórie očakávala, že EÚ sa bude angažovať finančne aj diplomaticky najviac v tejto oblasti. Prax však ukázala opačné správanie: bola to práve ekonomicko-sociálna oblasť, kde dialóg, socializáciu a pozitívnu kondicionalitu ako normatívne nástroje EÚ používala najviac. Socializácia a dialóg na úrovni politickej takmer neprebíhali. Podkomisia pre ľudské práva a demokraciu sa za celé obdobie stretla len trikrát, akčný plán pre podporu demokracie a občianskej spoločnosti nikdy nevznikol, monitorovanie stavu demokracie a ľudských práv prebiehalo veľmi sporadicky a jeho závery boli tajné a kooperácia EÚ-Tunisko na úrovni občianskej spoločnosti prakticky neexistovala. Z celkového rozpočtu 724 miliónov EUR, ktoré Tunisku EÚ v rokoch 2002-2010 poskytla, smerovalo iba necelých 32,15 miliónov EUR na projekty zamerané na tretiu generáciu cieľov MEDA.¹⁹⁰ Ako vysvetliť tieto nedostatky?

Detailnejší pohľad ukáže, že k tomu, aby normatívne nástroje bolo možné použiť, je nevyhnutne potrebný záujem o spoluprácu zo strany cieľovej krajiny. V otázkach ekonomicko-sociálnych Tunisko bolo ochotné otvorene spolupracovať, čo umožnilo, že ekonomicko-sociálne kritériá boli jasne stanovené a zasadené do časového rámca (napr. „prístup na voľný trh EÚ do roku

---

¹⁹⁰ Jednalo sa konkrétne o dva projekty – projekt modernizácie súdnictva a projekt k podpore nezávislosti médií. Tretí projekt venovaný podpore občianskej spoločnosti sa kvôli neochote tuniského režimu spolupracovať nepodarilo uskutočniť.

2010“), stretnutia podkomisií pre obchod, transport, energetiku atď. prebiehali pravidelne a tuniská vstrebateľnosť financií z EÚ fondov v týchto oblastiach tak bola na základe Stratégie pre Tunisko 2007-2010 dobre hodnotená.¹⁹¹ Úspešnosť tejto spolupráce môžeme manifestovať implementovaním regionálnej zóny voľného obchodu na základe Dohody z Agadiru v roku 2006 a prístupom Tuniska ako prvej zeme regiónu na európsky voľný trh už v roku 2008, teda s dvojiročným predstihom pred plánovaným rokom 2010.

Naopak, v oblasti politickej bolo stanovenie jasných a merateľných kritérií komplikované snahou EÚ zohľadniť pri jednaniach tuniské záujmy, ktorá nedovolila prehlbiť spoluprácu v otázkach citlivých pre tuniský režim. Stretnutia podkomisie pre ľudské práva a demokraciu boli kvôli neochote režimu či napätým vzťahom po prezidentských voľbách 2009 nepravidelné a v podstate neindikovali žiaden ďalší postup. Vznik slobodnej občianskej spoločnosti bol sústavne komplikovaný prenasledovaním a zastrašovaním jej členov a finančná pomoc EÚ v rámci EIDHR bola režimom zmrazená na bankových účtoch. Nekooperovanie zo strany tuniského režimu tak znemožnilo fungovanie väčšiny normatívnych nástrojov EÚ.

Na základe toho môžeme konštatovať, že záujem zo strany cieľovej zeme je nevyhnutnou podmienkou fungovania normatívnych nástrojov. V oblasti politickej tento záujem zo strany Tuniska evidentne chýbal, čo malo za následok, že EÚ nemohla v politickej oblasti Tunisko demokratizovať. To všeobecne spôsobilo, že citlivé otázky ako cezúra médií, nesloboda občianskej spoločnosti, prenasledovanie disentu či volebné manipulácie sa vo vzťahoch EÚ-Tunisko stali tabu, o ktorých existencii obe strany vedeli, avšak ani jedna ich nechcela (Tunisko), respektíve nebola schopná (EÚ) vyriešiť.

S týmto úzko súvisí tretia hypotéza, podľa ktorej by sa EÚ mala k Tunisku chovať normatívne, pretože medzi nimi existuje množstvo ekonomicko-sociálno-kultúrnych väzieb, ktoré by mali EÚ uľahčiť Tunisko normalizovať. Ideálne by som teda očakávala, že EÚ bude princípy demokracie a ľudských práv vkladať do všetkých foriem spolupráce, ktorú následne podmieni dodržiavaním týchto princíпов. Ako však ukázal rozbor H1, snaha EÚ Tunisko demokratizovať sústavne narážala na neochotu tuniskej vlády spolupracovať. Autoritatívny režim prezidenta Ben Aliho dal EÚ jasne najavo, že otázky demokracie a ľudských práv pre neho predstavujú tému, o ktorej nie je ochotný vyjednávať. Možnosť použiť spoluprácu v ostatných oblastiach

---

¹⁹¹ Country Strategy Paper 2002-2006 and National Indicative Programme 2002-2004: Tunisia, s. 12. In: *ENPI Library* [online]. 2002 [cit. 2013-11-16]. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/tunisia/docs/index_en.htm

k normalizácii Tuniska však EÚ nevyužila, pretože sa obávala, že stratí tuniskú priazeň, ktorú nevyhnutne potrebovala k budovaniu stredomorského regiónu. Namiesto toho, aby režim kritizovala, alebo použila tzv. inteligentné sankcie (*smart sanctions*) (prerúšením spolupráce v oblastiach, kde dopad na civilné obyvateľstvo minimálny) radšej EÚ v spolupráci (a financovaní) tuniského režimu pokračovala, čím dlhodobo prispievala k jeho existencii. Takéto správanie je len ťažko hodnotiť normatívne.

To ma privádza k štvrtej hypotéze, podľa ktorej by sa EÚ mala k Tunisku chovať normatívne, pretože jeho ekonomická závislosť EÚ umožňuje použiť jej najvplyvnejšiu normatívnu zbraň – silu príťažlivosti. Avšak ako ukázala analýza NIP 2005-2006, finančná závislosť Tuniska na EÚ nie je v euro-tuniských vzťahoch až tak podstatná. Podľa Lavenexovej a Schimmelfenninga pozitívna kondicionalita v prípade autoritatívnych režimov nefunguje, pretože pre nich predstavuje nedostatočnú motiváciu k tomu, aby sa vybrali na cestu ťažkých a pre ich prežitie nebezpečných demokratizačných reforiem. To sa v tuniskom prípade potvrdilo. Režim prezidenta Ben Aliho dal EÚ otvorene najavo, že sa politicky liberalizovať nechystá, a to bez toho, že by sa obával straty európskych sympatií. Tunisko totiž hralo dôležitého partnera EÚ v zaistení stability, bezpečnosti a mieru v stredomorskom regióne. Potvrdením tejto závislosti bola zmena demokratizačnej stratégie EÚ po podpise Akčného plánu a prechod od pozitívnej kondicionality ku good governance. Namiesto toho, aby spoluprácu v ekonomickej oblasti EÚ podnietila pokrokom Tuniska v oblasti politickej (skutočná pozitívna kondicionalita), sa EÚ radšej rozhodla otázky ľudských práv a demokracie od roku 2007 zakomponovať do horizontálnej spolupráce prostredníctvom sektorálnych projektov, v ktorej sa úplne rozplynuli. To jej umožnilo naďalej pokračovať v projektoch pre ňu strategicky dôležitých a to aj vtedy, keď tuniský režim otvorene porušoval ľudské práva a princípy demokracie. Strategické záujmy EÚ ako regionálna bezpečnosť a stabilita tak prevládli nad záujmami normatívnymi – ochrana ľudských práv a podpora demokracie.

Na základe tretej a štvrtej hypotézy tak môžem konštatovať, že príťažlivá sila EÚ voči Tunisku nefungovala, pretože bola paralyzovaná európskou potrebou zaistiť stabilné a bezpečné Stredomorie. Brusel si nemohol dovoliť stratiť tuniský záujem podieľať sa na budovaní stredomorského regiónu. Analýza tak ukázala, že to nebolo Tunisko, ktoré bolo na EÚ závislé, ale prekvapivo EÚ, ktoré potrebovala Tunisko k naplneniu projektu o bezpečnom, stabilnom a prosperujúcom Stredomorí.

Tým sa dostávam k poslednej hypotéze č. 2, ktorá testuje euro-tuniskú spoluprácu z pohľadu strategickej závislosti. H2 tvrdí, že správanie EÚ voči Tunisku bude o to menej normatívne, o čo viac bude Tunisko strategicky dôležité v otázkach terorizmu, imigrácie a energetiky pre členské štáty EÚ, predovšetkým pre Francúzsko a Španielsko. Podobne ako pri predchádzajúcej hypotéze aj v tomto prípade strategický záujem EÚ, respektíve jej členských štátov, s Tuniskom spolupracovať prevládol nad záujmom normatívnym. Dvomi oblasťami, kde sa Tunisko ukázalo by strategicky dôležité, bol boj s terorizmom a boj s ilegálnou imigráciou.

V prípade ilegálnej imigrácie vznikol konflikt medzi strategickými a normatívnymi cieľmi EÚ v otázke ilegálnych subsaharských imigrantov prichádzajúcich do EÚ často práve cez Tunisko. Napriek tomu, že EÚ vedela o nedostatočnej tuniskej legislatíve v otázke utečencov a poskytnutia azylu, dlhodobo plánovala s Tuniskom podpísať zmluvu o návrate týchto migrantov. V roku 2008 k tomu dokonca zorganizovala stretnutie zvláštnej podkomisie pre azyl a migráciu, kde s Tuniskom prejedávala konkrétne otázky spojené s financovaním návratu ilegálnych imigrantov. Aj keď sa podpis zmluvy nakoniec neuskutočnil, všeobecne môžem tvrdiť, že spolupráca v oblasti imigrácie prebiehala medzi EÚ a Tuniskom veľmi aktívne a EÚ k nej vyčlenila viac financií než napríklad k podpore nezávislých médií či občianskej spoločnosti.¹⁹² EÚ tak namiesto normatívneho cieľa, ktorým bola ochrana základných ľudských práv utečencov, dala prednosť cieľu strategickému – obmedzenie migračného tlaku z Tuniska.

Nakoniec, podobné správanie môžeme pozorovať aj v prípade boja proti terorizmu. Aj napriek tomu, že Tunisko na svojom území malo s týmto fenoménom len minimálnu skúsenosť, EÚ agresívnu protiteroristickú kampaň prezidenta Ben Aliho podporovala a Tunisko hodnotila ako „*veľmi spoľahlivého*“ partnera so „*značnými prostriedkami*“ v boji proti terorizmu.¹⁹³ Jej kritika o porušovaní ľudských práv v tomto boji bola len minimálna, vždy v súvislosti s nedodržiavaním práv zadržaných a väzňov. Až na Správu o pokroku z roku 2007 EÚ Tunisko nikdy nekritizovala za to, že tento zákon porušoval aj náboženské práva, alebo preto že prostredníctvom neho režim prezidenta Ben Aliho takmer vyhladil nenásilnú islamskú opozíciu.

---

¹⁹² Projekty na podporu cezhraničnej spolupráce, modernizácie tuniského pasového systému, vybavenosti tuniských námorných pohraničných hliadok, atď. Country Strategy Paper 2007-2013 and National Indicative Programme 2007-2010: Tunisia, s.14. In: *ENPI Library* [online]. 2007 [cit. 2013-11-16]. Dostupné z: <http://www.enpi-info.eu/library/content/tunisia-country-strategy-paper-2007-2013-and-national-indicative-programme-2007-2010>

¹⁹³ Document de travail des services de la Commission: Rapport de Suivi PEV: Tunisie. In: *COM(2006) 726 final*. 2006.

Strategické záujmy EÚ ako stabilita a bezpečnosť v regióne tak opäť prevládli nad záujmami normatívnymi ako ochrana slobody presvedčenia, prejavu a združovania.

Zo všetkých štyroch hypotéz sa túto jediná podarilo potvrdiť, čo len dokazuje, že euro-tuniská spolupráca bola príkladom spolupráce strategickej s hlavnými cieľom, ktorým primárne nebola podpora demokracie, slobody a ľudských práv, ale budovanie regiónu s cieľom dosiahnuť stabilitu, bezpečnosť a ekonomickú prosperitu, ktorá by zaistila trvalo udržateľný rozvoj na európskych hraniciach.

Rozhodnutie Komisie prideliť Tunisku pokročilý status a pridelenie ďalších 240 miliónov EUR pre projekty v rámci NIP pre roky 2011-2013 v marci 2010 len potvrdzuje toto tvrdenie. Podobne ako v minulosti, ani tentokrát neboli k podpore demokracie a ľudských práv venované žiadne projekty.¹⁹⁴

---

¹⁹⁴ Les incohérences des politiques européennes ..., s. 51.

Záver

Predmetom tejto práce bolo testovať teóriu Iana Mannersa *Normative Power Europe* v zahraničnej politike EÚ, konkrétne v južnej vetve jej Európskej susedskej politiky v rokoch 2003 až 2010. K tomuto účelu som si zvolila Tunisko ako najpravdepodobnejší prípad, voči ktorému by sa EÚ mala chovať normatívne. Analýza demokratizačných politík EÚ však poukázala na nesúlad medzi strategickými cieľmi, ktoré EÚ voči zemi sledovala, a normatívnymi prostriedkami, ktoré sa k dosiahnutiu týchto cieľov snažila použiť. EÚ tak spoluprácou s Tuniskom dosahovala zmiešaných výsledkov – pokroku v oblasti ekonomicko-sociálnej na strane jednej a stagnáciu respektíve zhoršovanie situácie v oblasti politickej. Tento nesúlad tak reflektoval nekoherentnosť a nekonzistentnosť európskych politík, a preto všeobecne nemôžem správanie EÚ voči Tunisku v skúmanom období hodnotiť ako normatívne.

Na základe Mannersovej teórie práca najprv určila podmienky normatívneho politického správania, a to definovaním normatívnych cieľov, prostriedkov a výsledkov. EÚ ako normatívny mocnosť by vo svojich vzťahoch s tretími stranami mala uprednostňovať princípy ako mier, sloboda, demokracia, ľudské práva a právny štát pred ostatnými svojimi záujmami. K dosiahnutiu týchto cieľov by mala používať normatívne nástroje ako dialóg, socializáciu a pozitívnu kondicionalitu a to takým spôsobom, aby tým zlepšila postavenie jedincov v každodenných podmienkach ich života. Manners preto stotožňuje normatívnu mocnosť s mocnosťou etickou, ktorá sa svojim správaním snaží *ísť príkladom* ostatným a prostriedky *voliť primerane* situácií tak, aby *spôsovovala čo najmenej škôd*.

Analýza vzťahov EÚ-Tunisko však ukázala, že sloboda, demokracia, ľudské práva ani právny štát nestáli v centre záujmu ani jednej zo zúčastnených strán. Primárnymi cieľmi EÚ bolo vytvoriť zo Stredomoria ekonomicky prosperujúci a politicky stabilný región, ktorý by dokázal efektívne garantovať bezpečnosť v európskom susedstve. Good governance a transparentné a efektívne súdnictvo, jediné projekty sledujúce tretiu generáciu cieľov MEDA, tak neboli primárne určené k demokratizácií a liberalizácií tuniského politického systému, ale skôr k vytvoreniu vhodného prostredia k ekonomickým reformám, hospodárskemu rastu a efektívnemu obmedzeniu všetkých elementov, ktoré by mohli ohroziť stabilitu režimu prezidenta Ben Aliho. Ten sa štylizoval do pozície spravodlivého vodcu tuniského ľudu a európskeho spojenca v boji proti náboženskému extrémizmu a islamskému terorizmu. Svojim

aktívnym záujmom realizovať európske plány v Stredomorí si získal priazeň EÚ a pozíciu jej strategického regionálneho partnera.

Čiernym miestom euro-tuniského vzťahu bola spolupráca v oblasti politickej. Autoritatívny režim prezidenta Ben Aliho prestavoval typ režimu, kde sociálne istoty a zvyšovanie životnej úrovne obyvateľstva slúžili k umlčaniu všetkých foriem politickej opozície. Tých, ktorých nebolo možné týmto spôsobom „podplatiť“, režim politicky eliminoval, v lepšom prípade spoločensky oklieštil tak, aby preň nepredstavovali žiadne nebezpečenstvo. Podobným spôsobom jednal tuniským režim aj voči EÚ. V tomto prípade bolo „úplatkom“ tuniské angažovanie sa v budovaní stabilného a prosperujúceho regiónu a boj voči jeho dvom destabilizačným elementom – islamskému terorizmu a ilegálnej imigrácii. Na oplátku tuniský režim od EÚ očakával „pomocnú ruku“ v oblasti ekonomicko-spoločenskej a „slepé oko“ v oblasti politickej. Neochota a nespôlupráca tuniského režimu v politických otázkach prakticky paralyzovalo všetky normatívne nástroje EÚ v tejto oblasti. Aj napriek sústavnému porušovaniu základných demokratických princípov a ľudských práv však EÚ v spolupráci s tuniským režimom naďalej pokračovala, čo je len ťažko hodnotiť ako normatívne správanie.

Práca tak ukázala, že premenná týkajúca sa úrovne demokratickosti cieľovej zeme nemá dopad na normatívne správanie EÚ. Na základe prevedeného výskumu je totiž len ťažké zhodnotiť, či sa Brusel bude chovať viac normatívne k štátom demokratickým, než ako sa chová k štátom nedemokratickým. Zistilo sa však, že ochota tretej zeme spolupracovať je v tomto prípade nevyhnutnou premennou. Pokiaľ zo strany cieľovej zeme neexistuje záujem k spolupráci, normatívne nástroje nebude možné použiť.

Podobne nehrali výraznejšiu rolu ani premenné ako počet ekonomických kontaktov a ekonomická závislosť, pretože boli v Tuniskom prípade paralyzované potrebou EÚ s Tuniskom spolupracovať v budovaní stredomorského regiónu. Nebola to teda ekonomická závislosť Tuniska na EÚ, ale strategická závislosť EÚ na Tunisku, ktoré udávali tón ich vzájomnej spolupráci.

Jedine premenná týkajúca sa strategického významu tretej zeme pre EÚ sa ukázala ako relevantná. Na základe toho usudzujem, že normatívne správanie bude možné len veľmi ťažko dosiahnuť v prípadoch tých zemí, na ktorých bude EÚ akýmkoľvek spôsobom strategicky závislá.

Čo konkrétne tieto závery znamenajú pre Mannersovu NPE? Najdôležitejším zistením celého výskumu je fakt, že správanie EÚ sa odvíja hlavne od partnerskej zeme, to znamená s kým EÚ hovorí. Ak je zem pre EÚ strategicky dôležitá, je veľmi málo pravdepodobné, že európske správanie bude normatívne, a to bez ohľadu na to či konkrétna zem má alebo nemá záujem spolupracovať. Pri pohľade na Stredomorie vidíme, že predpoklady k tomu, aby sa EÚ správala normatívne, sú minimálne. Stredomorie predstavuje pre EÚ a značnú časť jej členských štátov životne dôležitý región, ako bezpečnostne tak aj ekonomicky. Ak by aj niektorá zo zemí mala silný záujem s EÚ spolupracovať vo všetkých oblastiach (aj tých citlivých ako ľudské práva či demokracia), pravdepodobnosť, že správanie EÚ bude normatívne je minimálna, pretože EÚ a jej členské štáty budú vždy uprednostňovať ciele strategické (vlastné) pred normatívnymi (univerzálnymi).

Všeobecne preto môžeme konštatovať, že to nie je vnútorná podstata, odkiaľ pramení normatívne správanie EÚ, ako tvrdí Manners, ale vhodný partner a okolnosti k tomu, aby k takémuto správaniu mohlo dôjsť. EÚ preto nie je až takým normatívnym aktérom, ako býva popisovaná. Rovnako ako aj ostatní hráči globálnej politiky, aj ona má isté potreby, ktoré potrebuje k tomu, aby prežila a garantovala bezpečnosť svojich obyvateľov. A tak aj keď vnútorné vzťahy medzi jej členskými štátmi môžu a sú založené na princípoch, ktoré prekonávajú vestfálsku logiku, vonkajší svet naďalej ostáva divokým miestom, kde univerzálne hodnoty hrajú až sekundárnu rolu. Pokiaľ chce EÚ v tomto svete prežiť, musí prijať jeho pravidlá. Tieto pravidlá dnes ešte normatívne nie sú, a tak dnes EÚ môže byť normatívnou mocnosťou nanajvýš len vo svojej vnútornej politike. Až zajtrašok ukáže, či ňou bude aj vo vzťahoch s okolitým svetom.

Summary

The aim of the Master thesis is to test Manner's Normative Power Europe theory in the European Neighbourhood Policy, particularly in the Euro-Mediterranean Partnership. Thesis first starts with analysing different types of power in world politics and determines the difference between them and normative power. It supports the argument that normative power is a unique actor in international relations, because it follows milieu goals, uses primarily non-military instruments and its policies are rather other-empowering aimed to improve individuals' day-to-day life conditions.

In the second part, the thesis continues by presenting Manner's tripartite analysis and defining normative goals, means and impact of the EU's policies. Manners states EU is a normative power because principles like peace, freedom, democracy, human rights and rule of law stand at the centre of its relations with its Member States and the world. EU diffuses those principles through six factors (means): contagion, informational and procedural diffusion, transference, overt-diffusion, and cultural filter. Attaining normative results which would empower others rather than self, Manners states EU is also an ethical power because it “lives by example”, its actions “are reasonable” and it is “doing the least harm”.

The last part of the thesis tests Manner's Normative Power Europe theory in the Euro-Mediterranean Partnership with a theory-confirming case - EU democracy and human rights promotion in Tunisia. Theory-testing identifies discrepancy between EU's goals and means and discovers that on the one side, Euro-Mediterranean cooperation improves socio-economic development, however on the other it impedes the political one. This finding reflects incoherence and inconsistency of the EU's policies in the Mediterranean and arrives to the conclusion that EU is not a normative power in its neighbourhood policy.

Použitá literatúra

Knižné publikácie

Delcour, Laure; Tulmets, Elsa, *Pioneer Europe?: testing EU foreign policy in the neighbourhood*. Baden-Baden: Nomos, 2008, 257 s.

Drulák, Petr, *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 255 s.

Fernández, Haizam Amirah; Youngs, Richard: *The Euro-Mediterranean Partnership: Assessing the First Decade*. Madrid: Quinteral Servicios Gráficos, 2005, 164 s.

Kratochvíl, Petr; Tulmets, Elsa, *Constructivism and rationalism in EU external relations: the case of the european neighbourhood policy*. Baden-Baden: Nomos, 2010, 200 s.

Laïdi, Zaki, *La norme sans la force: l'énigme de la puissance européenne*. Paris: Presses de la fondation nationale des sciences politiques, 2008, 291 s.

Whitmann, Richard G., *Normative Power Europe: Empirical and Theoretical Perspectives*. New York: Palgrave Macmillan, 2011, 308 s.

Whitmann, Richard; Wolff, Stefan. *The European Neighbourhood Policy in Perspective*. New York: Palgrave Macmillan, 2010, 274 s.

Wichmann, Nicole. *Rule of law promotion in the European Neighbourhood Policy: normative or strategic power Europe?*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2010, 243 s.

Youngs, Richard (ed), *Survey of European Democracy Promotion Policies 2000-2006*. Madrid: FRIDE, 2006, 236 s.

Články v odborných časopisoch

Aggestam, Lisbeth, Introduction: Ethical Power Europe? *International Affairs*, 2008, Vol. 84, No. I-II, s. 1-11.

Babayan, Nelli; Huber, Daniela, *Motioned, Debated, Agreed? Human Rights and Democracy Promotion in International Affairs*, The Transworld Working Paper, No. 6, 2012, 16 s.

- Balfour, Rosa: Italy's Policies in the Mediterranean, s. 121-130. In: Fernández, Haizam Amirah; Youngs, Richard: *The Euro-Mediterranean Partnership: Assessing the First Decade*. Madrid: Quinteral Servicios Gráficos, 2005, 164 s.
- Barcani, Elena, From the EMP to the ENP: New European pressure for democratisation? *Journal of Contemporary European Research*, 2007, Vol. 1, No. 2, s. 54-67.
- Bicchi, Federica, *Actors and Factors in the European Foreign Policy Making: Insights from the Mediterranean Case*, EUI Working Papers, No. 47, 2002, 35 s.
- Bicchi, Federica, 'Our size fits all': normative power Europe and the Mediterranean. *Journal of European Public Policy*, 2006, vol. 13, no. 2, s. 286-303.
- Bicchi, Federica, Democracy Assistance in the Mediterranean: An Overview, *Mediterranean Politics*, 2009, Vol. 14, No. 1, s. 61-78.
- Bicchi, Federica, The Impact of the ENP on EU-North Africa Relations: The Good, the Bad and the Ugly, s. 206-222. In Whitmann, Richard; Wolff, Stefan. *The European Neighbourhood Policy in Perspective*. New York: Palgrave Macmillan, 2010, 274 s.
- Bicchi, Federica, The Union for the Mediterranean, or the Changing Context of Euro-Mediterranean Relations, *Mediterranean Politics*, 2011, Vol. 16, No. 1, s. 3-19.
- Bickerton, Christopher, Legitimacy through norms: the political limits of Europe's normative power, s. 25-42. In: Whitmann, Richard G., *Normative Power Europe: Empirical and Theoretical Perspectives*. New York: Palgrave Macmillan, 2011, 308 s.
- Börzel, Tanja A., Risse Thomas, *One Size Fits All! EU Policies for the Promotion of Human Rights, Democracy and the Rule of Law*. Paper prepared for the Workshop on Democracy Promotion, Stanford University, Stanford, 2004, s. 1-32.
- Börzel, Tanja A.; Risse, Thomas, *Venus Approaching Mars? The European Union as an Emerging Civilian World Power*, Paper Prepared for the APSA Conference, 2007, Chicago, s. 1-33.
- Brummer, Klaus, Imposing sanctions: the Not So 'Normative Power Europe'. *European Foreign Affairs Review*, 2009. No. 14, s. 191-207.

Bull, Hedley, Civilian Power Europe: A Contradiction in Terms? *Journal of Common Market Studies*, 1983, vol. 21, no. 2, s. 149-170.

Cavatorta, Francesco; Haugbølle, Rikke Hostrup, The End of Authoritarian Rule and the Mythology of Tunisia under Ben Ali, *Mediterranean Politics*, 2012, Vol. 17, No. 2, s. 179-195.

Comelli, Michelle, The impact of the changes in the Arab world on the Southern dimension of the ENP, *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*, 2011, Vol. 20, No. 2, s. 54–70.

Del Sarto, Raffaella A.; Schumacher, Tobias. From Brussels with love: leverage, benchmarking, and the action plans with Jordan and Tunisia in the EU's democratization policy. *Democratization*, 2011, Vol. 18, No. 4, s. 936-937.

Diez, Thomas; Manners, Ian, Reflecting on normative-power Europe, s. 173-188. In Berenskoetter, F., Williams, M.J. (eds), *Power in World Politics*. Routledge, New York, 2007.

Diez, Thomas. Not Quite Sui Generis Enough. *European Societies*, 2012, Vol. 14, No. 4, s. 522-539.

Duchêne, François, The European Community and the Uncertainties of Interdependence. In M. Kohnstamm and W. Hager (eds), *A Nation Writ Large? Foreign Policy Problems before the European Community*, London: Macmillan, 1973.

Forsberg, Tuomas, Normative Power Europe, Once Again: A Conceptual Analysis of an Ideal Type, *Journal of Common Market Studies*, 2011, Vol. 49, No. 6, s. 1183-1204.

Ginsberg, Roy H., Conceptualizing the European Union as an International Actor: Narrowing the Theoretical Capability-Expectations Gap. *Journal of Common Market Studies*, 1999, Vol. 37, No. 3, s. 429-454.

Haukkala, Hiski, *A normative power or a normative hegemon? The EU and its European Neighbourhood Policy*. Paper prepared for EUSA 10th Biennial Conference, Montreal, 2007, 24 s.

Hill, Christopher, The capability–expectations gap or conceptualising Europe’s international role, *Journal of Common Market Studies*, 1993, vol. 31, no. 3, s. 305-328.

- Hill, Christopher; Wong, Reuben, *National and European Foreign Policies: towards Europeanization?*, EUSA Conference, Boston, 2011, 26 s.
- Hollis, Rosemary, No friend of democratization: Europe's role in the genesis of the 'Arab Spring', *International Affairs*, 2012, Vol. 88, No. I, s. 81-94.
- Hyde-Price, Adrian, „Normative“ power Europe: a realist critique. *Journal of European Public Policy*, 2006, Vol. 13, No. 2, s. 217-234.
- Hyde-Price, Adrian, A 'tragic actor'? A realist perspective on 'ethical power Europe', *International Affairs*, 2008. Vol. 84, No. I, s. 29-44.
- Johansson-Nogués, Elisabeth, *Civil Society in the Euro-Mediterranean Relations: What Success of EU's normative promotion?*, EUI Working Paper, No. 40, 2006, 22 s.
- Johansson-Nogués, Elisabeth, The (Non-) Normative Power EU and the European Neighbourhood Policy: An Exceptional Policy for an Exceptional Actor?, *European Political Economy Review*, 2007, No. 7, s. 181-194.
- Kotzian, Peter; Knodt, Michèle; Urdze, Sigita, Instruments of the EU's External Democracy Promotion, *Journal of Common Market Studies*, 2011, Vol. 49, No. 5, s. 995-1018.
- Lavenex, Sandra; Schimmelfenning, Frank. EU democracy promotion in the neighbourhood. From leverage to governance? *Democratization*, 2011, Vol. 18, No. 4, p. 885-909.
- Manners, Ian, *The International Role of the EU*, European Community Studies Association, Biennial Conference, Madison, Wisconsin, 2001, 30 s.
- Manners, Ian, Normative Power Europe: A Contradiction in Terms? *Journal of Common Market Studies*, 2002, Vol. 40, No. 2, s. 235-258.
- Manners, Ian, *The EU as a Normative Power in the Global Polity*, Response to Thomas Diez, PSA, 2005, 25 s.
- Manners, Ian, Normative Power Europe Reconsidered: Beyond the Crossroads, *Journal of European Public Policy*, 2006, Vol. 13, No. 2, s. 182-199.
- Manners, Ian, The normative ethics of the European Union. *International Affairs*, 2008, Vol. 84, No. I, s. 45-60.

Manners, Ian. As You Like It: European Union Normative Power in the European Neighbourhood Policy, s. 29-50. In: Whitmann, Richard; Wolff, Stefan. *The European Neighbourhood Policy in Perspective*. Palgrave Macmillan, 2010, 274 s.

Nye, Joseph S., Soft Power. *Foreign Policy*, 1990, No. 80, s. 153-171.

Pace, Michelle. Paradoxes and contradictions in EU democracy promotion in the Mediterranean: the limits of EU normative power. *Democratization*, 2009, Vol. 16, No. 1, s. 39-58.

Pace, Michelle; Seeberg, Peter; Cavatorta, Francesco, The EU's democratization agenda in the Mediterranean: a critical inside-out approach, *Democratization*, 2009, Vol. 16, No. 1, s. 3-19.

Powel, Brieg Tomos, A clash of norms: normative power and EU democracy promotion in Tunisia, *Democratization*, 2009, Vol. 16, No. 1, s. 193-214.

Reynaert, Vicky, Explaining EU Aid Allocation in the Mediterranean: A Fuzzy-Set Qualitative Comparative Analysis, *Mediterranean Politics*, 2011, Vol. 16, No. 3, s. 405-426.

Sadiki, Larbi, Political Liberalization in Bin Ali's Tunisia: Façade Democracy. *Democratization*, 2002, Vol. 9, No. 4, s.122-141.

Sjursen, Helene, What kind of power? *Journal of European Public Policy*, 2006, Vol. 13, No. 2, s. 169-181.

Tilley, Ryan, Normative Power Europe and Human Rights: A Critical Analysis, *POLIS Journal*, 2012, No. 7, s. 450-494.

Tocci, Nathalie, *Can the EU Promote Democracy and Human Rights Through the ENP? The Case for Refocusing on the Rule of Law*, EUI Workshop The European Neighbourhood Policy: A Framework for Modernisation?, 2006, 20 s.

Tocci, Nathalie, *Profiling Normative Foreign Policy: The EU and its Global Partners*, CEPS Working Document No. 279, 2007, 18 s.

Tocci, Nathalie et al. *The European Union as a Normative Foreign Policy Actor*, CEPS Working Document No. 281, Brussels, 2008, 38 s.

Toje, Asle, The European Union as a Small Power, or Conceptualizing Europe's Strategic Actorness. *Journal of European Integration*, 2008, Vol. 30, No. 2, s. 199-215.

Tonra, Ben, Identity Construction through the ENP: Borders and Boundaries, Insiders and Outsiders, s. 51-72. In: In: Whitmann, Richard; Wolff, Stefan. *The European Neighbourhood Policy in Perspective*. Palgrave Macmillan, 2010, 274 s.

Van Hüllen, Vera. *EU Democracy promotion in the Mediterranean: Cooperation against All Odds?* KFG Working Paper Series, Kolleg-Forschergruppe (KFG) „The Transformative Power of Europe“, Free University Berlin, 2009, No. 9, s. 31.

Wetzel, Anne; Orbie, Jan, *The EU's Promotion of External Democracy: In search of the plot*, CEPS Policy Brief, No. 281, 2012, 6 s.

Wright, Nick, The European Union: What Kind of International Actor? *Political Perspectives*, 2011, Vol. 5, No. 2, s. 8-32.

Youngs, Richard, Normative Dynamics and Strategic Interests in the EU's External Identity, *Journal of Common Market Studies*, 2004, Vol. 42, No. 2, s. 415-435.

Zielonka, Jan, Europe as a global actor: empire by example? *International Affairs*, 2008, Vol. 84, No. III, s. 471-484.

Zielonka, Jan, *The Ideology of Empire: the EU's Normative Power Discourse*, Dahrendorf Symposia Series - Working Paper, No. 5, 2012, 14 s.

Dokumenty Európskej únie

Barcelona Declaration adopted on the Barcelona Euro-Mediterranean Ministerial Conference of 27th and 28th November 1995. *European Union External Action* [online]. Dostupné z: http://www.eeas.europa.eu/euromed/docs/bd_en.pdf

Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Reinvigorating EU actions on Human Rights and democratisation with Mediterranean partners. In: *COM/2003/0294 final*. 2003.

Commission Staff Working Paper: Country Report: Tunisia. In: *COM(2004)373 final*. 2004, s. 4.

Council Decision on the implementation of the EU-Tunisia Action Plan. In: *COM/2004/0792 final*. 2005, s. 8.

Country Strategy Paper 2002-2006 and National Indicative Programme 2002-2004: Tunisia. In: *ENPI Library* [online]. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/tunisia/docs/index_en.htm

National Indicative Programme 2005-2006: Tunisia. In: *ENPI Library* [online]. Dostupné z: <http://www.enpi-info.eu/library/content/tunisia-national-indicative-programme-2005-2006>

Country Strategy Paper 2007-2013 and National Indicative Programme 2007-2010: Tunisia. In: *ENPI Library* [online]. Dostupné z: <http://www.enpi-info.eu/library/content/tunisia-country-strategy-paper-2007-2013-and-national-indicative-programme-2007-2010>

Document de travail des services de la Commission: Rapport de Suivi PEV: Tunisie. In: *COM(2006) 726 final*. 2006.

Document de travail des services de la Commission: Rapport de Suivi PEV: Tunisie. In: *COM(2008) 164, final*. 2007.

Document de travail des services de la Commission: Rapport de Suivi PEV: Tunisie. In: *COM(2009) 188, final*. 2008.

Document de travail des services de la Commission: Rapport de Suivi PEV: Tunisie. In: *COM(2010) 207 final*. 2009.

Document de travail des services de la Commission: Rapport de Suivi PEV: Tunisie. In: *COM(2011) 303 final*. 2010.

ENPI Regional Strategy Paper 2007-2013 and National Indicative Programme 2007-2010 for the Euro-Mediterranean Partnership. *European Union External Action* [online]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_euromed_rsp_en.pdf

Euro-Mediterranean Agreement establishing an association between the European Communities and their Member States and the Republic of Tunisia. In: *Journal officiel de l'Union européenne, L 097*. 1998.

European External Action Service. *About CSDP - The Cologne European Council* [online]. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/csdp/about-csdp/cologne_council/index_en.htm

Fiche d'action pour la Tunisie 2007. In: *ENPI Library* [online]. Dostupné z: <http://www.enpi-info.eu/library/content/enpi-action-fiche-tunisia-2007>

Fiche d'action pour la Tunisie 2008. In: *ENPI Library* [online]. Dostupné z: <http://www.enpi-info.eu/library/content/enpi-action-fiche-tunisia-2008>

Fiche d'action pour la Tunisie 2009. In: *ENPI Library* [online]. Dostupné z: <http://www.enpi-info.eu/library/content/enpi-action-fiche-tunisia-2009>

Fiche d'action pour la Tunisie 2010. In: *ENPI Library* [online]. Dostupné z: <http://www.enpi-info.eu/library/content/enpi-action-fiche-tunisia-2010>

MEDA Regional Strategy Paper 2002-2006. *European Union External Action* [online]. Dostupné z: http://www.eeas.europa.eu/euromed/rsp/02_06_en.pdf

National Indicative Programme 2005-2006: Tunisia. In: *ENPI Library* [online]. Dostupné z: <http://www.enpi-info.eu/library/content/tunisia-national-indicative-programme-2005-2006>

Press Release: Declaration by the Presidency on behalf of the European Union on the Presidential and Parliamentary elections in Tunisia. *Council of the European Union. 13932/1/04 REV 1 (Presse 304)*. Brussels, 26. 10. 2004.

Rapport National d'Analyse de la Situation: Droits humains des femmes et Egalité hommes-femmes: Tunisie. In: *ENPI Library* [online]. Dostupné z: <http://www.enpi-info.eu/library/content/national-situation-analysis-report-women%E2%80%99s-human-rights-and-gender-equality-tunisia>

Résolution du Parlement européen sur la Tunisie: Situation des Droits de l'homme en Tunisie. In: *Journal officiel de l'Union européenne, C 300 E/480*. 2006.

System of Pan-Euro-Mediterranean cumulation. *European Commission: Taxation and Customs Union* [online]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/customs_duties/rules_origin/preferential/article_783_en.htm

Trade: Morocco. *European Commission* [online]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/morocco/>

Wider Europe — Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours. In: *European External Action Service: European neighbourhood policy* [online]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf

Elektronické zdroje

Appel au Président de la République tunisienne à abroger l'amendement porté à l'article 61bis du Code pénal. La FIDH [online]. 2010 [cit. 2013-11-22]. Dostupné z: <http://www.fidh.org/fr/maghreb-moyen-orient/tunisie/Appel-au-President-de-la,8268>

Benchmarking Human Rights and Democratic Development Within the Euro-Mediterranean Partnership, EuroMeSCo Annual Report, 2006, No. 3, 74 s. Dostupné z: <http://www.euromesco.net/images/03english.pdf>

Benchmarking Democratic Development in the Euro-Mediterranean Area: Conceptualising Ends, Means and Strategies, EuroMeSCo Annual Report, 2006, No. 4, 70 s. Dostupné z: <http://www.euromesco.net/images/04.pdf>

Energy Policies of IEA Countries: Spain Review. In: International Energy Agency [online]. 2009 [cit. 2013-10-29]. Dostupné z: <http://www.iea.org/countries/membercountries/spain/>

Energy Policies of IEA Countries: France Review. In: *International Energy Agency* [online]. 2009 [cit. 2013-10-29]. Dostupné z: <http://www.iea.org/countries/membercountries/france/>

Greenstream [online]. 2010 [cit. 2013-10-30]. Dostupné z: <http://www.greenstreambv.com/en/pages/home.shtml>, Trans-Mediterranean Pipeline. Pipelines International [online]. 2009 [cit. 2013-10-30]. Dostupné z: http://pipelinesinternational.com/news/trans-mediterranean_pipeline/009342/

Kaufmann, Daniel; Kraay, Aart; Mastruzzi, Massimo. Governance Matters IV: Governance Indicators for 1996-2006. In: *World Bank Policy Research Paper* [online]. 2007 [cit. 2013-10-29]. Dostupné z: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=999979

Key facts: Africa to Europe migration. In: *The BBC* [online]. 2007 [cit. 2013-10-29]. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6228236.stm>

Leiken, Robert S. Europe's Angry Muslims. In: Council on Foreign Affairs [online]. 2005 [cit. 2013-10-30]. Dostupné z: <http://www.cfr.org/religion/europes-angry-muslims/p8218>

Les incohérences des politiques européennes face aux violations des droits de l'Homme en Tunisie. In: *Euro-Mediterranean Human Rights Network* [online]. 201 [cit. 2013-11-22]. Dostupné z: http://www.euromedrights.org/files/EMHRN%20Publications/Rapport_REMDH_relation_UE_TUN_973895376.pdf

Marruecos en España. Ceimigra [online]. 2011 [cit. 2013-10-30]. Dostupné z: http://www.ceimigra.net/observatorio/images/stories/Mirada_6_Marruecos.pdf

MPC - Migration Profile: Egypt. In: Migration Policy Center [online]. 2013 [cit. 2013-10-30]. Dostupné z: http://www.migrationpolicycentre.eu/docs/migration_profiles/Egypt.pdf

OECD.StatExtrats: Aid (ODA) disbursements to countries and regions. *Organization for Economic Co-operation and Development* [online]. 2013 [cit. 2013-10-30]. Dostupné z: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?datasetcode=TABLE2A>

Statistiques des flux d'immigration en France. *Institut d'études démographiques* [online]. 2003 [cit. 2013-10-29]. Dostupné z: http://www.ined.fr/fichier/t_telechargement/34413/telechargement_fichier_fr_immigration03.pdf

The World Factbook. *Central Intelligence Agency* [online]. [cit. 2013-09-15]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2001rank.html>

Trade Profiles. World Trade Organization [online]. 2013 [cit. 2013-10-30]. Dostupné z: http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/trade_profiles06_e.pdf

Transparency International: Corruption Perception Index 2002. Internet Centre for Corruption Research [online]. 2013 [cit. 2013-11-13]. Dostupné z: http://www.icgg.org/corruption.cpi_2002.html

Tunisia: Election for President. *Election Guide: Democracy Assistance & Election News* [online]. 2004 [cit. 2013-11-14]. Dostupné z: <http://www.electionguide.org/results.php?ID=264>

Tunisia/EU: The last lap towards “Advanced Status”!. *African Manager* [online]. 2010 [cit. 2013-11-22]. Dostupné z: http://www.africanmanager.com/site_eng/detail_article.php?art_id=14995

Tunisia: Former political prisoners face harassment. *Amnesty International* [online]. 2008 [cit. 2013-11-22]. Dostupné z: <http://www.amnesty.org/en/library/asset/MDE30/012/2008/en/e554cde5-b279-11dd-8634-af6d09acdcad/mde300122008en.html>

Tunisia: Elections in an Atmosphere of Repression. *Human Rights Watch* [online]. 2009 [cit. 2013-11-22]. Dostupné z: <http://www.hrw.org/news/2009/10/23/tunisia-elections-atmosphere-repression>

UNDP Arab Human Development report, UN Development Programme [online]. 2013 [cit. 2013-11-13]. Dostupné z: http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2002_EN_Complete.pdf

World Data Bank: World Development Indicators. *The World Bank* [online]. 2013 [cit. 2013-10-30]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?page=1>

Webové stránky

Amnesty International: www.amnesty.org

Center for European Policy Studies: www.ceps.be

EU Neighbourhood Info Centre: www.enpi-info.eu/

EUR-Lex: eur-lex.europa.eu/en/index.htm

European Commission: ec.europa.eu/index_en.htm

European Council: www.european-council.europa.eu/home-page?lang=en

European Parliament: www.europarl.europa.eu/portal/en

European Union External Action: eeas.europa.eu/index_en.htm

European University Institute: www.eui.eu

Human Rights Watch: www.hrw.org

Instituto Affari Internazionali: www.iai.it/index_en.asp

International Energy Agency: www.iea.org

Organisation for Economic Co-operation and Development: www.oecd.org

Transparency International: www.transparency.org

United Nations Human Rights Council: www.ohchr.org/en/hrbodies/hrc/pages/hrcindex.aspx

World Bank: www.worldbank.org

World Trade Organisation: www.wto.org